

(T)OPVOEDINGSONDERSTEUNING

Opvoedingsondersteuning die werkt!

**Onderzoek naar de werkzame factoren van opvoedingsondersteuning
aan gezinnen met pubers**

Tamara Langeveld
Lianne Noordam

(T)OPVOEDINGSONDERSTEUNING

Afstudeeronderzoek Sociaal Pedagogische Hulpverlening

Tamara Langeveld 071352
Lianne Noordam 070774

Opdrachtgever: T. Schilte-Hamoen
Afstudeerbegeleider: T. W. van Laar-Jochensen
Datum: 26.05.2011

Samenvatting

Dit afstudeerverslag betreft een onderzoek naar de werkzame factoren van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar. Er wordt weergegeven wat optimale opvoedingsondersteuning aan de genoemde doelgroep inhoudt en hoe dus “(T)opvoedingsondersteuning” geboden kan worden aan gezinnen met pubers. ‘Wat werkt en hoe werkt het dan?’ is de vraag die steeds leidend is geweest, met name vanuit het perspectief van ervaren opvoedingsondersteuners. Dit onderzoek beweegt zich op het gebied van opvoedingsvragen en opvoedingsspanning in gezinnen. De betrokken opvoedingsondersteuners zijn verbonden aan een organisatie die onder andere niet-geïndiceerde opvoedingsondersteuning biedt.

De vraagstelling van dit onderzoek is:

“Hoe kunnen opvoedingsondersteuners optimale, systemische opvoedingsondersteuning bieden aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?”

Deze vraagstelling is opgedeeld in vier deelvragen, te weten:

1. Met welke hulpvragen melden gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar zich aan?
2. Wat schrijft de literatuur voor als werkzame factoren bij het bieden van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?
3. Wat geven opvoedingsondersteuners vanuit hun ervaring aan als werkzame factoren bij het bieden van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?
4. Waar hebben opvoedingsondersteuners behoefte aan bij het bieden van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?

Door middel van literatuuronderzoek, waarbij de theoretische kennis op dit gebied is onderzocht, en het praktijkonderzoek, waarbij de ervaring van opvoedingsondersteuners op dit gebied in kaart is gebracht, is een bijdrage geleverd aan de professionalisering van de hulpverlening op dit gebied. Opvallend is dat er veel overeenkomsten zijn tussen het literatuuronderzoek en het praktijkonderzoek wat betreft de werkzame factoren. Zo is het *actief betrekken* van de puber tijdens de gesprekken een belangrijke overeenkomst gebleken. Ook het hebben van een *positieve insteek*, het *afstemmen* op het gezin, *vraaggericht werken* en het *oppassen voor valkuilen* worden zowel door de literatuur als door de opvoedingsondersteuners als werkzame factoren genoemd. Een verschil tussen beiden onderzoeksresultaten is dat de ondersteuners een relatie leggen tussen een verstoorde communicatie in het gezin en het ontstaan van hulpvragen. Deze link wordt in de literatuur niet concreet weergegeven.

Uit het onderzoek is gebleken dat ouders zich aanmelden voor ondersteuning omdat zij problemen hebben met brutaal of onverklaarbaar gedrag van de puber, met het stellen van grenzen en met het maken van afspraken. Opvallend is dat ondersteuners aangeven dat veel van de problemen zijn terug te leiden tot een stroef lopende communicatie tussen ouders en puber.

Opvoedingsondersteuners kunnen de ondersteuning optimaliseren door een juiste basishouding te hanteren, het systeem bij de ondersteuning te betrekken en aan te sluiten bij de vraag van ouders. Ook kan de ondersteuning geoptimaliseerd worden door interventies in te zetten en deze goed te timen en bestendigen. Als laatste is het voor optimale opvoedingsondersteuning van belang dat door de ondersteuner afgestemd wordt op de puber en het gezin. Deze werkzame factoren zijn uitgebreid in kaart gebracht en vormen zo een handreiking en aanbevelingen voor ondersteuners om optimale opvoedingsondersteuning te kunnen bieden. In de conclusie is een beknopt totaaloverzicht te vinden van de werkzame factoren die uit dit onderzoek naar voren gekomen zijn.

Belangrijk om te vermelden is dat opvoedingsondersteuners weinig behoeften hebben op het gebied van opvoedingsondersteuning. De behoeften die zij hebben aangegeven liggen buiten hun eigen handelen. Ze zouden graag zien dat er aan de beeldvorming van opvoedingsondersteuning wordt gewerkt en dat voorlichtingsbijeenkomsten gegeven worden aan ouders over de puberteit, zodat ouders niet onvoorbereid deze roerige periode tegemoet gaan.

Voorwoord

Beste lezer,

(T)opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar. Daar weten wij na een intensieve periode van afstuderen veel, zo niet alles, van.

De titel '(T)opvoedingsondersteuning' is ontstaan door de onderzoeksvragen die leidend zijn geweest voor dit onderzoek. Wij hebben onderzocht wat de werkzame factoren zijn van de opvoedingsondersteuning aan gezinnen met pubers. Wat werkt nu echt in de opvoedingsondersteuning aan deze gezinnen? Hoe kun je optimale opvoedingsondersteuning bieden met een puber erbij? Het antwoord op deze vragen is te vinden in het document dat u nu heeft opengeslagen.

Met dit onderzoek hebben wij het Lectoraat van de Christelijke Hogeschool Ede van dienst willen zijn. Wij hebben een handreiking van methodische richtlijnen willen geven voor opvoedingsondersteuning aan gezinnen met pubers. Dit hebben we belicht vanuit de ervaring van verscheidene opvoedingsondersteuners en ook gebaseerd op een literatuurstudie. Dit onderzoek resulteert dan ook in aanbevelingen voor optimale opvoedingsondersteuning aan gezinnen met pubers.

Zelf hebben wij veel geleerd van het afstudeeronderzoek en er met plezier aan gewerkt. Beiden hebben wij de minor Pedagogiek gevolgd en ons in de opleiding voornamelijk gericht op het jonge kind. Opvoedingsondersteuning vinden wij heel interessant en het leek ons leuk om onze kennis over pubers uit te breiden. De afgelopen maanden zijn wij door het onderzoek dan ook inhoudelijk veel over de puberteit te weten gekomen en over de manier waarop opvoedingsondersteuners optimale opvoedingsondersteuning kunnen bieden aan gezinnen met pubers. Het was voor ons beiden een verrijking voor onze kennis rondom het gebied van opvoedingsondersteuning. Deze kennis nemen wij als beginnende professionals mee in het werkveld.

Wij willen een aantal mensen bedanken, die ons ieder op hun eigen manier hebben geholpen bij het tot stand komen van dit document.

Als eerste willen we Tineke Schilte bedanken, die in overleg met het lectoraat van de CHE, als opdrachtgever bij het onderzoek betrokken is geweest en advies en feedback op de deelproducten heeft gegeven.

Ook zijn we veel dank verschuldigd aan onze afstudeerbegeleidster Tirza van Laar, docente pedagogiek en onderzoek aan de CHE, die ons voorzien heeft van feedback, enthousiast heeft meegedacht over het onderzoek en tips heeft gegeven bij het verwerken van interviewresultaten.

Daarnaast willen we alle opvoedingsondersteuners en de medewerker van het Nederlands Jeugdinstituut hartelijk danken voor de gesprekken die we met hen mochten hebben. Dit onderzoek is voornamelijk gebaseerd op de praktijkervaringen van deze mensen.

Als laatste willen we Wilbert en Hans bedanken die ons te allen tijde hebben opgevangen, aangemoedigd en verdragen.

Tamara Langeveld en Lianne Noordam

Mei, 2011

Verkorte inhoudsopgave

Samenvatting.....	5
Voorwoord	7
Verkorte inhoudsopgave.....	9
Inhoudsopgave	11
Hoofdstuk 1 Inleiding	15
Hoofdstuk 2 Onderzoeksopzet	17
Hoofdstuk 3 Van puberteit tot spanning	23
Hoofdstuk 4 Hulpvragen in beeld	29
Hoofdstuk 5 Werkzame voorwaarden volgens de theorie.....	36
Hoofdstuk 6 Werkzame voorwaarden volgens de praktijk	44
Hoofdstuk 7 Werkzame opvoedingsondersteuning volgens de theorie	50
Hoofdstuk 8 Werkzame opvoedingsondersteuning volgens de praktijk.....	57
Hoofdstuk 9 Wensen van opvoedingsondersteuners.....	65
Hoofdstuk 10 Wat verder ter tafel kwam	67
Hoofdstuk 11 Conclusie.....	69
Hoofdstuk 12 Discussie	74
Hoofdstuk 13 Visie van de onderzoekers.....	76
Totaaloverzicht geraadpleegde bronnen.....	80
Geraadpleegde bronnen per hoofdstuk.....	82
Bijlage 1 Beschrijving betrokken instellingen	87
Bijlage 2 Overzicht topics interviews	91
Bijlage 3 Overzicht kernlabelschema's.....	92

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	5
Voorwoord	7
Verkorte inhoudsopgave.....	9
Inhoudsopgave	11
Hoofdstuk 1 Inleiding	15
1.1 Inleiding op opvoedingsondersteuning in Nederland	15
1.2 Aanleiding tot het onderzoek	15
1.3 Doelstelling van het onderzoek	15
1.4 Hoofdvraag van het onderzoek	15
1.5 Deelvragen van het onderzoek	15
1.6 Overzicht van het onderzoeksdocument	16
Hoofdstuk 2 Onderzoeksopzet	17
2.1 Inleiding	17
2.2 Vraagstelling	17
2.3 Onderzoeksvragen	17
2.4 Uitwerking van de kernbegrippen	18
2.5 Werkwijze en onderzoeksmethoden	18
2.6 Kader onderzoek	20
2.7 Opdrachtgever	22
2.8 Afstudeerbegeleider	22
Hoofdstuk 3 Van puberteit tot spanning	23
3.1 Inleiding	23
3.2 Kenmerken van de puberteit	23
3.3 Kenmerken van een gezin met een puber	24
3.4 Wat de puberteit van ouders vraagt	26
3.5 Draagkracht en draaglast van ouders uit balans	27
3.6 Samenvatting	28
Hoofdstuk 4 Hulpvragen in beeld	29
4.1 Inleiding	29
4.2 Hulpbronnen van ouders	29
4.3 Belemmeringen om hulp te vragen bij opvoedingsprofessionals	29
4.4 Hulpvragen vanuit de literatuur	31
4.5 Hulpvragen vanuit de praktijk van de opvoedingsondersteuning	32
4.6 Overige informatie over hulpvragen	34
4.7 Samenvatting	35
Hoofdstuk 5 Werkzame voorwaarden volgens de theorie	36
5.1 Inleiding	36
5.2 Basishouding van de opvoedingsondersteuner	36
5.3 Belangrijke factoren die een rol spelen bij opvoedingsondersteuning	37
5.4 Voorwaarden voor een puber om betrokken te blijven	41
5.5 Samenvatting	43
Hoofdstuk 6 Werkzame voorwaarden volgens de praktijk	44
6.1 Inleiding	44
6.2 Preventief werken	44
6.3 Randvoorwaarden creëren	44
6.4 Betrekken van het systeem	45
6.5 Betrekken van de puber	47
6.6 De ondersteuner als instrument	48

6.7 Samenvatting	49
Hoofdstuk 7 Werkzame opvoedingsondersteuning volgens de theorie	50
7.1 Inleiding	50
7.2 Vraaggericht werken.....	50
7.3 Positieve insteek.....	50
7.4 Inzetten van interventies.....	51
7.5 Vergroten van de therapeutische kracht	53
7.6 Oppassen voor valkuilen	54
7.7 Gebruiken van bepaalde methodieken en programma's	54
7.8 Samenvatting	56
Hoofdstuk 8 Werkzame opvoedingsondersteuning volgens de praktijk.....	57
8.1 Inleiding	57
8.2 Afstemmen op gezin.....	57
8.3 Probleem verhelderen	58
8.4 Positieve insteek.....	58
8.5 Gebruik van methodieken.....	59
8.6 Inzetten van interventies.....	59
8.7 Oppassen voor valkuilen	62
8.8 Samenvatting	64
Hoofdstuk 9 Wensen van opvoedingsondersteuners.....	65
9.1 Inleiding	65
9.2 Voorlichting puberteit aan ouders.....	65
9.3 Andere beeldvorming van opvoedingsondersteuning	65
9.4 Samenvatting	66
Hoofdstuk 10 Wat verder ter tafel kwam	67
10.1 Inleiding	67
10.2 Verwachtingen van ouders	67
10.3 Doel van ondersteuning.....	67
10.4 Duur traject ondersteuning	67
10.5 Wat ondersteuners leuk vinden	67
10.6 Wat ondersteuners lastig vinden	68
10.7 Samenvatting.....	68
Hoofdstuk 11 Conclusie.....	69
11.1 Inleiding	69
11.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen	69
11.3 Beschrijving van de onderzoeksresultaten.....	70
11.4 Beantwoording van de hoofdvraag.....	71
11.5 Totaaloverzicht van werkzame factoren.....	72
Hoofdstuk 12 Discussie	74
12.1 Inleiding	74
12.2 Relevantie van het onderzoek	74
12.3 Evaluatie van het onderzoek	74
12.4 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	75
Hoofdstuk 13 Visie van de onderzoekers.....	76
13.1 Inleiding	76
13.2 Visie van Tamara Langeveld	76
13.3 Visie van Lianne Noordam	78
Totaaloverzicht geraadpleegde bronnen.....	80
Geraadpleegde bronnen per hoofdstuk.....	82
Geraadpleegde bronnen bij hoofdstuk 1	82
Geraadpleegde bronnen bij hoofdstuk 2	82

Geraadpleegde bronnen bij hoofdstuk 3	82
Geraadpleegde bronnen bij hoofdstuk 4	83
Geraadpleegde bronnen bij hoofdstuk 5	83
Geraadpleegde bronnen bij hoofdstuk 7	84
Geraadpleegde bronnen bij hoofdstuk 13	84
Geraadpleegde bronnen bij bijlage 1	85
 Bijlage 1 Beschrijving betrokken instellingen	 87
Puber Top Coach	87
Ouders & Co	87
Bureau Kleijweg	88
Aventurijn Opvoedingsondersteuning	88
Combiwel	88
De Opgroeiwinkel	89
Lijn 5	89
Nederlands Jeugdinstituut	89
 Bijlage 2 Overzicht topics interviews	 91
Hoofdvraag van het onderzoek	91
Topics	91
Nader uitgewerkte topics	91
Vragen voor het Nederlands Jeugdinstituut	91
 Bijlage 3 Overzicht kernlabelschema's	 92
Kernlabels bij deelvraag 1:	92
Kernlabels bij deelvraag 3:	96
Kernlabels bij deelvraag 4:	106
Kernlabels overig en interessant:	107

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Inleiding op opvoedingsondersteuning in Nederland

Opvoedingsondersteuning heeft de laatste jaren steeds meer bekendheid gekregen. Televisieprogramma's als 'Schatjes' en 'The Nanny' zijn voor iedereen bekend geworden. In de literatuur is veel geschreven over allerlei vormen van opvoedingsondersteuning, van preventieve opvoedingsondersteuning tot intensieve hulp in het gezin bij multiprobleemgezinnen. Burggraaff-Huiskes (2008) vermeldt dat opvoedingsondersteuning nodig is wanneer het opvoeden niet meer van een 'leien dakje' loopt en bij ouders niet alleen vragen zijn, maar ook problemen. Ouders hebben het gevoel het niet meer aan te kunnen. Dan is voorlichting niet meer voldoende, maar is opvoedingsondersteuning nodig (Burggraaff-Huiskes, 2008:11). Opvoedingsondersteuning is juist in deze fase belangrijk, omdat voorkomen kan worden dat de opvoedingsspanning uitloopt op opvoedingsnood en crisis. Schoorl (1993) schreef al in zijn boek: "Juist door een goede hulpverlening kan voorkomen worden dat de problemen escaleren en op steeds meer gebieden het functioneren van het gezin in de weg gaan staan" (Schoorl, 1993:128).

1.2 Aanleiding tot het onderzoek

Het lectoraat Jeugd en Gezin van de Christelijke Hogeschool Ede heeft als doel het systemisch werken met gezinnen in kaart brengen. Op deze manier wordt beoogd een belangrijke bijdrage te leveren aan de professionalisering van de hulpverlening op dit gebied.

Martine Noordegraaf, lector van de Christelijke Hogeschool Ede, geeft aan dat er een onderaandeel is wat betreft de hulpverlening aan gezinnen met pubers (Noordegraaf, 2010:14), zowel in theorievorming als in methodische richtlijnen. Er is onderzoek nodig naar goede praktijken vanuit het werkveld en dat is precies wat in dit onderzoek centraal staat: de ervaringen van opvoedingsondersteuners met betrekking tot werkzame factoren in de opvoedingsondersteuning aan gezinnen met pubers. Dit maakt het onderzoek ook relevant voor de beroepspraktijk. Het is belangrijk een link te leggen tussen de literatuur en de praktijk. Wat geven de theorie en de praktijk aan als werkzame factoren? Dit afstudeeronderzoek richt zich voornamelijk op gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar. Uitgangspunt is dat de problemen van een puber niet los gezien kunnen worden van het geheel van het gezin. "Opvoedproblemen gaan net zoveel over de ouder als dat ze over het kind gaan" (Noordegraaf, 2010:15). Er wordt dus uitgegaan van een systemische visie. In hoofdstuk 2 wordt hier nader op ingegaan bij de beschrijving van kernbegrippen.

Wij hebben onze belangstelling voor dit onderwerp bekend gemaakt bij het lectoraat en zijn toen uitgekozen om betrokken te zijn bij dit onderzoek. Wij zijn beiden erg geïnteresseerd in opvoedingsondersteuning, mede doordat we de verdiepingsminor Pedagogiek volgen. We vinden het leuk dat we deze gelegenheid hebben kunnen aangrijpen om ons hier extra in te verdiepen en op deze manier een bijdrage te leveren aan het onderzoek binnen het lectoraat.

1.3 Doelstelling van het onderzoek

Met dit onderzoek worden handvatten aangeboden aan opvoedingsondersteuners die werkzaam zijn binnen de opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar, waardoor zij, zo nodig, hun opvoedingsondersteuning kunnen optimaliseren en/of professionaliseren. Dit wordt gedaan door de werkzame factoren van opvoedingsondersteuning in kaart te brengen. De focus ligt hierbij op het 'wat' en 'hoe': wat bieden de opvoedingsondersteuners aan deze gezinnen en hoe geven ze dat praktisch vorm?

1.4 Hoofdvraag van het onderzoek

Hoe kunnen opvoedingsondersteuners optimale, systemische opvoedingsondersteuning bieden aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?

De hoofdvraag wordt nader toegelicht in hoofdstuk 2, waar de onderzoeksopzet wordt uitgewerkt.

1.5 Deelvragen van het onderzoek

1. Met welke hulpvragen melden gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar zich aan voor opvoedingsondersteuning?

2. Wat schrijft de literatuur voor als werkzame factoren bij het bieden van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?

3. *Wat geven opvoedingsondersteuners vanuit hun ervaring aan als werkzame factoren aan bij het bieden van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?*

4. *Waar hebben opvoedingsondersteuners behoefte aan bij het bieden van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?*

De onderzoeksvragen worden nader uitgewerkt in hoofdstuk 2.

1.6 Overzicht van het onderzoeksdocument

Dit onderzoek heeft twee peilers: enerzijds wordt de literatuur over de opvoedingsondersteuning aan deze gezinnen onderzocht en anderzijds wordt veldonderzoek gedaan naar de praktijkervaringen van ondersteuners die werken met deze gezinnen. Om de aanleiding en de relevantie van dit onderzoek beter te kunnen plaatsen is het belangrijk eerst even stil te staan bij een aantal aspecten. Waarom is gekozen voor de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar? En waarom is het nodig dat de werkzame factoren worden onderzocht in het werken met deze doelgroep? Over welke vorm van opvoedingsondersteuning gaat het eigenlijk in dit onderzoek? Deze vragen worden stuk voor stuk beantwoord in hoofdstuk 2.

Hieronder volgt een overzicht van de hoofdstukken die dit document bevat en welke informatie per hoofdstuk zal worden behandeld.

Hoofdstuk 2	Onderzoeksopzet
Hoofdstuk 3	Deelvraag 1
Hoofdstuk 4	Deelvraag 1
Hoofdstuk 5	Deelvraag 2
Hoofdstuk 6	Deelvraag 3
Hoofdstuk 7	Deelvraag 2
Hoofdstuk 8	Deelvraag 3
Hoofdstuk 9	Deelvraag 4
Hoofdstuk 10	Interessante informatie
Hoofdstuk 11	Conclusie
Hoofdstuk 12	Discussie
Hoofdstuk 13	Visie

Bij dit onderzoeksdocument hoort ook een databoek waarin de uitgewerkte interviews en fragmentatieschema's van dit onderzoek zijn opgenomen. Voor inzage in dit databoek kan contact opgenomen worden met de afstudeerbegeleider Tirza van Laar-Jochems: twvlaar@che.nl

In dit document is omwille van de leesbaarheid van de tekst steeds de mannelijke vorm van een woord gebruikt. Waar dit het geval is kan men in het algemeen ook de vrouwelijke vorm lezen.

Hoofdstuk 2 Onderzoekopzet

2.1 Inleiding

Een onderzoek. Aan een onderzoek gaat een proces van brainstormen, concretiseren, formuleren en bijstellen vooraf. Zo ook bij dit onderzoek. In dit hoofdstuk wordt de opzet van het onderzoek beschreven. De inleiding op het onderwerp en de aanleiding tot het onderzoek zijn beiden aan bod gekomen in hoofdstuk 1. Ook is het doel van het onderzoek naar voren gekomen. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de centrale vraagstelling en de deelvragen van dit onderzoek. De begrippen die daarbij centraal staan en de werkwijze waarop het onderzoek is verricht, worden toegelicht. Als laatste wordt een kader geschetst waarbinnen dit onderzoek plaatsvindt. Dit kader betreft het gebied van opvoedingsondersteuning binnen de niet-geïndiceerde zorg, gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar en het systemisch werken. Tot slot worden de namen van de opdrachtgever en de afstudeerbegeleider vermeld.

2.2 Vraagstelling

Hoe kunnen opvoedingsondersteuners optimale, systemische opvoedingsondersteuning bieden aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?

2.3 Onderzoeksvragen

De hoofdvraag van dit onderzoek is opgedeeld in vier deelvragen.

1. Met welke hulpvragen melden gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar zich aan voor opvoedingsondersteuning?

Wanneer een gezin zich aanmeldt voor opvoedingsondersteuning, is er sprake van een opvoedsituatie waarbij het gezin ondersteuning nodig heeft. Verschillende oorzaken en problemen kunnen hieraan ten grondslag liggen. Deze deelvraag is erop gericht zicht te krijgen op de verschillende hulpvragen waarmee gezinnen zich aanmelden voor opvoedingsondersteuning. De aanleiding tot en oorzaken van hulpvragen bij ouders worden weergegeven. Daarnaast wordt de aard en ernst van de problematiek onderzocht.

2. Wat schrijft de literatuur voor als werkzame factoren bij het bieden van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?

De hoofdvraag geeft weer dat dit onderzoek erop gericht is in kaart te brengen hoe opvoedingsondersteuners optimale, systemische opvoedingsondersteuning kunnen bieden aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar. Om hier een sluitend antwoord op te geven heeft dit onderzoek twee peilers: de literatuur over en de praktijk van de opvoedingsondersteuning. Deze deelvraag is erop gericht de literatuur over de opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar in kaart te brengen. Aspecten die hierbij onder andere aan bod zullen komen zijn: voorwaarden voor ondersteuning, methodieken, competenties en houding van de opvoedingsondersteuner.

3. Wat geven opvoedingsondersteuners vanuit hun ervaring aan als werkzame factoren bij het bieden van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?

Zoals al aangegeven is één van de peilers van het onderzoek de praktijk van de opvoedingsondersteuning. Deze deelvraag is hieraan gerelateerd en heeft tot doel het in kaart brengen van de ervaringen van opvoedingsondersteuners. Specifiek wordt hierbij aandacht geschonken aan het 'hoe' en 'wat': wat bieden de opvoedingsondersteuners aan deze gezinnen en hoe geven ze dat praktisch vorm? Ook wordt nagaan welke werkzame factoren er zijn op het gebied van voorwaarden voor het bieden van ondersteuning.

4. Waar hebben opvoedingsondersteuners behoefte aan bij het bieden van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?

Deze deelvraag is erop gericht in kaart te brengen waar de behoeften van ondersteuners liggen. Onderzocht wordt waar opvoedingsondersteuners in de praktijk van de opvoedingsondersteuning aan gezinnen met pubers tegen aan lopen en wat ze als gemis ervaren. Doel bij deze deelvraag is het komen tot concrete aanbevelingen zodat ondersteuners optimale, systemische opvoedingsondersteuning kunnen bieden aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar.

2.4 Uitwerking van de kernbegrippen

In dit onderzoek wordt een aantal kernbegrippen gebruikt. Deze worden nu gedefinieerd, zoals ze in dit onderzoek gehanteerd worden.

2.4.1 Opvoedingsondersteuners

Professionals die een bepaalde vorm van opvoedingsondersteuning geven aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar, met een milde tot matige opvoedvraag. Deze ondersteuners zijn verbonden aan een organisatie die onder andere niet-geïndiceerde opvoedingsondersteuning biedt.

2.4.2 Milde tot matige opvoedvraag

Een opvoedvraag van ouders die ontstaat vanuit een spanning in de opvoedingssituatie waardoor ouders behoefte hebben aan steun en advies over de manier waarop ze een bepaalde situatie het beste kunnen aanpakken. Wanneer sprake is van één van de volgende contra-indicaties (Blokland, 2010:40) behoort de vraag niet tot de categorie 'milde tot matige opvoedvraag':

- Het probleem heeft een duidelijke medische oorzaak
- Het probleem heeft een kinderpsychiatrisch karakter, waarvoor het kind nog geen passende hulp ontvangt
- Het is een onwerkbaar situatie als gevolg van psychiatrische problematiek van de ouder(s)
- De opvoedings- en gezinssituatie zijn te gecompliceerd voor kortdurende pedagogische hulp, de situatie vraagt om langdurige en intensieve hulpverlening
- Er is sprake van duidelijke school- en leerproblemen

2.4.3 Optimale opvoedingsondersteuning

Iedere vorm van opvoedingsondersteuning die aansluit bij de behoefte van elk gezinslid en het hoogst haalbare resultaat beoogt voor dat gezin.

2.4.4 Systemisch

Opvoedingsondersteuning die gericht is op de losse gezinsleden en het geheel van het gezin. In het traject van de opvoedingsondersteuning zijn zowel ouders als puber en eventuele belangrijke anderen uit het gezinssysteem betrokken. Deze deelname hoeft niet gelijktijdig te zijn, maar wel behoren minimaal de ouder(s) en de puber in het traject betrokken te worden.

2.4.5 Opvoedingsondersteuning

Opvoedingsondersteuning is "...een aantal preventieve activiteiten en interventies die tot doel hebben de opvoedingscompetentie van ouders te vergoten en het gezinsfunctioneren te verbeteren" (Janssens, 1998:37). Deze ondersteuning wordt door een opvoedingsondersteuner gegeven aan ouder(s) en kind(eren) met een milde tot matige opvoedingsvraag. De ondersteuning vindt niet plaats bij groepen ouders en kinderen, maar wordt aan elk gezin afzonderlijk geboden. Deze ondersteuning is niet geïndiceerd via Bureau Jeugdzorg of via het Centrum indicatiestelling zorg. Het gaat dus om niet-geïndiceerde zorg.

2.4.6 Gezinnen

Ouder(s) en kind(eren) waarbij milde opvoedingsproblemen, met een kind in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar, aanleiding geven tot de vraag naar opvoedingsondersteuning.

2.4.7 Werkzame factoren

Alle elementen die op positieve en constructieve wijze bijdragen aan het contact tussen de ondersteuner en het gezin en die ingezet kunnen worden in het traject van opvoedingsondersteuning om zo het hoogst haalbare resultaat voor een gezin te bereiken.

2.5 Werkwijze en onderzoeksmethoden

Door middel van dit afstudeeronderzoek wordt kwalitatief onderzoek gedaan. De gebruikte onderzoeksmethoden worden per deelvraag beschreven. Ook wordt beschreven welke criteria een rol hebben gespeeld om tot een selectie van instellingen te komen. De topics voor de interviews worden genoemd en als laatste wordt in stappen de analyse van de interviews beschreven.

2.5.1 Methoden

Deelvraag 1 Literatuurstudie

Interviews opvoedingsondersteuners

Voor deze deelvraag wordt literatuuronderzoek gedaan naar de hulpvragen waarmee ouders zich aanmelden voor opvoedingsondersteuning. Ook is een zevental opvoedingsondersteuners geïnterviewd met de vraag welke hulpvragen ouders hebben bij de aanmelding voor ondersteuning.

Deelvraag 2 Literatuurstudie

Er wordt literatuurstudie gedaan naar de werkzame factoren van opvoedingsondersteuning aan de genoemde doelgroep.

Deelvraag 3 Interviews opvoedingsondersteuners

Deze deelvraag wordt beantwoord vanuit onderzoeksresultaten van interviews met ondersteuners van de benaderde instellingen.

Deelvraag 4 Interviews opvoedingsondersteuners

Deze deelvraag wordt beantwoordt vanuit onderzoeksresultaten van ondersteuners van de benaderde instellingen.

2.5.2 Selectie van instellingen

Als vooropdracht van dit onderzoek is door een aantal studenten van de Christelijke Hogeschool Ede, waaronder ook de studenten van dit onderzoek, een inventariserend onderzoek gedaan naar het aanbod in Nederland van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar.

Per provincie is een top drie gemaakt, die tot stand gekomen is door de volgende selectie te maken:

- De grootste aanbieder van zorg
- Een aanbieder van zorg die zegt systemisch te werken
- Een christelijke aanbieder van zorg

Deze selectie is per provincie uitgevoerd voor zowel de aanbieders van geïndiceerde zorg, als aanbieders van niet-geïndiceerde zorg. Voor dit afstudeeronderzoek is gebruik gemaakt van het overzicht van aanbieders dat vanuit het inventariserend onderzoek naar voren is gekomen. De criteria die leidend zijn geweest bij de selectie van instellingen zijn:

- De instelling biedt niet-geïndiceerde zorg
- De instelling biedt opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar
- De instelling werkt systemisch

De volgende instellingen/personen hebben meegewerkt aan dit onderzoek:

Puber Top Coach	Landelijk, Landelijk
Ouders & Co	Groningen, Middelstum
Bureau Kleijweg	Zuid-Holland, Voorschoten
Aventurijn Opvoedingsondersteuning	Friesland, Donkerbroek
Combiwel	Noord-Holland, Amsterdam
De Opgroeiwinkel	Gelderland, Arnhem
(Ex-)medewerkster van Lijn 5	Noord-Holland/Utrecht/Gelderland, Divers

In bijlage 1 worden de betrokken instellingen nader toegelicht.

2.5.3 Interviews

De topics die leidend zijn geweest voor de diepte-interviews zijn:

- Organisatie
- Hulpvragen
- Opvoedingsondersteuning
- Werkzame factoren
- Behoeften

In bijlage 2 zijn de topics die leidend zijn geweest, nader uitgewerkt.

Om meer achtergrondinformatie te krijgen over de context waarin dit onderzoek plaatsvindt, is een senior medewerker van het kenniscentrum van het Nederlands jeugdinstituut geïnterviewd.

Nederlands Jeugdinstituut Utrecht, Utrecht

In bijlage 2 zijn de vragen die in dit interview leidend zijn geweest, weergegeven.

2.5.4 Analyse interviews

Voor alle gehouden interviews geldt dat ze zijn opgenomen met een voicerecorder. Vervolgens zijn ze geanalyseerd volgens de methode van kwalitatief onderzoek, zoals beschreven door Baarda, De Goede en Teunissen (2009). Eerst is de niet-relevantie tekst uit de interviews geschrapt. Vervolgens zijn de antwoorden opgedeeld in fragmenten. De fragmenten zijn gelabeld en vervolgens zijn de labels per deelvraag verdeeld in kernlabels. Dit kernlabelschema is terug te vinden in bijlage 3.

De interviews zijn voor het analyseren van de gegevens voorzien van een unieke code.

Puber Top Coach	PTC
Ouders & Co	O&C
Bureau Kleijweg	BKW
Aventurijn Opvoedingsondersteuning	AVO
Combiwel	CBW
De Opgroeiwinkel	DOW
Lijn 5	LN5
Nederlands Jeugdinstituut	NJI

De codes van de interviews zijn als volgt uit te leggen:

PTC, 1.2: Puber Top Coach, vraag 1, fragment 2.

De uitgewerkte interviews met daarin de nummering van de interviewvragen zijn weergegeven in het databoek. Voor inzage in dit databoek kan contact opgenomen worden met de afstudeerbegeleider Tirza van Laar: twvlaar@che.nl

2.6 Kader onderzoek

Dit onderzoek staat in een kader. Dit kader is kort aan te duiden met de volgende thema's: niet-geïndiceerde zorg, gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar en systemisch werken.

2.6.1 Niet-geïndiceerde zorg

Problemen zijn er in allerlei vormen. Wat voor de ene ouder een groot probleem is, kan voor de andere ouder enkel wat spanning opleveren. Burggraaff-Huiskes (2008) beschrijft in haar boek hoe opvoedingsvragen uit kunnen lopen op crisis en nood en welke vormen van hulp dan nodig zijn (Burggraaff-Huiskes, 2008:26). Deze ontwikkeling van opvoedingsvragen naar opvoedingsnood is ook al beschreven door Kousemaker (1987). De opvoeding kan soms gestrest zijn. Er heerst dan opvoedingsspanning. Het gaat dan (vooralsnog) om een lichtproblematische opvoedingssituatie en een milde tot matige opvoedvraag. Wanneer de opvoeders er niet in slagen om de spanningsvolle situatie positief te beïnvloeden, kan deze leiden tot opvoedingsproblemen. Het beeld wat de ouder van het doel van de opvoeding heeft en de werkelijkheid, liggen te ver uiteen. Probleemgedrag kan dan uitlopen op escalatie, crisis en opvoedingsnood. Het Nederlands Jeugdinstituut heeft een beschrijving overgenomen van Blokland (2010) waarin eenzelfde onderscheid wordt gemaakt tussen vragen, spanning, crisis en nood in de opvoeding (www.nji.nl, 10.02.2011).

- Vragen: een ouder maakt zich niet echt ongerust, maar heeft behoefte aan aanvullende informatie of aan de mening van een onafhankelijke buitenstaander. De problemen zijn praktisch en enkelvoudig van aard en gaan over een bepaald aspect van de ontwikkeling of opvoeding van kinderen. Ouders kunnen de situatie zelf nog hanteren.
- Spanning: ouders kunnen minder goed omgaan met hun opvoedvragen of opvoedproblemen. De moeilijkheden bestaan al een tijdje en veroorzaken spanning en ongerustheid. Ouders kunnen zich onzeker en schuldig voelen over hun handelen in de opvoeding en hebben behoefte aan steun en advies.
- Crisis: de spanningen stapelen zich op. Ouders zijn paniekerig en gestrest en hebben het gevoel dat er echt iets moet gebeuren omdat de situatie anders uit de hand gaat lopen. Er is ook sprake van onmacht bij ouders.
- Nood: er bestaan al langere tijd complexe problemen in de opvoeding. Er zijn niet alleen opvoedingsproblemen, maar ook nog andere problemen die inwerken op de opvoedingssituatie. Ouders ervaren hun situatie als uitzichtloos en kunnen er zelf niet meer uitkomen. Ze hebben hulp van buitenaf nodig. Professionele hulp is noodzakelijk om veranderingen te bewerkstelligen.

Dit onderzoek richt zich voornamelijk op de eerste twee fasen van problemen in de opvoeding: de vragen en spanning rondom de opvoeding. Het gaat om gezinnen met een milde tot matige opvoedvraag.

2.6.2 Kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar

Wanneer verschillende bronnen geraadpleegd worden, blijkt dat het noodzakelijk is om de definitie van de puberteit weer te geven en de daarbij behorende leeftijdsgrenzen af te bakenen. Er gaan namelijk verschillende definities rond. Ook worden de begrippen 'puber' en 'adolescent' wisselend gebruikt. De doelgroep van dit onderzoek is gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar. Adriaenssens (2007) zegt, naar aanleiding van het beeldmateriaal van de neurowetenschapper Giedd, over deze leeftijdsgrenzen dat de hersenen van twaalf- tot dertienjarigen zeer dicht bij de ontwikkeling van een acht- tot negenjarige liggen. Rond de twaalf jaar wordt puberaal gedrag gezien, maar de ouders kunnen touwtjes nog behoorlijk in handen nemen. Vanaf de leeftijd van zestien jaar

komt de ontwikkeling juist erg dicht bij de volwassen leeftijd. De verschillen in de rijping van de hersenen zijn duidelijk te zien. Hierdoor ontstaat een leeftijdsafbakening tussen de 12 en de 16 jaar. Rond de twaalf jaar veranderen de hersenen en rond de 16 jaar ook (Adriaenssens, 2007:21). Deze periode wordt in dit onderzoek aangeduid met de term 'puberteit'.

Het woord adolescentie wordt gebruikt voor de periode tussen de kinderjaren en de volwassenheid. Dit is een periode van overgang, waarin zich veel ontwikkelingen voordoen op verschillende terreinen. Jongeren krijgen met diverse uitdagingen te maken en doen nieuwe ontdekkingen. Er is ook verhoogde kwetsbaarheid en er zijn spanningen. Sommige jongeren beleven deze periode als prettig en als een tijd zonder veel extra problemen, anderen hebben er moeite mee (De Wit, Slot & Van Aken, 2007:11, Van Aken, 2001:161). Van adolescentie kun je spreken als je wilt verwijzen naar "de mentale ontwikkeling die de voorbereiding vormt tot volwassenheid" (Adriaenssens, 2007:15). Deze periode is niet scherp af te bakenen volgens Adriaenssens (2007).

De adolescentie wordt vaak onderverdeeld in:

- De vroege adolescentie, waarin de lichamelijke rijping, de psychoseksuele ontwikkeling en het proces van de losmaking van de ouders op gang komen;
- De middenadolescentie, waarin het experimenteren met diverse keuzemogelijkheden centraal staat;
- De late adolescentie, waarin jongeren beginnen verplichtingen aan te gaan met betrekking tot maatschappelijke positie en persoonlijke relaties" (De Wit et al., 2007:12).

Er blijkt dat voor de beginfase, van ongeveer twaalf tot en met zestien jaar, meestentijds toch wel het woord puberteit wordt gebruikt. Bij de adolescentiefase wordt meestal verwezen naar de fase waarin iemand voorbereid is op de volwassenheid. Je zou ook wel kunnen spreken van een vroege adolescentie, zoals De Wit et al. (2007) die aanduiden. De vroege adolescentie is dan hetzelfde als de puberteit. Voor een eenduidig begrip worden de kinderen van twaalf tot en met zestien jaar in dit onderzoek dus 'pubers' genoemd. Het kan voorkomen dat, wanneer citaten worden gebruikt uit de literatuur, het woord 'adolescent' wordt gebruikt.

Puberteit en adolescentie

Veel schrijvers van de geraadpleegde literatuur betrekken bij hun definitie van de puberteit de adolescentie en andersom. Enerzijds worden deze begrippen door elkaar gebruikt en anderzijds worden er verschillen benoemd tussen deze twee fasen. Het begrip adolescentie heeft in de ontwikkelingspsychologie het begrip puberteit vervangen, hoewel dat in het dagelijks taalgebruik nog een heel gangbaar woord is. Het voldeed echter niet meer, omdat het wat de betekenis betreft louter slaat op de seksespecifieke lichaamsveranderingen: het is afgeleid van het Latijnse 'pubertas', 'man worden'. Omdat deze levensfase in de westerse cultuur echter veel meer meebrengt en veel langer duurt dan de geslachtsrijping, was een meer omvattend begrip nodig: adolescentie (Kohnstamm, 2009:17). In het woordenboek wordt het volgende onderscheid gemaakt: een puber is een jongen of meisje in de levensperiode waarin de geslachtsrijpheid intreedt en zich ontwikkelt, tevens periode van de geestelijke rijping. Bij adolescent staat: jongere van 15 tot 20 jaar, in de overgangperiode tussen puberteit en volwassenheid" (De Bil & De Bil, 2006:239). Daaruit is af te leiden dat vanaf vijftien jaar ongeveer de adolescentiefase intreedt. De Wit, Slot en Van Aken (2007) beschrijven dat met de puberteit de periode tussen het twaalfde en zestiende levensjaar wordt bedoeld, omdat in die periode wezenlijke veranderingen optreden die samenhangen met het geslachtsrijp worden. Daarnaast verwijst puberteit naar ontwikkelingen die betrekking hebben op functioneren van de persoon. Bij de puberteit is de blik naar binnen gericht en bij de adolescentie is de blik meer naar buiten gericht, naar de plaats in de maatschappij (de Wit et al., 2007:13).

2.6.3 Systemische opvoedingsondersteuning

Systemische opvoedingsondersteuning gaat er vanuit dat gedurende het traject van opvoedingsondersteuning het hele systeem betrokken is bij de ondersteuning. Er zijn verschillende niveaus van systemen waarop een opvoedingsondersteuner zich tijdens de ondersteuning kan richten (Lange, 2006:8).

1. Het individuele gezinslid
2. Het dyadische subsysteem
3. Het gehele gezin
4. Het gezin en zijn omgeving

Indien de opvoedingsondersteuner zich richt op het individuele gezinslid, biedt hij de ondersteuning aan het hulpvragende gezinslid. Door het gezin te bespreken in de gesprekken met dit gezinslid wordt er systemisch naar de hulpvraag gekeken. Wordt echter gekozen om in gesprek te gaan met het dyadische subsysteem dan gaat de opvoedingsondersteuner in gesprek met twee gezinsleden. Dit kunnen de beide ouders zijn, maar ook een ouder en het kind. Daarnaast kan er voor gekozen worden om in de ondersteuning het hele gezin actief te betrekken of het gehele gezin met daarbij belangrijke andere mensen uit de omgeving van het gezin. Een variatie die Lange (2006) niet vermeldt, is de keuze om met een triadisch subsysteem te werken, namelijk de ouders en het kind waarbij de ouders ondersteuning nodig hebben. En tot slot is er de mogelijkheid om in de ondersteuning aan een gezin een combinatie te maken van bovenstaande variaties door per gesprek te overwegen welke gezinsleden betrokken zullen zijn bij het gesprek. De Italiaanse gezinstherapeut Andolfi kiest bijvoorbeeld bewust om per gesprek verschillende losse leden van het systeem te betrekken: de ouders samen, vader en zoon(s), moeder en dochter(s), et cetera (Van der Pas, 2000:49). Lange (2006) stelt dat het zelfs noodzakelijk kan zijn om van niveaus te wisselen. “Het is echter niet noodzakelijk gedurende alle zittingen ook alle betrokkenen bij elkaar te zien. Het is vaak aanvaardbaar gedurende een aantal zittingen slechts het subsysteem te zien waarop op dat moment de aandacht het meest is gericht” (Lange, 2006:15). Als richtlijn geeft Lange (2006) aan om in ieder geval in de beginfase alle gezinsleden te betrekken bij de ondersteuning. “Door in de beginfase alle betrokkenen gezamenlijk te zien, is het mogelijk te taxeren op welk niveau dient te worden ingegrepen” (Lange, 2006:14).

Bij het bieden van opvoedingsondersteuning moet de ondersteuner een keuze maken uit bovenstaande variaties op het systemisch werken. Wanneer de opvoedingsondersteuner overweegt om kinderen al dan niet bij de ondersteuning te betrekken, is er een aantal factoren dat mee kan wegen bij de keuze. Dit kan bijvoorbeeld gaan over de aard van de problematiek of de werkwijze van de instelling. Daarnaast moet de opvoedingsondersteuner nagaan of hij zelf bekwaam is in het begeleiden van pubers, aangezien het werken met pubers specifieke vaardigheden en kennis vraagt van de opvoedingsondersteuner.

2.7 Opdrachtgever

Tineke Schilte-Hamoen.

In overleg met het lectoraat Jeugd en Gezin van de Christelijke Hogeschool Ede is Tineke Schilte-Hamoen als opdrachtgever bij het onderzoek betrokken. Tineke heeft ervaring als gezinsmaatschappelijk werkster bij Lijn 5, een landelijke organisatie in (jeugd)zorg.

2.8 Afstudeerbegeleider

Tirza van Laar-Jochemsens.

Tirza is docente pedagogiek en onderzoek aan de Christelijke Hogeschool Ede. Zij is binnen het lectoraat Jeugd en Gezin verantwoordelijk voor de projecten van het thema Opvoedingsondersteuning, die vallen binnen de onderzoekslijn van methodiekontwikkeling.

Hoofdstuk 3 Van puberteit tot spanning

3.1 Inleiding

Wanneer een kind in de puberteit komt, krijgt het gezin te maken met een roerige periode waarin veranderingen op allerlei gebieden een wezenlijke rol kunnen spelen. Welke veranderingen kunnen ouders verwachten en wat betekent dit voor het gezin? In dit hoofdstuk wordt beschreven wat de puberteit inhoudt, wat dat kan betekenen voor een gezin met een kind in de puberteit en hoe dat kan leiden tot spanning in de opvoedingssituatie. Voor een goed begrip van de hulpvragen waarmee ouders zich dan kunnen aanmelden is het noodzakelijk zicht te hebben op de *factoren die ten grondslag liggen aan deze hulpvragen*. De hulpvragen worden behandeld in hoofdstuk 4. In dit hoofdstuk wordt de aanleiding tot de hulpvragen besproken en wordt zodoende een bijdrage geleverd aan deelvraag 1:

Met welke hulpvragen melden gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar zich aan voor opvoedingsondersteuning?

De hieronder beschreven informatie is hoofdzakelijk verkregen vanuit literatuuronderzoek. Daarnaast zijn er ook onderzoeksresultaten verkregen vanuit gesprekken met opvoedingsondersteuners. Er wordt duidelijk aangegeven wanneer de informatie verkregen is uit interviewgegevens.

3.2 Kenmerken van de puberteit

De puberteitsfase heeft een aantal kenmerken op verschillende gebieden, zoals het lichamelijke, cognitieve, en sociaal-emotionele gebied. Voor dit onderzoek zijn de lichamelijke kenmerken niet direct van belang. In de beschrijving van het kader in hoofdstuk 2 is kort iets genoemd over de lichamelijke veranderingen en de rijping van de hersenen bij pubers. In dit hoofdstuk zal alleen ingegaan worden op de cognitieve en sociaal-emotionele kenmerken van de puberteitsfase.

3.2.1 Cognitieve kenmerken

Wanneer een kind de puberleeftijd bereikt ontwikkelt hij het vermogen om abstract te redenen. Dit leidt ertoe dat hij zijn ouders en andere autoriteitsfiguren veel kritischer tegemoet treedt. Van hieruit is het te begrijpen dat problemen kunnen ontstaan in gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar. Over het algemeen gaan pubers graag en sneller de discussie aan, soms puur om het discussiëren zelf. “Regels en verklaringen die ze voorheen klakkeloos accepteerden, worden nu ter discussie gesteld.” (...) “Het nieuwe abstracte denkvermogen leidt ook tot een idealisme waardoor pubers snel ongeduldig kunnen worden als ze geconfronteerd worden met misstanden” (Stuyken, Baeten, Kyndt & Sierens, 2009:260). Dit kan leiden tot conflicten met de ouders. Deze conflicten zijn in een bepaald opzicht ook wel gewenst, omdat het belangrijk is dat er gelegenheden zijn waarbij een puber kan ervaren dat het uiten van ernstige meningsverschillen niet hoeft te leiden tot verlies van respect en liefde (Stuyken et al., 2009:268).

3.2.2 Sociaal-emotionele kenmerken

Eén van de sociaal-emotionele kenmerken is dat de puber toeneemt in zelfstandigheid. “De toenemende zelfstandigheid van de adolescent houdt in dat de jongere ten opzichte van de ouders een andere positie gaat innemen” (Stuyken et al., 2009:262). De ouder-kind relatie verandert van een asymmetrische relatie, waar ouders de meeste macht en invloed hebben, naar een gelijkwaardige relatie waar macht en invloed meer in evenwicht zijn. Ouders voeren meestal nog wel de boventoon. Een ander kenmerk is dat het beeld dat pubers van hun ouders hebben, verandert waardoor zij gaan zien dat hun ouders ook fouten maken en een eigen karakter en ideeën hebben (Stuyken et al., 2009:262). De puber staat voor de opdracht om los te komen van zijn ouders en het gezin en uit te groeien tot een eigen persoonlijkheid. Het aantal gebieden waarop ouders hun invloed uitoefenen wordt daardoor steeds kleiner. Tegelijkertijd wordt de invloed van leeftijdsgenoten groter. “Hierdoor zal de adolescent meer loskomen van de ouders en het gezin en zich meer in andere milieus bewegen om daar nieuwe sociale contacten aan te gaan” (Stuyken et al., 2009:261). Pubers zijn vatbaar voor wat hun vrienden zeggen en kijken naar voorbeelden uit de wereld van de muziek, film en televisie. Deze puberteitsfase heeft ouders niet alleen slecht nieuws te bieden. Het is namelijk ook de periode waarin hun puber interesses ontwikkelt, zijn verantwoordelijkheid leert uitoefenen, impulsiviteit leert beheersen en gewetensvol leert handelen (Adriaenssens, 2007:22).

3.3 Kenmerken van een gezin met een puber

Wanneer een kind de leeftijd van ongeveer twaalf jaar bereikt en langzamerhand gaat puberen, heeft dit zijn weerslag op het gezin waarin dit kind opgroeit (Heuves, 2006:3). Vanuit de systeemgerichte benadering is dit ook heel goed te verklaren. Kohnstamm (2009) schrijft hierover: "Het gezin is een microwereld, waarin alles en iedereen met alles en iedereen samenhangt. Het is geen optelsom van individuen. Gedrag van de één beïnvloedt niet alleen één of meer andere gezinsleden, maar ook het gezin als gemeenschap" (Kohnstamm, 2009:224). Wanneer in een gezin een kind de puberleeftijd bereikt staat het gezin voor een faseovergang. "Het gezinssysteem, ook het gezonde, komt in een kritieke fase te verkeren waarin alles knarst en knoerst. Er kunnen stoppen doorslaan. Zwakke

"Het gezinssysteem, ook het gezonde, komt in een kritieke fase te verkeren waarin alles knarst en knoerst. Er kunnen stoppen doorslaan. Zwakke plekken worden soms tijdelijk tot problemen" (Van der Pas, 1992:72).

plekken worden soms tijdelijk tot problemen" (Van der Pas, 1992:72). Volgens Minuchin zijn faseovergangen in een gezin de belangrijkste, meest voorkomende en minst onderkende stressfactoren in het gezin (Van der Pas, 1992:172).

3.3.1 Veranderende relatie tussen ouder en kind

Wanneer een kind in de puberteit komt, verandert langzaam maar zeker de relatie tussen de ouder en het puberende kind. In de puberteit komt het kind voor de taak te staan om zich te ontwikkelen tot een zelfstandig individu en inherent hieraan wordt het kind voor de taak gesteld om zich los te maken van zijn ouders. De ontwikkelingstaak van de jongere ten opzichte van de ouders is het minder afhankelijk worden van hen en het bepalen van een eigen plaats binnen de veranderende relaties in het gezin (De Bil & De Bil, 2006:255). Een eerste verandering die ouders kunnen waarnemen is de *minder vertrouwde relatie* die ze met hun kind hebben. Het komt namelijk vaak voor dat pubers zich minder openstellen naar ouders toe en minder aan hun ouders vertellen over wat hen bezig houdt (Heuves 2006:3). Voor de ouders kan dit erg lastig zijn, zeker wanneer zij betrokken willen blijven bij wat hun kind bezielt. Een andere verandering die ouders kunnen waarnemen is het *actieve verzet* van de puber tegen hen. In de puberteit gaan kinderen anders naar hun ouders kijken en dat is een belangrijk aspect bij het los komen van de ouders. Heuves (2006) beschrijft dat door de cognitieve ontwikkeling de puber in staat is om de vinger op de zere plek te leggen en dat daardoor het beeld van diens ideale alwetende ouders langzaam maar zeker afbreekt. "Zij worden zich er in toenemende mate van bewust wat er thuis niet klopt: pathologie van de ouders, gekke regels, rare gewoonten" (Heuves, 2006:27). Tengevolge hiervan *verliezen* ouders veel van hun *vanzelfsprekend gedrag*. "De puber gaat meer in debat met de ouders, is het vaker met de ouders oneens" (Heuves, 2006:33). Met name vanaf het dertiende en veertiende levensjaar nemen de conflicten tussen kinderen en hun ouders toe (Kohnstamm, 2009:224). Door zich tegen zijn ouders te verzetten, met zijn ouders in discussie te gaan en conflicten met zijn ouders aan te gaan oefent het kind zich in het vormen van een eigen mening en zelfstandig worden. Onderwerp van de conflicten zijn doorgaans de alledaagse aspecten van het gezinsleven: ruzie tussen broertjes/zusjes, huisregels en het tijdstip van thuiskomen (De Wit, Slot & Van Aken, 2007:82). Daarnaast zijn ook vaak meningsverschillen over de mate van verantwoordelijkheid en vrijheid die de puber al kan dragen onderwerp van conflict (Heuves, 2006:4). Vanuit de puber gezien is het logisch dat huisregels onderwerp van discussie zijn. "Veel van de regels waar pubers zich aan hebben te houden, hebben zij niet zelf bedacht en staan haaks op hun drang naar meer vrijheid en eigen verantwoordelijkheid" (Heuves, 2006:3).

Voor de puber is het doel van de heftige discussies doorgaans het *laten gelden van zijn mening*.

Van belang is wel om te bedenken dat veel van het negatieve commentaar dat pubers hebben op gewone dagelijkse zaken in het gezin vaak niet meer betekenen, dan dat een puber wil laten horen dat het hebben van een mening heel belangrijk is (Heuves, 2006:27).

Wanneer de puber het idee heeft gehoord te worden en serieus genomen te worden, kan het discussiëren een prettig gevoel met zich meebrengen. Als een puber op dergelijke wijze positieve ervaringen opdoet wordt zijn zelfvertrouwen vergroot, wat van belang is voor de ontwikkeling in zelfstandigheid. Het is dus belangrijk dat ouders bij de heftige discussies de puber aanhoren en hem de *bevestiging* geven dat zijn mening ertoe doet. Voor ouders kan dit echter lastig zijn, omdat de spanning en conflicten hoog kunnen oplopen (Heuves, 2006:3) en de discussies een gevoel van verwarring met zich meebrengen. "De ontwikkeling van een eigen levensstijl binnen de identiteitsontplooiing geeft de

"Veel van de regels waar pubers zich aan hebben te houden, hebben zij niet zelf bedacht en staan haaks op hun drang naar meer vrijheid en eigen verantwoordelijkheid" (Heuves, 2006:3).

ouders vaak het gevoel dat de oude vertrouwde band met hun zoon of dochter er niet meer is" (De Wit et al., 2007:191). Deze veranderingen in de ouder-kindrelatie kunnen van invloed zijn op de manier waarop de kwaliteit van de relatie wordt ervaren. Onderzoek toont echter aan dat de meerderheid van de gezinnen tevreden is met de kwaliteit van hun relaties onderling. Nederlandse gegevens hebben laten zien dat de meeste adolescenten hun relaties met ouders als warm en ondersteunend ervaren en dat ze in het algemeen tevreden zijn met hun ouders. Alleen een klein percentage gezinnen – tussen de 5% en 10% - ervaart een dramatische verslechtering van de kwaliteit van de ouder-kindrelaties tijdens de adolescentie (De Wit et al., 2007:79).

3.3.2 Veranderende rol van de ouder

De ontwikkeling in zelfstandigheid van het puberende kind is nauw verweven met de veranderende rol van de ouders. Zoals reeds beschreven verliezen ouders veel van hun vanzelfsprekend gezag naarmate hun kind ouder wordt. "Van veertien tot zestien jaar is de periode dat ouders hun hart vasthouden en ervan doordrongen raken dat de greep op hun kind drastisch verminderd is" (Delfos, 2005-2007:215). Hoe verwarrend en lastig het ook voor ouders is dat ze hun grip verliezen op hun kind, het is wel van belang dat zij dit laten gebeuren en zelf het kind ook meer loslaten. Wanneer hun kind gaat puberen staan ouders namelijk voor de ontwikkelingstaak om hun kind geleidelijk los te laten (De Bil & De Bil, 2006:247). "Voor hen is het de kunst om het kind te volgen en betrokken te blijven zonder het tegen te houden in zijn ontwikkeling" (De Bil & De Bil, 2006:247). Belangrijk hierbij is dat ouders leren onderhandelen met hun puber. "Zowel ouders als kinderen maken tijdens de puberteit een verandering door die we kunnen omschrijven met de woorden 'van bevels- naar onderhandelingshuishouden'" (De Bil & De Bil, 2006: 248). Wanneer ouders de grip op hun kind niet willen verliezen en niet mee veranderen, kunnen ze hun kind hinderen in het groeien in zelfstandigheid. "Pubers voelen zich snel betutteld en gekleineerd omdat ouders niet meegroeien met hun snelle ontwikkeling en toenemende mogelijkheden om aan hun leven een eigen vorm te geven. Veel van het lastige pubergedrag is het directe gevolg van inadequaat ouderlijk gedrag" (Heuves, 2006:3).

Uit de interviews met de opvoedingsondersteuners is eveneens informatie naar voren gekomen over de veranderende rol van de ouder. Dit was geen expliciete deelvraag, maar is dusdanig illustratief dat het hier aanvullend genoemd wordt. Er is een beeld geschetst van wat kenmerkend is voor een gezin met een puber. De moeders gaan meer werken als hun laatste kind bijvoorbeeld ook in de puberteit is gekomen. Ze denken dan dat hun kinderen groot zijn en zelfstandig. Ouders begrijpen het proces van loslaten dan verkeerd. "(...) dan denken ze: "Die puber vraagt van mij loslaten, nou dan ga ik dat ook gewoon helemaal doen, dan kan ik mijn eigen leven weer oppakken"" (LN5 16.5). Volgens de ondersteuner is dit een misvatting. Pubers hebben net als kinderen veel *begeleiding* nodig, alleen op een *andere manier*. Als kinderen in de basisschoolperiode steeds naar de naschoolse opvang gingen en bij de overgang naar de middelbare school opeens alleen thuis waren, is dat een te grote overgang. "Dus een kind gaat gewoon constant naar een soort vast iets en die gaat naar de middelbare school en er is niks meer, je komt altijd in een leeg huis en je moet altijd maar voor jezelf zorgen. Dat is een veel te grote overgang" (LN5 16.10). Deze ondersteuner meent dat een ouder zicht moet blijven houden op zijn puberende kind. "Ook al zijn ze helemaal niet geneigd om bij je te gaan zitten met een kopje thee, maar je ziet wel hoe ze uit school komen, je ziet wel hoe hun gezicht staat, of wat het eerste verhaal is. Of wat ze die dag hebben meegemaakt" (LN5 16.4).

3.3.3 Verschillende levensfasen

In een gezin treden verschillende veranderingen op wanneer een kind de puberleeftijd bereikt. Maar omstreeks diezelfde tijd zijn er ook veranderingen die met de levenscyclus van de ouders te maken hebben. Zo zijn vaders vaak veertigers wanneer hun kind gaat puberen. "Voor enkelen is het de leeftijd waarop zij geplaagd kunnen worden door de zogeheten midlifecrisis: het besef dat de idealen die dan niet zijn bereikt, waarschijnlijk ook nooit meer verwezenlijkt zullen worden" (Kohnstamm, 2009:225). Moeders kunnen tegelijkertijd tegen de overgang aanhangen, "met alle overgevoelige en neerslachtige buien die dat mee kan brengen" (Kohnstamm, 2009:225). En daarnaast kunnen beide ouders ook in beslag genomen worden door de zorgen die ze hebben voor hun eigen ouder wordende ouders (Kohnstamm, 2009:225). In een gezin kunnen op deze manier op hetzelfde moment intrapsychische veranderingen spelen bij verschillende gezinsleden en voor extra stress zorgen.

Normale strubbelingen met een adolescent kunnen dan door de snelle irritatie van ouders escaleren. Als vader en moeder zelf niet in de gaten hebben wat er gaande is, kan dat een

zondebokeffect hebben. De 'lastige puber' wordt dan als oorzaak gezien van alle conflicten en het eigen ouderlijke aandeel blijft buiten beeld (Kohnstamm, 2009:226).

3.4 Wat de puberteit van ouders vraagt

Er zijn verschillende kenmerken beschreven van de puberteitsfase en de kenmerken van een gezin met een puber. De verandering die dat met zich meebrengt, heeft ook gevolgen voor de manier van opvoeden van en omgaan met een puber. Wat deze nieuwe periode van ouders vraagt en waar zij rekening mee moeten houden wordt in deze paragraaf beschreven.

3.4.1 Andere manier van benaderen

Zoals eerder aangegeven verandert de opvoedingsrelatie met de ouder, naarmate de puber ouder wordt. De aard van het ouderschap verandert daar ook door (Festen & Verburg, 2006:15). Eerst was de ouder de 'alleswetende' volwassene, maar in de puberteit moet de ouder steeds vaker mentor, gids coach of klankbord zijn. "Je moet kunnen luisteren, zonder direct te oordelen. Als mentor kijk je over de schouders mee. Als gids geef je grenzen aan, maar ben je bereid tot compromissen. Als coach sta je aan de zijlijn, maar oefen je toch je invloed uit" (Akkerman, Blokland, Hagens & Warnars-Kleverlaan, 1999:34). Omgaan met zo'n nieuwe rol kan voor ouders lastig zijn. Een puber kan erg wisselvallig zijn en zijn ouders het ene moment als gids, het volgende ogenblik als klankbord nodig hebben. De behoefte van jongeren om ouderlijke autoriteit in twijfel te trekken, kan verwarrend zijn voor ouders. Uit de literatuur blijkt dat veel ouders bij voorbaat al opzien tegen de tijd dat hun kind een puber wordt. "Ze vragen zich af hoe hun kind door die lastige periode heen zal komen en of het allemaal wel goed zal gaan. Ze zien de puberteit als een dikke donkere wolk op zich af komen en maken zich van tevoren al zorgen" (Akkerman et al., 1999:34). In een onderzoek over opvoeden in Nederland blijkt ook dat meer dan 65% van de ouders de periode van de puberteit als de aller-moeilijkste beschouwt. "Er zijn hierbij nog verschillen voor vaders en moeders: moeders vinden de puberteit namelijk moeilijker dan vaders. Ook vinden ouders van dochters de puberteit moeilijker dan ouders van zonen (Deković, Groenendaal & Gerrits, 1996)" (De Wit et al., 2007:76). Ouderlijke stress is dan ook vaak het hoogst. "In vergelijking met ouders van jongere kinderen voelen ouders van pubers zich dan ook meer depressief en minder tevreden met de opvoeding en minder competent in hun ouderlijke rol (Deković, 2000)" (De Wit et al., 2007:76).

"De stemming van een puber kan vaak veranderen, net als zijn meningen, interesses en vriendengroepen. Ouders kunnen dus niet één juiste aanpak en houding vinden waarmee ze de hele puberteit kunnen doorkomen"
(De Bil & De Bil, 2006:248).

3.4.2 Andere manier van opvoeden

Zoals eerder aangegeven is, vraagt een kind in de puberteit om een andere aanpak in de opvoeding dan een jonger kind. Pubers zijn veel gevoeliger voor een mogelijke beloning dan voor straf (Prinsen & Terpstra, 2009:31). Bij jongere kinderen hebben de gevolgen op korte termijn vaak de overhand, maar hoe ouder, hoe meer de gevoelens op langere termijn de overhand krijgen (Prinsen & Terpstra, 2009:28). Daarom is het soms nodig om van een bepaalde manier van opvoeden af te wijken, wanneer een kind in de puberteit terecht komt (Akkerman et al., 1999:41). Er moet echter rekening gehouden worden met het wisselende karakter van een puber. Dit hoort ook bij de puberteit. "De stemming van een puber kan vaak veranderen, net als zijn meningen, interesses en vriendengroepen. Ouders kunnen dus niet één juiste aanpak en houding vinden waarmee ze de hele puberteit kunnen doorkomen" (De Bil & De Bil, 2006:248). Bij het opvoeden moet een ouder dus steeds kunnen wisselen van positie.

3.4.3 Minder vanzelfsprekendheid om met andere ouders te spreken over de opvoeding

"Natuurlijk zijn ouders zelf het meest deskundig waar het hun eigen kind betreft. Maar soms kan het geen kwaad om er eens met anderen over te praten. Opvoeden is een belangrijke taak" (Akkerman et al., 1999:228). Ouders van jonge kinderen brengen hun kinderen naar school, gaan naar het consultatiebureau een ouderavond een peuterspeelzaal of staan of het schoolplein hun kind op te wachten. Bij al deze gelegenheden hebben zij de mogelijkheid om buitenshuis met andere ouders te praten over de opvoeding. "Zodra een kind op het voortgezet onderwijs zit, verandert dat allemaal" (De Bil & De Bil, 2006:249). Dan zijn er namelijk weinig gelegenheden waarop een ouder vrijblijvend met andere ouders van gedachten kan wisselen. "Wat ook een rol speelt, is dat sommige moeders buitenshuis gaan werken zodra hun kinderen de puberteit bereiken" (De Bil & De Bil, 2006:249).

3.4.4 Grenzen stellen

Veel ouders hebben er moeite mee om bij een puber grenzen te stellen aan het gedrag. Ze vinden het moeilijk om eisen te stellen of huisregels te maken waar ook de puber zich aan heeft te houden. Angst voor een conflict of de angst dat het verbod op bijvoorbeeld roken of drinken en seks zal leiden tot oncontroleerbaar stiekem gedrag. Maar ook als er wel duidelijke regels zijn, leidt dat tot aanvaringen met dreigementen, bijvoorbeeld het zakgeld intrekken of een uitgaansverbod (Heuves, 2006:4). Die angst kan ook voortkomen vanuit het besef bij de ouder dat de puber veel sterker is dan de ouders. "Helaas weten veel ouders dat oudermishandeling een verzwegen probleem is dat vaker voorkomt, dan men hoopt" (Heuves, 2006:4).

3.4.5 Rekening houden met gesloten houding van de puber

Een kenmerkend citaat over de puberteit is weergegeven in Prinsen en Terpstra (2009): "Je moet er overal voor zijn, en je mag je met niets bemoeien" (Prinsen & Terpstra, 2009:66). Het is de periode waarin ouders terecht het meest bevreesd zijn als een jongere heel andere wegen gaat dan wat veilig en gezond lijkt (Adriaenssens, 2007:22). Een puber gaat zich steeds meer op zichzelf en op de leeftijdsgenoten richten, om een stabiel zelfgevoel te handhaven. "In geen andere levensfase voelen

*"Je moet er overal voor
zijn, en je mag je met
niets bemoeien"*
(Prinsen & Terpstra,
2009:66).

kinderen zich voor hun gevoel van eigenwaarde zo afhankelijk van het oordeel van leeftijdsgenoten" (Heuves, 2006:34). Daarom gaan leeftijdsgenoten zo'n cruciale rol spelen in het leven van een puber. Voor ouders kan dat een pijnlijke ervaring zijn, omdat ze hun kind altijd hebben gekend als open en toegankelijk, maar vanaf de puberteit lijkt het kind zich voor de ouders af te sluiten, wil het geen adviezen meer en zoekt steeds meer privacy (Heuves, 2006:34). Ouders hebben vaak het gevoel dat de oude vertrouwde band met hun zoon of dochter er niet meer is (De Wit et al., 2007:191). Soms neemt een

puber niet de eigen ouders, maar wel andere volwassenen in zijn omgeving in vertrouwen als het over iets belangrijks gaat. Veel ouders voelen zich soms dan ook door hun puberende kind in de steek gelaten (Heuves, 2006:34). De wijze waarop de ontwikkelingen door de ouders worden beleefd, is daarom mede afhankelijk van hun houding tegenover de grotere autonomie en de nieuwe vrijheden die de jongere voor zichzelf vraagt (De Wit et al., 2007:191).

3.5 Draagkracht en draaglast van ouders uit balans

Wanneer het ouders niet lukt om in te spelen op de veranderingen die de puberteit met zich meebrengt en niet kunnen bieden wat de puber van hen vraagt aan vaardigheden, raakt de opvoedingssituatie uit balans.

Soms vraagt de opvoedingssituatie teveel van ouders. De draaglast voor ouders kan groter worden wanneer een antwoord op een gerezen opvoedingsvraag uitblijft. Er is dan een onbalans in de last die ouders ervaren en de kracht die ze daarvoor hebben om het te dragen; de draagkracht. Of zoals Goderie en Steketee (2003) het verwoorden: op de schaal van draaglast komen steeds meer of steeds zwaardere gewichten en aan de andere schaal van draagkracht gebeurt niets of weinig, waardoor de weegschaal in onbalans raakt (Goderie & Steketee, 2003:21).

Deze balans of onbalans wordt duidelijk weergegeven in het 'balansmodel'. Het balansmodel, ook wel het transactionele ontwikkelingsmodel genoemd (Blokland, 2010) brengt namelijk de factoren die invloed hebben op het opvoedingsproces duidelijk in kaart. Er is in de opvoeding een bepaalde balans tussen draagkracht en draaglast. De draagkracht van ouders, de mate waarin zij de opvoeding aankunnen en de manier waarop zij de opvoeding beleven, zorgt ervoor dat het proces van de opvoeding positief verloopt. De mate waarin zij een 'last te dragen hebben' maakt dat proces dan meer of minder zwaar. Het evenwicht tussen draagkracht en draaglast bepaalt dus of ouders de opvoeding 'aankunnen' (Burggraaff-Huiskes, 2008:37). Risicofactoren kunnen de opvoeding bedreigen. Deze kunnen hun oorsprong vinden in het kind zelf, de ouder of de omgeving. Factoren die de opvoeding goed laten verlopen, worden beschermende factoren genoemd. Ook deze kunnen hun oorsprong vinden in het kind zelf, de ouder of de omgeving (Burggraaff-Huiskes, 2008; Blokland, 2010). Het balansmodel geeft al deze factoren weer op micro-, meso- en macroniveau. "Vanuit het oogpunt van preventie is het terugdringen van risicofactoren en het versterken van beschermende factoren een belangrijk aangrijpingspunt" (Blokland, 2010:71).

3.6 Samenvatting

In dit hoofdstuk is ingegaan op de factoren die ten grondslag liggen aan de problemen die in gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar kunnen ontstaan. De thema's 'kenmerken van de puberteit', 'kenmerken van een gezin met een puber' en 'wat dat van ouders vraagt' zijn aan de orde gekomen. Pubers zijn op zoek naar grenzen en willen risico's nemen. Ze gaan graag in discussie om hun eigen mening kenbaar te kunnen maken. De invloed van ouders neemt af en de invloed van leeftijdsgenoten neemt juist toe. De relatie tussen de ouders en de puber verandert hierdoor. Ouders moeten hun puber steeds meer loslaten en toch ook grenzen blijven stellen. Sommige ouders hebben het idee dat zij de grip op hun kind verliezen. Daarnaast zijn ouders van pubers zelf ouder aan het worden en kunnen zij kampen met idealen die niet zijn uitgekomen of met ongemakken van de middelbare leeftijd, zoals de midlifecrisis of de overgang. Vanuit het balansmodel is weergegeven hoe de opvoedingssituatie uit balans kan raken. Als de opvoedingssituatie uit balans is en de draaglast voor ouders te groot wordt, kunnen problemen ontstaan met de daarbij behorende hulpvragen.

Hoofdstuk 4 Hulpvragen in beeld

4.1 Inleiding

Problemen komen altijd wel voor in gezinnen met opgroeiende kinderen. Zoals Weijenberg (1994) al zei: “Iedere leeftijdsfase brengt zijn eigen ontwikkeling mee met de daaraan verbonden opvoedingsvragen” (Weijenberg, 1994:52). Dit worden ook wel ‘fasespecifieke opgroei problemen’ genoemd (Blokland, 2010:55). Vaak zijn dit tijdelijke problemen, die van voorbijgaande aard zijn. Wanneer een spanningsvolle opvoedingssituatie in een gezin langer aanhoudt of uit de hand dreigt te lopen, kan ondersteuning gevraagd worden door ouders. Waar ouders van pubers zich dan precies zorgen om maken en *welke hulpvragen* gezinnen met kinderen van 12 tot en met 16 jaar hebben, wordt in dit hoofdstuk beschreven. Dit hoofdstuk gaat in op deelvraag 1 van het onderzoek:

Met welke hulpvragen melden gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar zich aan voor opvoedingsondersteuning?

De hieronder beschreven informatie is hoofdzakelijk verkregen vanuit literatuuronderzoek. Daarnaast zijn er ook onderzoeksresultaten verkregen vanuit gesprekken met opvoedingsondersteuners. Er wordt duidelijk aangegeven wanneer de informatie verkregen is uit interviewgegevens.

4.2 Hulpbronnen van ouders

Familie en vrienden zijn de belangrijkste, informele, raadgevers voor ouders inzake opvoedingsvragen en opvoedingsproblemen. Dit bleek al uit een onderzoek van ‘De experimenten opvoedingsondersteuning’ (Snijders, 2006:9). Daarnaast blijkt echter dat hulp of steun vanuit de sociale omgeving niet altijd vanzelfsprekend is. Het netwerk waarin mensen vroeger vanzelfsprekend verkeerden, is van karakter veranderd. “Het is moeilijk om hulp te vragen. Je hoopt eigenlijk dat iemand spontaan hulp aanbiedt; je hoopt op hulp van mensen in je eigen omgeving. Dat mensen zoals vroeger hulp onder elkaar geven komt eigenlijk bijna niet meer voor” (Goderie & Steketee, 2003:26). Op de vraag waar in eerste instantie hulp wordt gezocht door ouders, geven Goderie en Steketee (2003) aan dat de huisarts een cruciale positie vervult. De huisarts heeft een relatief lage drempel en wordt beschouwd als iemand met een functie voor het hele gezin. Soms zijn de emoties dan echter al zo hoog opgelopen, dat deze bij de huisarts loskomen en de klachten verkeerd begrepen worden. “Toen hij me wat vroeg kon ik op dat moment alleen maar huilen. Hij stelde me voor me een recept voor anti-depressiva te geven. (...) Ik was alleen maar doodop en wilde hulp bij het organiseren van de zorg voor mijn gezin. Praktische hulp. Geen Pillen” (Goderie & Steketee, 2003:31).

4.3 Belemmeringen om hulp te vragen bij opvoedingsprofessionals

Uit de literatuurstudie van dit onderzoek blijkt dat ouders het spannend kunnen vinden om zich met een hulpvraag tot de hulpverlening of de opvoedingsondersteuning te wenden. Deze belemmeringen zijn er op verschillende gebieden.

4.3.1 Moeilijk om toe te geven dat er een probleem is

Ouders kunnen het moeilijk vinden om toe te geven dat er een probleem is, uit angst voor een stempel. Gedachten van ouders daarbij kunnen zijn: “Je moet jezelf overwinnen om die stap te zetten om hulp te vragen. Het is pijnlijk, omdat je dan voor jezelf moet toegeven dat het jezelf niet lukt” (Goderie & Steketee, 2003:26). Mensen hebben het gevoel dat zij gefaald hebben als zij niet voldoen aan de beelden over wat een goede moeder, echtgenoot of ouder is of hebben het gevoel dat zij de enigen zijn die het niet redden (Goderie & Steketee, 2003:26). Wat ook meespeelt, is dat het voor ouders schaamtevol kan zijn om toe te geven dat ze niet in staat zijn om zonder hulp hun eigen kind(eren) op te voeden (Goderie & Steketee, 2003:48).

4.3.2 Spannend om hulp in te schakelen

Wanneer ouders op een gegeven moment toch tot de erkenning zijn gekomen dat ondersteuning nodig is, kunnen andere problemen zich voordoen. Ouders kunnen, vanuit slechte ervaringen, bang zijn voor hulp bij de opvoeding, omdat de indruk en angst bestaat dat kinderen afgenomen worden (Goderie & Steketee, 2003:48). Ook kunnen mensen het eng vinden om deskundige hulp in te roepen omdat zij dan met buitenstaanders over hun privé-leven moeten praten en dan ook nog eens over een

problematische situatie. Veel ouders ervaren het als een emotionele belasting om zich te moeten wenden tot het maatschappelijk werk, de geestelijke gezondheidszorg, Bureau Jeugdzorg of een zelfstandig gevestigde opvoedingsdeskundige (Van Grimhuijzen, 2007:74). “Het is voor ouders en opvoeders vaak moeilijk om hulp te vragen, zelfs als ze bezorgd zijn dat hun kind zich niet ontwikkelt zoals ze hopen of verwachten, als het ongelukkig is, agressief of lastig in de opvoeding” (Festen & Verburg, 2006:19). Omdat ouders er soms tegenop kunnen zien, of zich schamen om zich tot de hulpverlening te wenden, is het juist belangrijk dat er laagdrempelige en toegankelijke hulpverleningsvormen zijn. Juist ook voor ouders van pubers. Als ouders in een vroeg stadium bereikt worden met een vorm van ondersteuning of hulp, kunnen zwaardere problemen misschien wel voorkomen worden. Het probleem is namelijk dat de drempel om hulp te krijgen vaak hoog is voor ouders, waardoor zij het vragen om hulp uit gaan stellen (Goderie & Steketee, 2003:27).

Een medewerker van het kenniscentrum van het Nederlands Jeugdinstituut geeft aan dat de aanpak van beschermende factoren even effectief kan zijn als hulp bieden wanneer de problemen zich aandienen. “Dus vanuit beleid kan het zeker zo effectief zijn om daar je geld neer te leggen, omdat je dan de populatie die nu om hulp vraagt, wellicht vijf tot vijftien procent, weleens procenten naar beneden kan brengen, als je in het voorterrein je geld stopt” (NJI 10.3).

4.3.3 Moeite met het formuleren van de hulpvraag

Soms weten ouders niet goed of de huidige situatie een probleem is of kan worden. “De grens tussen wat normaal is in de opvoedingssituatie (een kind bevecht zijn zelfstandigheid) en wat extra aandacht of zorg verdient, is niet gemakkelijk te trekken” (Festen & Verburg, 2006:19). Ook is het zo dat de ene ouder moeite kan hebben met gedrag van zijn puber, wat door een andere ouder afgedaan wordt als zijnde pubergedrag wat er nu eenmaal bij hoort. Dit heeft te maken met draagkracht en draaglast (Goderie & Steketee, 2003:21), zoals reeds beschreven in hoofdstuk 3, paragraaf 3.5.

Om hulp te kunnen vinden moet je als ouder weten wat je hulpvraag is en gemotiveerd zijn voor een aanbod. Sommige ouders stellen wel een vraag, maar doen dat in bedekte termen (Burggraaff-Huiskes, 2008:59). Voor andere ouders is het onduidelijk voor wie hulp moet worden gezocht. Zij kunnen zich afvragen of het een probleem is van een gezinslid of van het hele gezin. “Er moet een onderscheid gemaakt worden tussen problemen van de ouders, problemen van de kinderen en problemen in de opvoedingssituatie” (Goderie & Steketee, 2003:28). Door Akkerman et al. (1999) zijn enkele richtlijnen gegeven die ouders kunnen helpen om te beslissen of ze hulp gaan zoeken.

- Hoe lang bestaat het probleem?
- Hoe vaak hebben de ouder(s) of puber last van het probleem?
- Doet het probleem zich op meer gebieden voor?
- Hoeveel last hebben ouders en pubers van het probleem?
- Hoeveel schade levert dit probleem op voor de omgeving?

4.3.4 Puber moeite om hulp te vragen

De puber stapt uit zichzelf niet naar de hulpverlening toe. Heuves (2006) beschrijft dat dit ook nog niet van een jonge puber (dertien of veertien jaar) verwacht kan worden. “Zijn ouders en volwassenen vaak geen goede observatoren van puberproblemen, de puber zelf begint er zelden over. Zeker jonge pubers zullen niet vaak een hulpvraag formuleren” (Heuves, 2006:44). Pas later in de puberteit heeft een puber het cognitieve vermogen om over zichzelf na te denken en zal hij beter in staat zijn een hulpvraag te formuleren (Heuves, 2006:44). Pubers zijn volgens Weijenberg (1994) per definitie nog geen praters, zeker niet tegen hun opvoeders (Weijenberg, 1994:152). De reden hiervan kan zijn dat een puber zich intens schaamt voor gevoelens waarvan hij denkt dat die afwijkend zijn. Ze kunnen dus cognitief geen vraag stellen, maar ze durven vaak ook geen vraag te stellen.

Zij proberen hun malaise vaak zo goed mogelijk te verbergen of te maskeren door het zoeken van isolement of juist stoer gedrag. Het is dus van groot preventief belang dat volwassenen alert zijn op problemen van pubers en het initiatief nemen om op de puber af te stappen om een gesprek te beginnen (Heuves, 2006:44).

Deze volwassenen kunnen leraren op school zijn. Volgens Heuves (2006) zijn het vaak de vrienden of vriendinnen van de puber die problemen heeft, die als eerste een docent of ouder in vertrouwen nemen over de problemen van een vriend of vriendin (Heuves, 2006:45). In de praktijk zijn het vaak de ouders die om ondersteuning vragen. Van Acker (2009) beschrijft dat veel moeders hem mailden met opvoedvragen.

4.4 Hulpvragen vanuit de literatuur

Er zijn verschillende redenen te noemen waarom gezinnen met kinderen van 12 tot en met 16 jaar zich tot een opvoedingsondersteuner wenden. Algemene vragen en problemen van ouders zijn er volgens Festen en Verburg (2006) op de volgende punten: onzekerheid en twijfel, gezagsproblemen, gebrek aan kennis en ervaring, gebrek aan opvoedingsenergie, irritaties en bijzondere situaties (ingrijpende gebeurtenissen). “Ouders maken zich vaak zorgen over bijvoorbeeld vrijetijdsbesteding, schoolzaken, agressief gedrag of over het soort relaties van hun zoon of dochter” (Uittenboogaard, Steentjes & Westerveld, 2000:9). Uit een onderzoek van de GGD Zuid-Holland West in 2007 (Ince, 2008:6), is gebleken dat ouders met kinderen in de leeftijd van twaalf tot zeventien jaar de meeste problemen ervaren met houden aan en het stellen van grenzen. Ook luisteren en gehoorzamen scoort hoog. Dit is weergegeven in de volgende tabel (Ince, 2008:7).

Aspecten van de opvoeding waarop ouders de afgelopen maanden problemen hebben ervaren ¹			
	0 t/m 3 jaar	4 t/m 11 jaar	12 t/m 17 jaar
Houden aan/stellen van grenzen	38 %	39 %	45 %
Luisteren, gehoorzamen	58 %	48 %	33 %
Ontwikkeling & gezondheid	54 %	30 %	18 %
Schoolprestaties	-	19 %	29 %
Angst, onzekerheid, faalangst	18 %	25 %	20 %
Gebrek aan beweging	8 %	12 %	23 %
Druk, agressief gedrag	21 %	19 %	13 %
Concentratie	15 %	21 %	15 %

Uit de rest van de literatuurbronnen zijn meerdere en ook andere gebieden van hulpvragen te noemen. Deze worden in de volgende paragrafen uitgewerkt.

4.4.1 Ouders zijn onzeker over hun rol als opvoeder

Ouders kunnen zich afvragen of ze een goede ouder zijn, niet goed weten hoe ze moeten reageren op het gedrag dat hun kind vertoont of last hebben van bepaald gedrag van hun kind (Festen & Verburg, 2006:18). Natuurlijk vraagt elke ouder zich dat weleens af. Dit kan ook voortkomen uit een gevoel van onzekerheid bij de ouder. Deze onzekerheid over zichzelf als opvoeder, kan komen doordat ouders door andere problemen overbelast zijn, waardoor ze de opvoeding als zwaar ervaren (Festen & Verburg, 2006:18). “Als hun kind ingrijpende gebeurtenissen meemaakt, weten de ouders vaak niet goed hoe zij moeten reageren op het gedrag dat hun kind dan vertoont” (Festen & Verburg, 2006:18). Zorgen om en onzekerheid over de opvoeding vergt veel van sommige ouders. Deze problemen kunnen lichamelijke en/of psychische klachten als gevolg hebben (Adriaenssens, 2009:65). “Lichamelijke klachten: maagzweer, hyperventilatie, hoofdpijn, eetstoornissen (zowel niet meer eten als volvreten), hartklachten, seksuele disfunctie enzovoort. Psychische klachten: depressie, angsten, slapeloosheid en nachtmerries, weglopen, tot psychose toe (Adriaenssens, 2009:65).

4.4.2 Problemen met afspraken nakomen

Een veel gehoord probleem van ouders met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar gaat over het nakomen van afspraken. Dat ouders problemen hebben met het maken van afspraken met hun puber, blijkt uit het volgende citaat: “Dus als moeder zegt van: ‘je moet net als gisterenavond om elf uur thuis zijn’ komt hij om half één aanzetten” (Dekker & Biemans, 1994:174). Afspraken tussen de ouders en de puber worden niet nagekomen door de puber. Er wordt niet meer geluisterd, er is geen contact meer mogelijk met de puber en hij gaat zijn eigen gang. Het zijn vaak situaties waarbij sprake is van een belangenstrijd (Dekker & Biemans, 1994:174).

4.4.3 Problemen met brutaal gedrag

Ouders van pubers kunnen ook problemen ervaren op het gebied van brutaal en onbeleefd gedrag. “Als ik hem zeg: ‘Karel zou je al gaan leren, want morgen is het héél de dag voetbal’, dan is zijn antwoord: ‘Praat niet tegen mij’. Als ik de volgende dag zeg: ‘Doe je regenjasje aan voor het voetballen’, dan zegt Karel: ‘Bemoei je daar niet mee’” (Van Acker, 2009:149). Een moeder over haar dochter: “De eerste dag van de grote vakantie, wou ik dat ze haar kamer onder handen ging nemen en eens deftig zou opruimen (...) Ze wou niet en zei kortaf: ‘NEE! Je moet mij met rust laten. (...) Ik krijg niets anders meer dan korte agressieve antwoorden” (Van Acker, 2009:176).

4.4.4 Problemen met gezag en grenzen

Lange (2006) beschrijft een aantal oorzaken van problemen op het gebied van gezag en grenzen met pubers in gezinnen. Dit kan volgens hem verschillende oorzaken hebben. Een tekort of een overmaat aan hiërarchie, een gebrek aan solidariteit tussen ouders, een gebrek aan positief gevoel voor het kind, moeite met het accepteren van elkaar in een samengesteld gezin en psychische problematiek bij de ouders of het kind (Lange, 2006). Het kan gebeuren dat een puber de grenzen opzoekt en de ouder niet genoeg machtsmiddelen gebruikt (Lange, 2006:451). Dan is er te weinig hiërarchie. Een overmaat aan hiërarchie zie je volgens Lange (2006) bij ouders die het moeilijk vinden om een stap te maken van 'ouders met kleine kinderen' naar 'ouders met oudere kinderen'. Zij zijn voortdurend bezig met maatregelen en sancties en het beteugelen van de vrijheid van hun kinderen. Dit kan leiden tot conflicten en onaangepast gedrag van de kinderen (Lange, 2006:470). Het kan ook gebeuren dat ouders de machtsstrijd onderling voeren over de hoofden van hun kinderen. Wanneer ouders (tijdelijk) een gebrek aan positief gevoel over hun kind hebben, kan dat ook problemen geven. Vaak zijn de ogenschijnlijk liefdeloze reacties van ouders meer gebaseerd op de wanhoop van het moment dan op het werkelijk ontbreken van enige positieve gevoelens (Lange, 2006:472). Ouders kunnen ook moeite hebben met het bedenken van een passende straf voor hun kind. "Ouders vinden het niet altijd gemakkelijk straffen te vinden die voldoen aan de 'eisen' van redelijkheid en relevantie voor het kind en uitvoerbaarheid. Vooral bij oudere kinderen valt dit niet altijd mee" (Lange, 2006:464).

4.4.5 Ouders hebben geen zicht op de vrijetijdsbesteding van hun puber

Naarmate het kind ouder wordt, wordt het zelfstandiger en gaat het ook meer ondernemen buiten het zicht van ouders. Ouders hebben dan minder zicht op hun kind dan voorheen. Een moeder van een zestienjarig meisje:

Sinds enkele jaren krijg ik problemen met mijn dochter. Ze is nu zestien jaar geworden in december. (...) Ze doet nu bijna altijd wat ze wil. Vorig jaar heb ik ontdekt dat ze een relatie had met een jongen van tweeëntwintig jaar! Ik was niet te houden! (Van Acker, 2009:175).

Een andere moeder van een meisje van zestien: "De problemen zijn ongeveer een jaar geleden begonnen. Dit begon met af en toe eens later wegblijven, dan een nacht wegblijven en soms een heel weekend wegblijven (...) Zij is dan gevonden bij 'vrienden' die al snel niet zo'n goede invloed bleken te hebben. Dit zijn jongeren van vier of vijf jaar ouder en ze houden zich bezig met drugs, meestal dealen" (Van Acker, 2009:184).

4.4.6 Problemen met 'onverklaarbaar' gedrag

Ook specifiek pubergedrag kan bij ouders aanleiding geven tot onbegrip, vragen en problemen. Puberend gedrag kan te maken hebben met 'onverklaarbare' driftbuien. "Tjitske, zestien, is met haar

"Een ochtendhumeur kan simpelweg het gevolg zijn van te laat naar bed gaan. Ondanks de hang naar zelfstandigheid en eigen verantwoordelijkheid vragen jongeren om sturing" (Weijnenberg, 1994:147).

ouders bij de hulpverlening terecht gekomen. Ze heeft forse driftbuien en is dan slecht corrigeerbaar. De ouders willen dat Tjitske hiermee ophoudt, maar het lukt hun niet" (Delfos, 2005-2007:181). Daarnaast kunnen ze ook last hebben van stemmingswisselingen en angsten. Bijna alle jongeren in deze leeftijdsfase zullen ervaringen opdoen van het zich soms 'depri' voelen. Een jongere kan ontevreden zijn over zijn lichaam of het losmakingsproces van de opvoeders roept angst op. Ook kan het zijn dat het niet lukt een vriendenkring op te bouwen, ouders gaan scheiden, één van de grootouders komt te overlijden, waardoor de jongere de ervaring wordt opgedaan dat ook de eigen ouders sterfelijk zijn, maar ook de jongere zelf (Weijnenberg, 1994:136). Weijnenberg (1994) zegt dat

opvoeders gedeprimeerde jongeren serieus moeten nemen, ongeacht of ze het eens zijn met de oorzaak van de gevoelens. Opvoeders moeten duidelijk laten blijken betrokken te zijn bij de jongere, hetgeen als steun zal worden ervaren (Weijnenberg, 1994:137). Daarnaast moet ook nuchter gekeken worden naar de oorzaken van een gedeprimeerde stemming bij de puber. "Een ochtendhumeur kan simpelweg het gevolg zijn van te laat naar bed gaan. Ondanks de hang naar zelfstandigheid en eigen verantwoordelijkheid vragen jongeren om sturing" (Weijnenberg, 1994:147).

4.5 Hulpvragen vanuit de praktijk van de opvoedingsondersteuning

In deze paragraaf worden, vanuit de praktijk van opvoedingsondersteuning, de situatie en de hulpvragen waarmee ouders zich tot een opvoedingsondersteuner wenden, beschreven. De analyse van de interviewgegevens met betrekking tot deelvraag 1 heeft op het gebied van hulpvragen

verschillende kernlabels opgeleverd: opvoedingsverlegenheid ouders, problemen met puber en verstoorde communicatie ouders en puber. Deze kernlabels worden in subparagrafen uitgewerkt.

4.5.1 Opvoedingsverlegenheid van ouders

Hulpvragen kunnen voortkomen uit opvoedingsverlegenheid bij ouders. *Loslaten* is vanuit de interviewgegevens een probleem gebleken waar ouders van pubers mee worstelen. Ouders vinden het moeilijk om een puber steeds meer los te laten. Ze willen hun kind graag beschermen tegen misstappen, maar de puber is er juist op uit om de wereld te verkennen en risico's te nemen. De invloed van ouders wordt voor de puber in afnemende mate belangrijk, in tegenstelling tot de invloed van vrienden. Dit realiseren ouders zich niet altijd. Wanneer ouders hun puber niet willen of kunnen loslaten, zorgt dit in de praktijk voor problemen. Sommige ouders reageren daarop door de puber dan maar helemaal los te laten. "(...) sommigen laten alles los: "Zoek het maar uit" (AVO 4.3). Andere ouders reageren op de ontstane problemen rondom loslaten door de touwtjes nog strakker te trekken en te gaan straffen. "Dan gaan ze straffen bedenken en straffen uitvoeren en boos worden en dingen ontzeggen, van: "Je mag niet met die jongen omgaan" (O&C 6.8). De verlegenheid ontstaat dan doordat ouders op een gegeven moment in een negatieve spiraal terecht komen en alleen maar aan het straffen zijn.

"Dus dan gaat het altijd over: "Ze worden brutaal", "Ze doen niet meer wat we zeggen". En ietsje later is het: "Mijn kind is heel anders dan een jaar geleden, hoe kan dat nou? Wat moet ik doen?" (CBW 1.3).

"Dat is zoals ik al zei: de moeder die, na ja, eigenlijk niet meer kan inzien dat ze nog wel van haar kind houdt omdat ze alleen maar aan het straffen, en aan het opvoeden en corrigeren is. En dat is list en bedrog, liegen, bedriegen, blowen, fysieke agressie, verbale agressie, ouders die elkaar niet ondersteunt voelen in de opvoeding" (PTC 1.1).

De opvoedingsverlegenheid van ouders ontstaat tijdens de *verandering van hun kind naar een puber* als hij in de puberteit komt. Ze herkennen en begrijpen door alle veranderingen hun kind niet meer. "Dus dan gaat het altijd over: "Ze worden brutaal", "Ze doen niet meer wat we zeggen". En ietsje later is het: "Mijn kind is heel anders dan een jaar geleden, hoe kan dat nou? Wat moet ik doen?" (CBW 1.3). Hun puber gaat volledig zijn eigen gang, wil zich niet aan het gezinsleven houden of gaat met verkeerde vrienden om. Ouders van pubers verwachten soms ook weer teveel van hun puber. "Dus sommige ouders verwachten veel te veel van hun kinderen in die leeftijd. Dus moet je blijven opvoeden" (O&C 6.11). Een concrete vraag die ouders stellen, is: "Hoe kan ik beter met mijn puber omgaan en hoe bereik ik het dat mijn puber gewoon beter in zijn vel zit?" (DOW 9.1).

Opvoedingsverlegenheid ontstaat bij ouders ook vanuit een gevoel van *onmacht*. Uit de gesprekken met de opvoedingsondersteuners is gebleken dat heel veel hulpvragen gaan over het gevoel van onmacht bij ouders en het verliezen van grip op hun kind. Dit gevoel van onmacht en onbegrip kan ontstaan doordat er minder of helemaal niet meer gecommuniceerd wordt tussen de ouders en de puber of tussen ouders onderling. Een concrete vraag die dan door ouders aan ondersteuners gesteld wordt is: "Hoe kunnen we zorgen dat we weer grip krijgen op het leven van ons kind? En dat het ook weer een beetje normaal verloopt in het gezin?" (LN5 1.3). Ouders willen dan dat de ondersteuner hen helpt om het gezag en de grip op hun kind terug te winnen. De ondersteuner beweert dat heel veel problemen uiteindelijk terug te leiden zijn naar het grip hebben op de puber. Doordat ouders het gevoel hebben dat ze geen grip meer hebben op hun kind, maken ze zich meer zorgen, raken ze verstrikt en zijn ze uiteindelijk ten einde raad. En omdat ouders dan in de kramp raken op het gebied van opvoeden wordt de situatie thuis onhoudbaar en moet er hulp worden gevraagd. "Want eigenlijk gaan ouders allemaal in de kramp, want het gaat het niet goed, dus ze gaan alles aantrekken en alles bepalen en alles willen regelen en dat is nou precies de verkeerde reactie vaak" (O&C 6.5).

Als laatste is gebleken dat de opvoedingsverlegenheid van ouders ontstaat doordat zij de *situatie niet overzien*. Ouders hebben geen overzicht meer op de hele opvoedingssituatie en zien alleen nog maar de problemen en winden zich uiteindelijk op over details. Ze zien alleen nog maar de dingen die fout gaan.

4.5.2 Problemen met de puber

Het tweede kernlabel dat de analyse van de interviews heeft opgeleverd heeft, is: problemen met puber. Hulpvragen die ouders stellen blijken veelal te gaan over problemen met de puber. De problemen zijn er op het gebied van *verslaving, vrienden, school* en *gedrag*. Wanneer er problemen zijn op het gebied van *verslaving*, gaat dit vooral om het gebruiken van drugs (blowen), drank en een gameverslaving. Een ondersteuner geeft aan dat zeventig tot tachtig procent van de vragen gaat over

drugsgebruik. Ook andere ondersteuners noemen drugs en middelengebruik als het gaat over hulpvragen. Een ondersteuner noemt ook de gameverslaving als probleem.

“Bijvoorbeeld bij een gameverslaving kan je dat heel goed zien, van ja die hebben wel door misschien dat hun kind heel veel achter de computer zit, maar hebben eigenlijk niet in de gaten dat hij alles zit te skippen om maar te gamen. Ja, en als je daar te laat achter komt, dan is die jongen gewoon al verslaafd” (LN5 3.2).

Ouders ervaren ook problemen met hun puber op het gebied van *vriendschappen*. Hun puber wordt beïnvloed door verkeerde vrienden of vriendinnen en ouders herkennen hun kind niet meer. Of de puber ontglipt 's nachts het huis om naar een vriendinnetje te gaan.

Een derde gebied waarop ouders problemen ervaren met hun puber is *school*. De puber haalt slechte schoolresultaten, wil niet naar school of heeft ruzie met ouders over het huiswerk. “Elke dag weer ruzie maken over het huiswerk, elke dag doet hij het weer niet en haalt ook nog onvoldoendes” (AVO 22.3). Wat ook aanleiding geeft tot hulpvragen is wanneer een puber niet meer naar school wil en moe is. Een vraag die ouders dan bijvoorbeeld stellen is deze: “(...) Ik zie dat mijn kind nu wel heel erg moe wordt en nu gaat het slechte cijfers halen, hoe kan ik daar dan toch iets goeds op uitdoen, hoe kan ik zorgen dat mijn kind toch tot rust komt?” (LN5 4.3).

Een vierde terrein waar ouders hulpvragen over hebben is het *gedrag* van de puber. “Vaak lijkt het te gaan om, wat ik maar even samenvat als ‘gedragsproblemen’, dat is waar ze met pubers mee binnenkomen” (BKW 10.1). Dit gedrag varieert van ongrijpbaar gedrag, pubers die zich niet aan de afspraken houden, brutaal zijn en die niet uit bed willen komen om naar school te gaan. Pubers sluiten zich af voor ouders, zijn niet meer te bereiken en gaan volledig hun eigen gang. Er wordt ook om ondersteuning gevraagd als pubers zich niet meer aan afspraken houden. “‘Twaalf uur thuis.’ En dan om drie uur thuiskomen, dat soort dingen. Dat zijn wel de grote lijnen zeg maar, van de reden van aanmelding. Dat de ouders zich zorgen maken van: ‘Dit klopt niet, dit is niet goed’” (BKW 1.5). Uit dit kernlabel blijkt dat ouders het moeilijk vinden om grenzen te stellen aan het gedrag van hun puber. Het brutale gedrag geeft ook problemen. Specifiek gedrag dat ook tot problemen leidt is een eetprobleem bij meisjes en de omgang met broertjes en zusjes.

“Meestal komen ouders hier met de verwachting: ‘Doe er wat aan! Zorg dat hij niet meer scheldt of dat hij op tijd thuiskomt!’” (BKW 3.1).

4.5.3 Verstoorde communicatie van ouders en puber

Dit derde kernlabel gaat over de hulpvragen die kunnen ontstaan door een verstoorde relatie tussen de ouders en de puber. Uit de interviews is naar voren gekomen dat de gezinnen die om hulp vragen vaak niet meer met elkaar in gesprek zijn. “Vaak zijn ze zó niet meer met elkaar aan het praten, al langdurig, dat beide partijen zich vastgebeten hebben in hun standpunt en niet meer willen wijken” (O&C 5.2). De puber en de ouders begrijpen elkaar niet en er is alleen maar ruzie. Dit kan veroorzaakt worden doordat ouders hun puber niet kunnen of willen loslaten of bij echtscheidingssituaties.

4.6 Overige informatie over hulpvragen

Uit de interviews is nog een aantal feiten te noemen die niet direct antwoord geven op deelvraag 1, maar die wel van belang zijn om te vermelden.

4.6.1 Wie meldt zich aan?

Dit sublabel beschrijft feiten over de aanmelding. Hieruit blijkt dat de ouders het gezin vaak aanmelden voor opvoedingsondersteuning. Een puber vraagt zelden om opvoedingsondersteuning. “Ik denk dat het één keer de puber is en negenennegentig keer de ouder” (PTC 2.1). Wat sommige ondersteuners opvalt is dat één ouder om opvoedingsondersteuner vraagt. De ouder die dan komt is meestal de moeder. Er wordt echter ook een toename van vadersesignaleerd. “En wat je ziet bij veel gezinnen is dat naarmate een kind ouder wordt, die vader zich er meer mee gaat bemoeien” (CBW 6.5).

4.6.2 Moment waarop hulp wordt gevraagd

Eén van de ondersteuners ziet een duidelijke aanleiding tot het moment waarop ouders hulp gaan vragen. Zo is het opvallend dat er voornamelijk hulpvragen binnenstromen op momenten na het weekend en na de vakantie. Dit zijn momenten waarop ouders regelmatig teleurgesteld zijn wanneer verwachtingen ten aanzien van het weekend of de vakantie niet zijn uitgekomen. “We hebben allemaal het gevoel: ‘Binnenkort begint de vakantie en dan gaan we het gewoon leuk hebben’, en dan na vakantie, als het niet gelukt is, dan krijgen wij het weer druk” (PTC 4.4).

Wat verder vanuit de analyse van dit kernlabel naar voren is gekomen is dat ouders vaak ten einde raad zijn als ze om hulp vragen en dat daardoor eerst een stuk teruggegaan moet worden om een nieuwe weg in te kunnen slaan met ouders. Een ondersteuner gaf hiervoor de volgende verklaring:

“Dat ouders toch wel hopen van: “Nou, misschien komt dat wel weer goed, het is de puberteit en ach dat baant zichzelf wel een weg” en daar komen ze dan achter, na een half jaar, dat dat toch echt niet gaat gebeuren, dat hun kind toch wel meer sturing nodig heeft” (LN5 3.4).

4.6.3 Met wie hebben ze problemen

Een ondersteuner heeft een constatering gedaan met betrekking tot de hulpvragen. “Vaak is het de oudste. Het is de eerste puber en er komt nog een zootje achteraan, ja het zijn bijna altijd de problemen met de oudste” (O&C 1.3). Dit wordt niet door andere ondersteuners benoemd.

4.7 Samenvatting

In dit hoofdstuk is weergegeven met welke hulpvragen gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar zich tot opvoedingsondersteuners wenden. Er is gebleken dat ouders het om allerlei redenen een belemmering voelen om opvoedingsondersteuning te vragen. Als eerste vragen ouders hulp bij vrienden, familie of een huisarts en daarna komt de opvoedingsondersteuner in beeld. Vanuit de literatuurstudie en de gesprekken met opvoedingsondersteuners is gebleken dat de problemen ontstaan op de volgende terreinen: onzekerheid over de rol als opvoeder, problemen met gezag en grenzen stellen, problemen met afspraken maken, brutaal gedrag van de puber, onverklaarbaar gedrag van de puber. Vanuit de interviews is daarnaast naar voren gekomen dat er vaak niet meer gecommuniceerd wordt in de gezinnen die zich (uiteindelijk) aanmelden bij een opvoedbureau. Er is gebleken dat de ouders zich meestal aanmelden bij een opvoedbureau. Zelden is dit de puber.

Hoofdstuk 5 Werkzame voorwaarden volgens de theorie

5.1 Inleiding

Wanneer een opvoedingsondersteuner ondersteuning biedt aan een gezin heeft hij voor ogen om het gezin verder te helpen in de opvoedingssituatie. Maar hoe moet hij dit doen? Zijn er bepaalde methodieken of theoretische handreikingen die voorschrijven hoe op optimale wijze opvoedingsondersteuning geboden kan worden? Door middel van literatuuronderzoek is onderzocht wat de literatuur voorschrijft als werkzame factoren. Vraagstelling hierbij luidde:

Wat schrijft de literatuur voor als werkzame factoren bij het bieden van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?

Uit het literatuuronderzoek blijkt dat met betrekking tot de werkzame factoren een tweedeling te maken is. Enerzijds zijn er werkzame factoren die betrekking hebben op de voorwaarden om opvoedingsondersteuning te bieden. Anderzijds zijn er werkzame factoren die betrekking hebben op het daadwerkelijk bieden van de opvoedingsondersteuning. Dit hoofdstuk beschrijft de onderzoeksresultaten die betrekking hebben op de werkzame factoren op het gebied van de voorwaarden.

5.2 Basishouding van de opvoedingsondersteuner

Bij het bieden van opvoedingsondersteuning is het van wezenlijk belang dat de ondersteuner zich bewust is van zijn basishouding. “Steeds meer onderzoek toont aan dat de non-specifieke factoren van groot belang zijn voor het laten slagen van de hulp. Bij deze non-specifieke factoren is de houding van de hulpverlener misschien wel het meest belangrijk, (...)” (Delfos, 2005-2007:125). “Er is inmiddels een grote hoeveelheid literatuur waaruit blijkt dat de manier waarop men de technieken gebruikt en hoe de therapeut en cliënten met elkaar omgaan (de working alliance) in belangrijke mate het succes van de behandeling bepalen” (Lange, 2006:94). Met betrekking tot de basishouding van de ondersteuner is een aantal aspecten te noemen dat als werkzaam wordt aangegeven.

5.2.1 Transparant

Wanneer de opvoedingsondersteuner transparant is kan dit een positieve invloed hebben op de mate waarin de ondersteuning aanslaat bij het gezin en slaagt. Onder transparant wordt verstaan dat de ondersteuner authentiek en oprecht is. Dit is hij wanneer hij zich ‘gewoon’ gedraagt en op een natuurlijk manier contact zoekt (Van Beek, 2004:44). Met name pubers zijn er gevoelig voor of een opvoedingsondersteuner zich op dergelijke wijze opstelt naar het gezin. “Pubers respecteren iedereen die authentiek en oprecht is” (Prinsen & Terpstra, 2009:101). Zij vinden het tevens erg belangrijk dat de ondersteuner eerlijk is naar alle gezinsleden toe. “Pubers zien eerlijkheid en respect als het hoogste goed; zij accepteren niet dat de wereld niet eerlijk en respectloos is” (Prinsen & Terpstra, 2009:101). Wanneer de ondersteuner eerlijk is, kan de puber inzicht krijgen in hoe de ondersteuner over de puber en zijn problemen nadenkt. “De puber krijgt zodoende een idee van hoe de therapeut hem begrijpt; wordt getuige van wat er zich in de gedachtewereld van de therapeut afspeelt” (Heuves, 2006:96).

5.2.2 Meerzijdig partijdig

Een ander aspect in de grondhouding van de opvoedingsondersteuner dat bijdraagt aan het slagen van de ondersteuning, is het meerzijdig partijdig zijn. Dit aspect speelt met name een rol wanneer de opvoedingsondersteuner meerdere gezinsleden actief betreft bij de opvoedingsondersteuning. Meerzijdig partijdig doet vermoeden dat de ondersteuner zich neutraal moet opstellen naar de verschillende gezinsleden. Heuves (2006) geeft echter aan dat er een wezenlijk verschil is tussen deze beide.

Het is iets anders dan je neutraal opstellen. In dat laatste geval is er vaak geen sprake van activiteit, terwijl meerzijdige partijdigheid hard werken is. Het is een contextuele grondhouding om beide partijen te respecteren, dus voor beide partijen te kiezen (Prinsen & Terpstra, 2009:53).

Voor beide partijen kiezen betekent concreet dat de ondersteuner opkomt voor de verschillende belangen en begrip heeft voor de verschillende betrokken gezinsleden. “Je gaat samen op zoek naar

oplossingen en je bent niet beschuldigend maar verbindend” (Prinsen & Terpstra, 2009:53). Wanneer de ondersteuner op deze manier meerzijdig partijdig is wordt zijn betrouwbaarheid vergroot. Daarnaast bepaalt de mate van meerzijdige partijdigheid of het gesprek uitmondt in communicatie of stagnatie (Prinsen & Terpstra, 2009:54).

5.2.3 Respectvol en bescheiden

Een derde aspect van een werkzame basishouding is dat de opvoedingsondersteuner respectvol en bescheiden is. Met name pubers vinden het belangrijk dat de attitude van de ondersteuner deze aspecten uitstraalt (Delfos, 2005-2007:25).

5.2.4 Constructief

Voor het slagen van de opvoedingsondersteuning is het belangrijk dat de ondersteuner zich constructief opstelt naar het gezin toe. Dit kan hij bijvoorbeeld doen door zich te richten op het positieve en de gezinsleden daarin te bemoedigen (Van Acker, 2001:37). Voor gezinnen, die vaak niet meer weten hoe ze met een bepaalde situatie moeten omgaan of uit een bepaalde situatie moeten komen, werkt het stimulerend als de ondersteuner uitstraalt dat er positieve aspecten zijn en hij er toekomst in ziet.

5.3 Belangrijke factoren die een rol spelen bij opvoedingsondersteuning

Wanneer opvoedingsondersteuning geboden wordt aan een gezin spelen verschillende factoren een rol bij de ondersteuning. Deze factoren kunnen van invloed zijn op de manier waarop de ondersteuning geboden wordt en de mate waarin doelen worden behaald. Voor de opvoedingsondersteuner is de taak hierin gelegen dat hij zich bewust is van deze factoren en hier adequaat op intervenueert.

5.3.1 Moeite om ondersteuning te ontvangen

Wanneer in een gezin moeite wordt ervaren bij de opvoeding van een puber kan er lange tijd overheen gaan voordat besloten wordt dat ondersteuning van buitenaf nodig is. Ouders hebben het idee dat ze het nog wel aankunnen, weten niet waar ze naartoe moeten voor ondersteuning of hebben er moeite mee dat een professional zich gaat ‘bemoeien’ met hun privésituatie. Dergelijke motivaties kunnen een rol spelen bij het uitstellen van vragen om ondersteuning, maar kunnen ook nog een rol spelen op het moment dat ze reeds met de opvoedingsondersteuner in gesprek zijn.

Heuves (2006) beschrijft dat het voor de ouders en puber bijzonder pijnlijk kan zijn om een eerste gesprek met een ondersteuner te hebben. “Pijnlijk voor de ouders omdat zij vaak komen met een gevoel van falen en mislukken. Pijnlijk voor de puber omdat die deze waslijst over zich uitgestort krijgt en er weinig tot niets tegen in te brengen heeft” (Heuves, 2006:101). Wanneer een opvoedingsondersteuner bij één of meer van de hulpvragers bemerkt dat er moeite bestaat met het feit dat er opvoedingsondersteuning nodig is, is het noodzakelijk dat hij hier acht op slaat door het bespreekbaar te maken. Voor de ouders is het belangrijk dat de gevoelens van falen en mislukken in een ander daglicht worden geplaatst. De ondersteuner kan dit doen door hen te complimenteren met het feit dat ze hulp hebben gevraagd, omdat ze op deze manier laten zien dat ze verantwoordelijkheid tonen voor hun gezin en er alles aan willen doen om hun kind een goede opvoeding te geven. Dit sluit aan bij wat het Nederlands Jeugdinstituut als uitgangspunt voor het werken met ouders omschrijft: ouders willen het beste voor hun kind, ook al gaat het opvoeden niet altijd vanzelf (www.nji.nl, 05.04.2011). Voor ouders kan het verlichting geven wanneer zij zich er bewust van worden dat ze door hulp te vragen aantonen het beste voor hun kind te willen, in plaats van het als een falen in de opvoeding te zien. Voor de puber kan de moeite met de opvoedingsondersteuning verlicht worden door veiligheid te bieden. Deze veiligheid kan onder andere gecreëerd worden door van te voren duidelijke regels op te stellen, waarin bijvoorbeeld staat dat de puber ook zijn woordje mag doen.

5.3.2 Weerstand en motivatie

Om ouders opvoedingsondersteuning te kunnen bieden is het van wezenlijk belang dat de ouders hier gemotiveerd voor zijn. Dit betekent dat ouders bereid zijn hun eigen gedrag te herkennen en te erkennen en dit gedrag te veranderen indien nodig (Prinsen & Terpstra 2009:36). Wanneer ouders gemotiveerd zijn voor de opvoedingsondersteuning en zich willen inzetten om de opvoedsituatie te verbeteren, heeft de ondersteuning meer kans van slagen. “Ook weten we dat ondersteuning en hulp pas echt effectief zijn als de ontvangers/vragers van de hulp gemotiveerd zijn om de hulp te ontvangen” (Burggraaff-Huiskes, 2008:28).

In het traject van de opvoedingsondersteuning kan het echter voorkomen dat één of meer van de gezinsleden minder gemotiveerd is doordat er weerstand is bij het betreffend gezinslid. Deze weerstand kan zich voordoen op verschillende momenten in het traject en kan gericht zijn op verschillende onderdelen van de opvoedingsondersteuning. Zo kan de weerstand gericht zijn tegen het principe van opvoedingsondersteuning. Hierbij valt te denken aan een ouder, puber of ander gezinslid dat niet wil deelnemen aan de opvoedingsondersteuning. Dit kan het geval zijn wanneer het betreffende gezinslid de ondersteuning bijvoorbeeld overbodig vindt, zich er voor schaamt om zijn problemen te delen met anderen of geen tijd er aan wil besteden. Daarnaast kan de weerstand gericht zijn tegen de inhoud en tegen het proces (Prinsen & Terpstra, 2009:86). Wanneer er weerstand is tegen de inhoud, wordt er moeite ervaren met dat wat er besproken wordt of wat er boven tafel komt. Wanneer de weerstand tegen het proces gericht is, wordt er moeite ervaren met de manier waarop de ondersteuning wordt geboden. Dit kan het geval zijn wanneer het betreffende gezinslid het traject te lang vindt duren, vindt dat er teveel gepraat wordt of geen huiswerk wil doen.

*“Weerstand zegt meer over de hulpverlener dan over de cliënt”
(Van den Brink, 2006:13).*

De oplossingsgerichte flowchart, een hulpmiddel om de werkrelatie tussen cliënt en ondersteuner te beschrijven, hanteert deze indeling in soorten weerstand niet. Vanuit de flowchart wordt weerstand namelijk uitsluitend gezien als gevolg van wat de ondersteuner doet. “Weerstand zegt meer over de hulpverlener dan over de cliënt” (Van den Brink, 2006:13). Wanneer de ondersteuner op weerstand stuit, betekent dit dat zijn interventies niet passen bij het actuele niveau van de werkrelatie (Van den Brink, 2006:13). De oplossingsgerichte flowchart gaat er vanuit dat het niveau van de werkrelatie tussen ondersteuner en cliënt voortdurend wisselt en dat de ondersteuner die interventies moet inzetten die passen bij het niveau. “Wanneer de hulpverlener de cliënt behandelt alsof hij zich al verder op de flowchart bevindt dan hij in werkelijkheid is, zal hij ‘weerstand’ tegenkomen” (Van den Brink, 2006:13).

Wanneer de ondersteuner weerstand bemerkt bij één van de gezinsleden is het belangrijk dat hij hier aandacht aan schenkt. Een belangrijk uitgangspunt dat hierbij voor ogen gehouden kan worden is: “Weerstand is de kracht die aanzet tot tegenwerking en weerstand is tegelijkertijd de bron van vooruitgang” (Prinsen & Terpstra, 2009:84). Wanneer ingegaan wordt op de redenen van de weerstand kan namelijk boven tafel komen waar het gezinslid ten diepste moeite mee ervaart of bang voor is. Uitleg geven, verwachtingen duidelijk maken, zoeken naar bronnen voor motivatie, het gezinslid steunen of confronteren zijn interventies die de opvoedingsondersteuner onder andere kan inzetten wanneer er sprake is van weerstand (www.csz-antwerpen.be, 28.04.2011).

5.3.3 Het betrekken van het systeem

Bij het bieden van opvoedingsondersteuning moet de ondersteuner een keuze maken uit verschillende variaties op het systemisch werken. Wanneer de opvoedingsondersteuner overweegt om kinderen al dan niet bij de ondersteuning te betrekken, is een aantal factoren dat mee kan wegen bij de keuze, zoals de aard van de problematiek en de werkwijze van de instelling. Daarnaast moet de opvoedingsondersteuner nagaan of hij zelf bekwaam is in het begeleiden van pubers, aangezien het werken met pubers specifieke vaardigheden en kennis vraagt van de ondersteuner (zie 5.4). Daarnaast moeten de verschillende voor- en nadelen van het betrekken van de kinderen overwogen worden. Voor een uitgebreide beschrijving van het systemisch werken wordt verwezen naar hoofdstuk 2, waarin bij het kader van het onderzoek het systemisch werken wordt beschreven.

5.3.4 Locatie waar de opvoedingsondersteuning plaatsvindt

Naast de keuze welke gezinsleden betrokken zullen zijn bij de opvoedingsondersteuning, dient ook een keuze gemaakt te worden in de locatie waar de ondersteuning plaats zal vinden: thuis in het gezin of op het bureau van de opvoedingsondersteuner. In de meeste gevallen zal deze keuze niet per gezin afhangen, maar zal deze keuze een algemene keuze van het opvoedbureau zijn.

Wanneer overwogen wordt om de opvoedingsondersteuning bij gezinnen thuis te laten plaatsvinden, kunnen de volgende voor- en nadelen in overweging genomen worden. Kiest men ervoor om naar het gezin toe te gaan dan kan dit tegemoet komen aan gezinnen voor wie het organisatorisch lastig is om naar een opvoedbureau te gaan. Gezinnen die anders een oppas voor de kinderen hadden moeten regelen of vrij hadden moeten vragen van het werk hoeven daar bij een thuisbezoek geen rekening mee te houden. Daarnaast biedt het thuisbezoek gelegenheid voor de opvoedingsondersteuner om zicht te krijgen op de thuissituatie en de aanwezige krachten in het gezin. “Informatie die de cliënt niet noemt, omdat hij die zelf niet vermeldenswaard vindt of er zich voor geneert, vertoont zich vanzelf aan

de huisbezoeker" (Van der Pas, 2000:36). De andere kant hiervan is echter dat het thuisbezoek door de ouders als controlemiddel kan worden ervaren. "Hoe helpend ook bedoeld, het blijft een inbreuk op hun privacy" (Van der Pas, 2000:36). Een ander veel gehoord tegenargument is dat je als opvoedingsondersteuner veel meer ziet dan de ouders wellicht prettig vinden. Van der Pas is er dan ook voor om ouders te laten vertellen hoe het thuis gaat, in plaats van het hen te laten demonstreren in hun eigen thuissituatie (Van der Pas, 2000:49). Een voordeel van dit vertellen op het bureau van de opvoedingsondersteuner is dat de ouders letterlijk even afstand kunnen nemen van de thuissituatie.

"Hoe helpend ook bedoeld, het blijft een inbreuk op hun privacy"
(Van der Pas, 2000:36).

'Thuis' heeft het nadeel dat de ouder die de regie kwijt is daar samenvalt met de probleemkluwen; een bureaugesprek (zonder poes en telefoon en koffie zetten) heeft het voordeel dat de setting op zichzelf al helpt om afstand te nemen en om na te denken (Van der Pas, 2000:37).

Tot slot moet ook goed overwogen worden of de opvoedingsondersteuner stevig genoeg in de schoenen staat om professioneel om te gaan met alles wat zich bij de ouders thuis voordoet. Alle informatie die zich daar aan hem openbaart moet de ondersteuner methodisch en emotioneel goed kunnen hanteren (Beder in Van der Pas, 2000:36).

5.3.5 De rol van de opvoedingsondersteuner

Gedurende het traject van opvoedingsondersteuning dient de opvoedingsondersteuner zich bewust te zijn van zijn rol. Op deze rol bestaan verschillende visies. Zonder te pretenderen hierin uitputtend te zijn, zullen hier enkele verschillende visies op de rol van de opvoedingsondersteuner beschreven worden.

De eerste visie gaat er vanuit dat de opvoedingsondersteuner als *coach* fungeert tijdens het traject dat hij met de ouders doorloopt. Kenmerkend hierbij is dat de rol van de opvoedingsondersteuner redelijk beperkt is, doordat hij de betrokkenen de oplossingen zelf laat ontdekken. De gedachte hierachter is dat pubers vooral leren van leeftijdsgenoten en mensen uit de directe omgeving en dat de coach slechts tijdelijk nodig is om de betrokkenen weer in de juiste richting te wijzen (Prinsen & Terpstra, 2009:73).

Vanuit de tweede visie wordt de opvoedingsondersteuner als *partner* van de ouders gezien. Kenmerkend hierbij is dat de ondersteuner actief betrokken is en steun geeft aan de ouders. De gedachte hierachter is dat, volgens hoogleraar pedagogische wetenschapper van Acker (2001), de ondersteuning er in eerste instantie voor is om ouders de kracht te geven zich onvoorwaardelijk in te zetten voor het kind (Van Acker, 2001:12). De opvoedingsondersteuner kan hier een belangrijke rol in spelen door zich op te stellen als een steungever en partner van de ouders.

Naast de visie waarin de opvoedingsondersteuner als partner wordt gezien, is van Acker (2001) er ook een voorstander van om de ondersteuner als *bemiddelaar* te zien. Gedurende het traject van opvoedingsondersteuning is de ondersteuner namelijk vooral een bemiddelaar. Concreet uit zich dit in het feit dat hij mensen stimuleert, aanmoedigt, ondersteunt en hun verantwoorde adviezen geeft (Van Acker, 2001:13).

Volgens weer een andere visie is het belangrijk dat de opvoedingsondersteuner zich realiseert dat hij een *voorbeeldfunctie* vervult voor het gezin dat hij begeleidt. Tijdens de begeleiding dient hij zich ervan bewust te zijn dat het gezin zijn doen en laten in de gaten houdt. Indien de opvoedingsondersteuner zich ervan bewust is dat het gezin zijn doen en laten al dan niet bewust observeert, kan hij zijn gedrag als interventie inzetten om een veranderingsproces op gang te brengen. Door middel van 'modeling' kan hij bepaald gedrag voordoen, waarna de gezinsleden dit met elkaar kunnen oefenen (Lange, 2006:252).

5.3.6 De rol van de ouders

Bij de begeleiding dient de opvoedingsondersteuner zich te realiseren dat de hulpvragers ouders zijn en dat hij rekening moet houden met de rol die de hulpvragers in dit opzicht spelen in de begeleiding. Het Nederlands Jeugdinstituut omschrijft dit uitgangspunt voor het werken met ouders als volgt: "Werkers respecteren de eigen (des)kundigheid van ouders en hun visie op opvoeden" (www.nji.nl, 05.04.2011). Ouders ervaren weliswaar moeite met de opvoeding van hun kind, maar beschikken vooralsnog over de meeste kennis van hun kinderen. Het is belangrijk dat ouders zich in deze positie gerespecteerd en gewaardeerd voelen. "Wanneer ouders het gevoel krijgen dat je eigen gedachten

over opvoeden en je eigen oordelen over hun kind de leidraad zijn in het gesprek, loop je het risico dat ze zich aangevallen voelen, niet gehoord en gezien in hun pogingen, hun positieve intentie om hun kind zo goed mogelijk op te voeden” (Prinsen & Terpstra, 2009:61). Om ouders te waarderen en respecteren in hun positie als ouders vinden zij het belangrijk dat zij werkelijk worden gehoord en gezien in wat hen beweegt in het contact met hun puber (Prinsen & Terpstra, 2009:61).

5.3.7 De rol van de puber

Wanneer de puber actief betrokken wordt bij de opvoedingsondersteuning, is het belangrijk dat de ondersteuner rekening houdt met dit puberende kind. Het voornaamste hierin is dat de opvoedingsondersteuner kennis heeft van de puberteit en van de manier waarop dit kan doorwerken in de opvoedingsondersteuning. “Communicatie met tieners verloopt soepeler als je een beter inzicht hebt in de wijze waarop lichaam en geest bij een jongere op elkaar inwerken” (Adriaenssens, 2007:9).

Zo moet de opvoedingsondersteuner incalculeren dat de puber *bijzonder eerlijk* kan zijn, zowel naar ouders als naar de ondersteuner toe. Voor de ondersteuner kan het lastig zijn wanneer een puber onverholen laat merken wat hij van de ondersteuner, diens ondersteuning of communicatie vindt. “Zij laten je merken of je echt communiceert of niet, vooral tussen de dertien en zestien jaar. Een puber is vaak eerlijk in zijn of haar aanvaarding of afwijzing van de communicatie met volwassenen” (Delfos, 2005-2007:22). Daarnaast moet de opvoedingsondersteuner er rekening mee houden dat de puber bepalend kan zijn in de manier waarop een gesprek verloopt.

Was de volwassene daarvoor de alom verantwoordelijke voor het gesprek en had de volwassene het gevoel de macht min of meer in handen te hebben, in het spreken met pubers blijkt dit een illusie. De puber neemt de macht over door het gesprek te initiëren, al dan niet het gesprek toe te staan of door actief of passief verzet het gesprek te saboteren (Delfos, 2005-2007:121).

Een ander punt waar de ondersteuner rekening mee moet houden is het *onvermogen* van sommige pubers *om over zichzelf te praten*. Heuves (2006) beschrijft hoe dit onvermogen in relatie staat tot de cognitieve ontwikkeling van de puber. “Maar het is voor pubers ook moeilijk om over hun binnenwereld te communiceren omdat de cognitieve ontwikkeling, die het observeren en onder woorden brengen van eigen gevoelens mogelijk maakt, nog maar net op gang is gekomen” (Heuves, 2006:25). Opvallend is dat vooral het praten over gevoelens nog een activiteit is dat moeilijk aansluit bij de mogelijkheden van pubers. “Aan het begin van de puberteit kunnen pubers wel over gedrag, maar nog niet over gevoel praten. Aan het einde van de puberteit (vijftien/zestien-plus) is er op dat gebied al veel meer mogelijk” (Heuves, 2006:92). De ondersteuner kan, zeker in de eerste fase van de puberteit, de puber beter informeren naar gedrag, dan naar gevoel (Heuves, 2006:93). Wanneer hij op deze manier rekening houdt met de mogelijkheden van de puber is de kans groter dat de puber zich begrepen voelt en betrokken en gemotiveerd blijft.

Pubers lijden er wel onder dat zij hun ervaring en beleavingswereld slechts ten dele kunnen verbaliseren. Het maakt ze ongeduldig en zij voelen zich heel vaak onbegrepen, zonder dat ze direct merken dat zij zelf zo slecht anderen deelgenoot kunnen maken van hun binnenwereld (Heuves, 2006:25).

Tot slot moet de ondersteuner er rekening mee houden dat de puber bepaalde *voorwaarden* nodig heeft om actief en gemotiveerd deel te kunnen nemen aan de opvoedingsondersteuning (zie 5.4).

5.3.8 Loyaliteit tussen ouders en kind

Wanneer een opvoedingsondersteuner betrokken is bij een gezin om de opvoedsituatie te verbeteren, dient hij zich ervan bewust te zijn dat de loyaliteit tussen ouders en kind een belangrijke factor is die kan meespelen bij de ondersteuning. Het gedrag dat de betrokkenen laten zien kan namelijk beïnvloed zijn door de loyaliteit die tussen de ouders en het kind bestaat (Prinsen & Terpstra, 2009:51). Zo kan het zijn dat ouders en kind weinig open zijn over wat hun aan elkaar stoort of wat ze niet leuk vinden aan elkaar, omdat ze ‘elkaar niet zwart willen maken’ tegenover een buitenstaander.

Loyaliteit van een kind kan zelfs zover gaan dat het kind de nadelen op de koop toeneemt. Zich bijvoorbeeld negatief gaan gedragen omdat zijn ouders dit ook doen, of geen begeleiding willen omdat hij dan beter wordt dan zijn ouders en hem dat deloyaal maakt tegenover zijn ouders. (...) Kinderen denken vaak dat zijn ouders tekortgeschoten zijn in de opvoeding en

door niet in begeleiding te gaan of tijdens verplichte begeleiding niet te veranderen, hoeven ze dit niet te erkennen (Prinsen & Terpstra, 2009:37).

Het kan ook zo zijn dat ouders en kind elkaar zelfs gaan verdedigen. “Hoewel ouders weten dat er iets mis is met hun kind en dit zelf ook duidelijk maken, gaan ze hun kind direct verdedigen zodra een ander dit breed uitmeet” (Prinsen & Terpstra, 2009:35).

5.3.9 Schuldgevoelens bij de betrokkenen

Wanneer gezinnen behoefte hebben om opvoedingsondersteuning te krijgen, spelen er vaak schuldgevoelens bij de betrokkenen. “Tijdens het begeleiden van mensen in het algemeen en pubers in het bijzonder speelt vaak, bij de ouders en vaak ook bij het kind, het thema schuldgevoel” (Prinsen & Terpstra, 2009:35). Bij de ouders kunnen schuldgevoelens spelen omdat ze zich gefaald voelen in de opvoeding van hun kinderen. De puber kan schuldgevoelens ervaren wanneer hij het idee heeft dat ‘de hele rompslomp’ om hem te doen is. Afgezien van het feit of deze schuldgevoelens terecht of onterecht zouden zijn, is het belangrijk dat de opvoedingsondersteuner adequaat intervineert op het thema ‘schuld’. Wanneer de betrokkenen namelijk in de schuld blijven hangen, kan dit het komen tot constructief gedrag verhinderen. Het op zoek gaan naar en het op gang brengen van ontschuldiging is een belangrijke interventie om tot constructief gedrag te komen (Prinsen & Terpstra, 2009:55).

5.4 Voorwaarden voor een puber om betrokken te blijven

Indien de puber betrokken wordt bij de opvoedingsondersteuning, is een aantal aspecten van wezenlijk belang om een puber betrokken te houden. De opvoedingsondersteuner kan een belangrijke rol vervullen in het creëren van deze aspecten.

5.4.1 Een veilige sfeer

Een veilige sfeer tijdens de bijeenkomsten met de opvoedingsondersteuner is een absolute voorwaarde om een puber bij de opvoedingsondersteuning te betrekken. Delfos geeft aan dat in het algemeen geldt dat men pas een echt gesprek kan voeren wanneer men zich veilig voelt (Delfos, 2005-2007:132). Maar zeker voor een puber geldt dat het veilig voelen van invloed is op de manier waarop hij het gesprek kan aangaan en de mate waarin hij vanuit dat gesprek waardevolle dingen kan oppikken. “Als de puber zich niet veilig voelt is de kans groot dat hij niet kan oppakken wat hem geboden wordt en dit kan zijn groei, ontwikkeling en al wat in hem zit blokkeren” (Prinsen & Terpstra, 2009:74). Diverse interventies van de opvoedingsondersteuner kunnen bijdrage aan het creëren van een veilige sfeer.

Duidelijkheid lijkt een sleutelwoord te zijn als het gaat om het creëren van een veilige atmosfeer. Deze duidelijkheid kan de opvoedingsondersteuner op verschillende manieren bewerkstelligen. Allereerst is het belangrijk dat hij duidelijk is in zijn intenties met de ondersteuning. Wanneer de opvoedingsondersteuner hierin niet duidelijk is loopt hij het risico dat de puber deze intenties voor zichzelf gaat invullen zonder dit te verifiëren bij de opvoedingsondersteuner. Dit is een risico aangezien de jongere bij een lastig gesprek gemakkelijk zal uitgaan van een negatieve intentie van de ondersteuner naar hem toe (Delfos, 2005-2007:133). Pubers ervaren namelijk vaak wantrouwen tegenover de opvoedingsondersteuner.

Ze zijn dikwijls zeer op hun hoede, met name uit angst dat de hulpverlener hen niet geheel serieus zal nemen of hen zal proberen te manipuleren in een richting die ze zelf niet willen. Ze zijn bang dat de hulpverlener er een verborgen agenda op nahoudt (De Wit, Slot & Van Aken, 2007:193).

Door aan het begin van het traject duidelijk te zijn in zijn intenties kan de opvoedingsondersteuner dit voorkomen. Een ander aspect waarin pubers duidelijkheid verlangen is de structuur met *regels en afspraken*. Door tijdens het eerste gesprek regels en afspraken die voor iedereen gelden, op te stellen kan de ondersteuner veiligheid creëren (Prinsen & Terpstra, 2009:74). Het is hierbij belangrijk dat de ondersteuner hierin duidelijk en consequent is en dat de regels positief zijn geformuleerd. “Regels worden voor pubers duidelijker als ze concreet en positief zijn geformuleerd, terwijl negatief geformuleerde regels vaak weinig effect hebben of zelfs averechts werken” (Prinsen & Terpstra, 2009:32).

*“Ze zijn bang dat de hulpverlener er een verborgen agenda op nahoudt”
(De Wit, Slot & Van Aken, 2007:193).*

Als het gaat om het bieden van een veilige sfeer voor de puber is het tevens belangrijk dat de opvoedingsondersteuner *schaamte-sparend* en *niet-intrusief* is (Heuves, 2006:95). Concreet houdt dit in dat de opvoedingsondersteuner de puber niet op zijn 'zwakke plekken' pakt. Doet hij dit echter wel, dan brengt hij schade toe aan de openheid en kwetsbaarheid van de puber en is hij de puber 'kwijt'. Bij het geven van feedback aan de puber is het dus van belang dat deze feedback op een respectvolle wijze gebracht wordt.

Door duidelijk te zijn en op *respectvolle wijze feedback* te geven kan de opvoedingsondersteuner het vertrouwen wekken dat zo van belang is voor de puber. Wanneer een puber namelijk vertrouwen heeft in de opvoedingsondersteuner zal hij sneller geneigd zijn om betrokken te blijven bij de ondersteuning en om adviezen ter harte te nemen (Prinsen & Terpstra, 2009:62). Naast het bieden van duidelijkheid en het op juiste wijze geven van feedback kan het *stellen van open vragen* bijdrage aan het vertrouwen dat de puber in de ondersteuner heeft.

Ingewikkeld geformuleerde of suggestieve vragen betekenen meestal dat er eigen gedachten in je vraag gesloten zijn, dat je in gedachten al een bepaald spoor aan het volgen bent. Vaak heeft dat tot gevolg dat een puber het gesprek niet meer als open ervaart (Prinsen & Terpstra, 2009:62).

Wanneer de puber op een open wijze bevraagd wordt is de kans bovendien groter dat hij bereid is om over de situatie of zijn problemen te praten (Heuves, 2006:47).

5.4.2 Volwaardige gesprekspartner

Wil de opvoedingsondersteuner de puber actief betrekken bij de ondersteuning dan is het voor de puber van belang dat hij de puber als een volwaardige gesprekspartner ziet en benadert. Vanuit hun behoefte aan zelfstandigheid maar tegelijkertijd ook het gevoel nog kwetsbaar te zijn vindt de puber het belangrijk dat hij als volwaardige gesprekspartner gezien wordt (De Wit et al., 2007:193). "Jongeren willen serieus genomen worden. Zij willen dat een hulpverlener hen van belang vindt en gewicht geeft aan wat zij te zeggen hebben" (Van Beek, 2004:36). Pas wanneer een puber zich begrepen voelt kan hij openstaan voor de adviezen van de opvoedingsondersteuner (Prinsen & Terpstra, 2009:60). Er zijn verschillende aspecten waardoor de puber het idee kan krijgen dat hij als een volwaardige gesprekspartner wordt gezien: het gevoel erkenning te krijgen, het gevoel gekend te zijn en het gevoel begrepen te zijn. Er zijn diverse interventies die de opvoedingsondersteuner kan inzetten met het oog op het bereiken van zojuist genoemde aspecten.

Allereerst draagt de openheid van de opvoedingsondersteuner bij aan het geven van *erkenning* aan de puber. Concreet kan de ondersteuner in het eerste gesprek bijvoorbeeld aangeven welke informatie hij over de puber bezit en dat niet buiten medeweten van de puber met derden wordt gesproken over de inhoud en het proces van de ondersteuning (De Wit et al., 2007:193). Ook het bevragen van de puber heeft een positieve uitwerking op de mate waarin de puber zich erkend kan voelen. "Jongeren willen dat er gevraagd wordt naar waar zij last van hebben, hoe zij oplossingen zien, welke mensen daarbij belangrijk zijn, welke hulp ze wel of niet zien zitten et cetera" (Van Beek, 2004:37). Wanneer de opvoedingsondersteuner de jongere op dergelijke wijze naar zijn mening vraagt geeft hij er blijk van dat hij de jongere serieus neemt (Van Beek, 2004:36). Ook Delfos (2005-2007) geeft aan dat het benieuwd zijn naar wat de adolescent te vertellen heeft een aandachtspunt is voor gespreksvoering met jongeren. Adolescenten zijn namelijk trots op hun intellectuele vaardigheden en willen hun wijsheid graag tonen en delen (Delfos, 2005-2007:132).

Ten tweede kan de opvoedingsondersteuner bij de puber een gevoel van *gekend* te zijn bewerkstelligen door een duidelijk welkom en afscheid te creëren. "Elk (begeleidings)gesprek heeft een duidelijk welkom en afscheid; hierdoor krijgt de puber het gevoel dat hij gekend is en dat hij er toe doet" (Prinsen & Terpstra, 2009:74). Met name een hand geven, de puber bij zijn naam noemen, vragen hoe het met hem gaat en het refereren naar eerdere bijeenkomsten is hierbij werkzaam.

Ten derde kan de puber zich *begrepen* voelen wanneer de opvoedingsondersteuner goed luistert en samenvat. Prinsen en Terpstra (2009) geven aan dat het goed luisteren naar puber één van de belangrijkste facetten is in het communiceren, omdat zij zich daardoor beter begrepen kunnen voelen (Prinsen & Terpstra, 2009:59). Onder goed luisteren wordt verstaan dat de opvoedingsondersteuner naar het verhaal van de puber luistert en tegelijkertijd wacht met het reageren (Prinsen & Terpstra, 2009:60). Dit alles valt onder wat Stolk (1998) het 'invoelend luisteren' noemt. Om vervolgens te

verifiëren of hij de puber goed heeft begrepen kan de opvoedingsondersteuner geregeld samenvatten en checken of hij de betekenis van de boodschap goed heeft begrepen.

5.4.3 Aansluiten bij de puber

Een derde voorwaarde die de opvoedingsondersteuner kan creëren is het aansluiten bij de puber. Dit aansluiten is van wezenlijk belang om de puber betrokken te houden bij de ondersteuning en kan op verschillende manieren gebeuren. Zo is het belangrijk dat de opvoedingsondersteuner rekening houdt met de behoeften van de puber. Prinsen en Terpstra (2009:74) spreken van eclectisch werken wanneer de opvoedingsondersteuner rekening houdt met wat de puber nodig heeft en wat op dat moment ook het beste bij hem past. “Uit antwoorden op vragenlijsten, interviews en gesprekken met pubers blijkt dat de puber het erg prettig vindt als zijn begeleider ‘eclectisch’ te werk gaat” (Prinsen & Terpstra, 2009:74). Daarnaast kan de ondersteuner aansluiten bij de puber door interesse te tonen voor de belevingswereld van de puber en zijn taalgebruik aan te passen. “Het is uit meerdere onderzoeken bekend dat de tevredenheid over de hulp in hoge mate afhangt van de manier waarop er door de hulpverlener met kinderen en jongeren wordt omgegaan” (Van Beek, 2004:335).

5.4.4 Belonen

Een vierde belangrijke voorwaarde om de puber actief betrokken te houden bij de ondersteuning is het belonen. Dit belonen kan grofweg op twee manieren gestalte krijgen binnen de opvoedingsondersteuning. Allereerst is het geven van *complimenten* aan de puber een gewaardeerde en waardevolle interventie. Pubers zijn gevoelig voor complimenten (Prinsen & Terpstra, 2009:32) en complimenten heb dan ook over het algemeen een positieve invloed op de puber. Het zelfvertrouwen kan vergroot worden en tevens kan de puber naar aanleiding van een compliment meer positief gedrag vertonen. “Met complimentjes bereik je dat een puber zich vaker op een prettige manier gaat gedragen. Hij voelt zich daardoor bovendien als persoon door jou gewaardeerd. En dat is weer belangrijk voor zijn zelfvertrouwen” (Akkerman, Blokland, Hagens & Warnars-Kleverlaan, 1999:47).

Ook het aanspreken op en bevestigen van zijn mogelijkheden is een manier om de puber een compliment te geven. “Dat maakt de kracht en energie los om het denk in klachten en problemen om te vormen tot mogelijkheden voor groei” (Prinsen & Terpstra, 2009:64).

Een tweede manier om de puber te belonen is door de opvoedingsondersteuning *leuk te maken*. “Wanneer je het voor pubers leuk en spannend maakt, heeft dat ook een belonend effect: de ervaring die ze dan opdoen raakt gekoppeld aan een plezierig gevoel” (Prinsen & Terpstra, 2009:32). Concreet kan de opvoedingsondersteuner dit handen en voeten geven door verschillende werkvormen te gebruiken en de puber succeservaringen op te laten doen. Wanneer de puber succeservaringen opdoet heeft dit een positieve uitwerking op zijn zelfvertrouwen, omdat hij ervaart dat hij op een positieve manier invloed kan uitoefenen op een situatie (Prinsen & Terpstra, 2009:50).

5.5 Samenvatting

In dit hoofdstuk is beschreven aan welke voorwaarden moet worden voldaan bij het bieden van opvoedingsondersteuning. Zo is het van wezenlijk belang dat de opvoedingsondersteuner zich gedurende het traject van ondersteuning bewust is van zijn basishouding. Het wordt als werkzaam ervaren wanneer de ondersteuner transparant, meerzijdig partijdig, respectvol en bescheiden en constructief is. Ook zijn er belangrijke factoren waarvan de opvoedingsondersteuner zich bewust moet zijn, zodat hij hierop adequaat kan interveniëren. Deze factoren zijn: de gezinsleden kunnen moeite hebben om ondersteuning te ontvangen, weerstand en motivatie, het betrekken van het systeem, locatie waar de opvoedingsondersteuning plaatsvindt, de rol van de opvoedingsondersteuners, de rol van de ouders, de rol van de puber, loyaliteit tussen ouders en kind, en schuldgevoelens bij de betrokkenen. Naast het rekening houden met deze factoren is het belangrijk dat de opvoedingsondersteuner de juiste voorwaarden creëert waardoor een puber gemotiveerd blijft voor deelname aan ondersteuning. Tot deze voorwaarden behoort dat de opvoedingsondersteuner een veilige sfeer creëert, de puber benadert als een volwaardige gesprekspartner, aansluit bij de puber en de puber belooft.

Hoofdstuk 6 Werkzame voorwaarden volgens de praktijk

6.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is beschreven wat de literatuur aangeeft als werkzame factoren met betrekking tot de voorwaarden om opvoedingsondersteuning te kunnen bieden. Maar wat geven ondersteuners aan als werkzame factoren? In dit hoofdstuk wordt beschreven wat opvoedingsondersteuners uit het werkveld als werkzame factoren ervaren en wordt een bijdrage geleverd aan het beantwoorden van deelvraag 3:

Wat geven opvoedingsondersteuners vanuit hun ervaring aan als werkzame factoren bij het bieden van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?

Ook uit het praktijkonderzoek blijkt dat een tweedeling te maken is met betrekking tot de werkzame factoren. Enerzijds zijn er werkzame factoren die betrekking hebben op de voorwaarden om opvoedingsondersteuning te bieden. Anderzijds zijn er werkzame factoren die betrekking hebben op het daadwerkelijk bieden van de opvoedingsondersteuning. Dit hoofdstuk beschrijft de onderzoekresultaten vanuit het praktijkonderzoek die betrekking hebben op de werkzame factoren op het gebied van de *voorwaarden*.

De analyse van de interviewresultaten heeft de volgende kernlabels opgeleverd: preventief werken, randvoorwaarden creëren, betrekken van systeem, betrekken van puber en ondersteuner als instrument. Deze kernlabels worden in de volgende paragrafen uitgewerkt.

6.2 Preventief werken

Ondersteuners geven aan dat *preventief werken* belangrijk is bij opvoedingsondersteuning. Er moeten *geen wachtlijsten* zijn voor ouders, maar de ondersteuners moeten meteen beschikbaar zijn als ouders langskomen met een gerezen opvoedingsvraag of probleem. Wachtlijsten hebben een negatief effect op ouders. “Dan is er al weer een heleboel gebeurd. Dan hoeft het niet meer, dan hebben ze het probleem zo diep begraven dat ze denken: “Nou, we overleven dit ook allemaal wel, want er is toch niemand die ons wil helpen”” (O&C 6.1). Door geen wachtlijsten te hebben kunnen ouders in een vroege fase geholpen worden. “Als je maar vroeg begint, dan voorkom je veel dingen” (CBW 2.1).

6.3 Randvoorwaarden creëren

Om de ondersteuning te kunnen vormgeven, wordt door de meeste ondersteuners eerst aandacht besteed aan het creëren van randvoorwaarden voor de ondersteuning. Randvoorwaarden in de vorm van afspraken maken en het aandacht besteden aan de relatie.

6.3.1 Afspraken en regels

Een randvoorwaarde die volgens opvoedingsondersteuners gecreëerd moet worden is *afspraken en regels maken*. De afspraak die volgens ondersteuners gemaakt moet worden is dat de ouders en de

“(...) respecteer elkaar ondertussen omdat jullie wel allemaal met de billen bloot gaan en niet alleen jij als jongere, maar ook je ouders die zitten hier hun ding te vertellen en dat vraagt wel wat” (LN5 12.6).

puber zelf aan het werk moeten. De verantwoordelijkheid wordt bij de gezinsleden zelf gelegd, zodat ze later ook zelf weer verder kunnen zonder opvoedingsondersteuning. “Daar ben ik ook altijd heel duidelijk in: “Jullie gaan het doen en ik ben over een tijdje ook gewoon weer weg. Dus dan moet je het tegen die tijd zelf kunnen, anders heb je hier nu niks aan”” (O&C 8.8). De eigen verantwoordelijkheid van de gezinsleden wordt door verschillende ondersteuners ook als uitgangspunt van de ondersteuning gehanteerd. Een andere afspraak die gemaakt moet worden met ouders is dat de puber ook de ruimte krijgt om zijn verhaal te vertellen, zonder dat de ouders daar een waardeoordeel aan hangen. “Dat vinden ouders wel heel erg moeilijk, maar dat bespreek ik altijd wel van te voren, dat er ruimte voor het kind er moet zijn. Die moet kunnen vertellen wat hem of haar dwarszit” (O&C 7.5). Daarbij hoort ook dat de gezinsleden respect voor elkaar moeten kunnen opbrengen. “(...) respecteer elkaar ondertussen omdat jullie wel allemaal met de billen bloot gaan en niet alleen jij als jongere, maar ook je ouders die zitten hier hun ding te vertellen en dat vraagt wel wat” (LN5 12.6). Er moeten ook duidelijke regels zijn over dat wat in vertrouwen verteld is, ook in vertrouwen blijft. Daarmee kan het vertrouwen van de puber gewonnen worden. “Zijn er dingen die ik niet met je ouders mag

bespreken?” Dan ga ik ze ook letterlijk opschrijven, want dat weet ik dan: dat is mijn agenda. En grappig genoeg, de meeste pubers zeggen dan: “Je mag alles bespreken” (BKW 6.7).

6.3.2 Investeren in een relatie

Om goede opvoedingsondersteuning te kunnen bieden is het van belang dat de ondersteuner *investeert in een relatie* met de gezinsleden. Het investeren in een relatie begint al bij de kennismaking. Opvoedingsondersteuners geven aan dat openheid gecreëerd moet worden in een eerste gesprek. Helder zijn naar ouders toe heeft daar ook mee te maken. Ouders moeten weten dat ze niet meteen een oplossing krijgen, maar dat tijd ingeruimd wordt om het gezinsplaatje helder te krijgen. Ook naar de puber toe wordt in een relatie geïnvesteerd. “Ik begin meestal even met een praatje van: “Wat doe je, op wat voor school zit je?” Gewoon even het ijs een beetje breken. Even ook het normale” (BKW 5.1). Dezelfde opvoedingsondersteuner zegt ook dat hij in een informeel gesprekje meteen de toon probeert te zetten voor de rest van de ondersteuning.

“En dan zeg ik ook als het ‘Hip-Hop’ is: “Dat vind ik echt niet mooi!” Of nee, trance vind ik nog erger. Daar ben ik ook wel eerlijk over, want dan A: ik heb belangstelling voor je, hè, is de boodschap. En B: je kan van mij ook feedback verwachten. Die toon zet je meteen” (BKW 7.4).

Een vraag die bij de kennismaking gesteld kan worden aan elk van de gezinsleden is: “Waarom denk je dat je hier bent?” (BKW 5.4). Een andere ondersteuner investeert in de relatie door tijdens de thee een informeel gesprekje aan te knopen. Het is dus belangrijk dat er een klik is tussen de ondersteuner en de gezinsleden. De relatie die je op wilt bouwen wordt door een opvoedingsondersteuner getypeerd als een werkrelatie: een zakelijke relatie. Je hoeft geen vriendinnen te worden met een moeder. “(...) dat betekent niet dat je geen relatie met elkaar aangaat, want anders kun je natuurlijk geen een methode toepassen. Dus dat is wel het belangrijkste stuk, maar die relatie is eigenlijk een soort werkrelatie” (CBW 5.10). Wat ook belangrijk is bij het investeren in een relatie met de ouders is dat naar ouders toe wordt benoemd dat zij hun puber het beste kennen. De ouder wordt dan erkend in het ouderschap.

6.4 Betrekken van het systeem

Wanneer op systemische wijze ondersteuning wordt aangeboden, is het van belang om het systeem bij de ondersteuning te betrekken.

6.4.1 Inventariseren

Als eerste wordt door de ondersteuners vaak een *inventarisatie* van het systeem gedaan. “Dus ik vraag ook altijd ouders: “Wie zijn nog meer belangrijk voor jullie gezin of belangrijk voor jullie kind?” (O&C 2.4). “Ik heb een bord daar hangen en vaak maak ik even een tekening van, sowieso: hoe het gezin in elkaar zit” (BKW 9.4). Opvoedingsondersteuners geven aan dat een systeem ook breder kan zijn dan alleen het gezin. Oma, ooms en tantes, buurvrouw, oppas en school kunnen er ook bij horen. Dit is echter afhankelijk per gezin. “(...) sommigen zijn ook zo gesloten, er komt nooit iemand spelen bij de kinderen en ze hebben bijna geen contact meer, veel ruzies in de families. Dus ja, dan heb je een vrij klein systeem” (AVO 12.2). De inventarisatie van het systeem gebeurt vaak vanuit de overtuiging dat een gezin of leden van een gezin niet los gezien kunnen worden. Ook wordt meteen het netwerk om een gezin heen geïnventariseerd. “Ik inventariseer wel het hele systeem: ik kijk wie daar de krachten in kunnen zijn, wie kunnen helpen daarin” (O&C 2.6). Het systeem kan het probleem van een afstand bekijken en een positieve rol vervullen in het oplossen van het probleem.

6.4.2 Alle gezinsleden betrekken

Bij opvoedingsondersteuning aan gezinnen met pubers is het volgens de meeste ondersteuners van belang dat de *gezinsleden aanwezig* zijn bij de gesprekken en in ieder geval in het traject van ondersteuning betrokken worden. “Ik help die ouders om weer enigszins in het reine te komen met de kinderen, maar dat kan niet zonder die kinderen” (O&C 1.8). Ouders kunnen het beste vooraf met de puber overleggen of de puber inlichten over de ondersteuning.

“Natuurlijk kun je begrijpen dat als je een kind van twaalf hebt... Dan kan je nog zeggen van: “Er komt vanavond een meneer praten of een mevrouw praten.” Maar als je een kind van vijftien of zestien hebt en je zegt: “Er komt vanavond een meneer praten”, en hij heeft er geen zin in dan zegt hij: “Hartstikke leuk voor jullie, maar ik ben weg” (PTC 3.3).

Bij het eerste gesprek kiest één van de ondersteuners ervoor om het hele gezin uit te nodigen. “Want ik kan ze ook niet los zien hè? Zo’n levensfase past in de context van een bepaald gezin of een bepaalde familie. Daarom kan ik ze ook nooit in een eerste gesprek zonder elkaar zien. Doe ik niet” (BKW 12.5). De wederzijdse verwachtingen kunnen dan ook meteen uitgesproken worden en de problemen worden niet alleen op de puber geschoven, alsof hij degene is die de last veroorzaakt. Een andere ondersteuner kiest er juist voor om het eerste contact alleen met de ouders aan te gaan, zodat ouders de ruimte hebben om te vertellen wat er aan de hand is. Ook andere ondersteuners kiezen ervoor om niet het hele gezin meteen bij de ondersteuning te betrekken, zij richten zich in eerste instantie op de ouders. Een van de opvoedingsondersteuners spreekt per gesprek af wie aanwezig zullen zijn. Er kunnen gesprekken plaatsvinden met de ouders samen, de jongere alleen, een vader en een zoon of een moeder met een dochter. “Die dynamiek is zo belangrijk, want je krijgt hele andere gesprekken” (BKW 6.2). Een opvoedingsondersteuner voegt er als belangrijke voorwaarde aan toe dat de jongere te allen tijden mag kiezen of hij wel of niet bij het gesprek wil zijn. ““(…) je mag ook nog halverwege zeggen van: “Nee laat maar, ik doe het toch niet”, dan ga je lekker naar boven”” (LN5 11.5).

6.4.3 De gesprekslocatie

De keuze voor een gesprekslocatie is ook een voorwaarde die genoemd wordt voor het bieden van opvoedingsondersteuning. De meeste opvoedingsondersteuners kiezen ervoor om bij het gezin thuis de ondersteuning te bieden, of in ieder geval een aantal huisbezoeken af te leggen. De keuze om de ondersteuning bij de mensen thuis te laten doen wordt onderbouwd door de ondersteuners. “Als ik daar thuis zit, hoe het huis bijvoorbeeld is ingericht of hoe wordt omgegaan met de andere kinderen, hoe de andere kinderen met elkaar omgaan” (LN5 8.4). “Ik wil weten in welke omgeving het kind leeft. En dat gaat over de buurt, huis, straat, tuin, speelgoed, rijkdom, armoede” (BKW 19.1). De meeste ouders blijken het ook prettig te vinden als een ondersteuner thuis komt. Enerzijds omdat het kan voelen als erkenning en belangstelling en anderzijds omdat de ouders niet steeds naar een kantoor toe hoeven, allebei vrij moeten vragen en oppas moeten regelen voor de andere kinderen.

Eén van de ondersteuners ziet echter een aantal nadelen aan het bieden van de ondersteuning bij gezinnen thuis. “Als je bij iemand thuis gaat, dan gebeuren er allemaal andere dingen: dan moet die ouder koffie aan jou geven of thee en een koekje en zijn huis moet opgeruimd en de andere kinderen moeten zich netjes gedragen” (CBW 5.11).

“Ik snap ook helemaal niet waarom iedereen op huisbezoek moet. Die ouder die heeft bij wijze van spreken het recht om in een vies huis te wonen. Ik kan dat heel slecht vinden hoor, en ik vind dat ook helemaal niet goed voor kinderen, maar het is niet aan mij. Want wat doe ik nou als ik thuis kom bij iemand en ik denk: “Nou, een vieze zoi.” Wat doe ik daar dan mee?” (CBW 5.13).

Een gesprek met ouders op een kantoor vindt deze opvoedingsondersteuner makkelijker en zakelijker. De vraag van ouders staat centraal en daar gaan ze mee aan de slag. “Kijk, de gedachte is heel erg: “Je hebt een vraag en daar moeten we mee aan de slag. En we hoeven niet samen koffie te drinken of vriendinnen te worden of whatever” (CBW 5.9).

“Als ik daar thuis zit, hoe het huis bijvoorbeeld is ingericht of hoe er wordt omgegaan met de andere kinderen, hoe de andere kinderen met elkaar omgaan. Gewoon die dingen, hoe je dat ziet gebeuren, zonder dat je natuurlijk heel opvallend gaat zitten observeren”
(LN5 8.4).

“Ik snap ook helemaal niet waarom iedereen op huisbezoek moet. Die ouder die heeft bij wijze van spreken het recht om in een vies huis te wonen. Ik kan dat heel slecht vinden hoor, en ik vind dat ook helemaal niet goed voor kinderen, maar het is niet aan mij. Want wat doe ik nou als ik thuis kom bij iemand en ik denk: “Nou, een vieze zoi.” Wat doe ik daar dan mee?” (CBW 5.13).

6.4.4 Meerzijdig partijdige benadering

Bij het werken met een systeem is een *meerzijdig partijdige benadering* een belangrijke voorwaarde die genoemd wordt door verschillende ondersteuners. Onder een meerzijdig partijdige benadering wordt verstaan dat je achter elk gezinslid kunt gaan staan en je in elk gezinslid kunt verplaatsen. “Ik vind oprecht dat je multi-partijdig moet zijn. Je moet echt achter de puber kunnen staan, je kunnen verplaatsen in het feit dat hij of zij die dingen doet. En ook achter de ouders en achter de broers of zusjes” (BKW 12.1). “Ja, dus je moet die multi-partijdigheid... Die is zo belangrijk en dat is ook zo moeilijk tegelijk, om dat in het goede evenwicht te doen, wat voor mijn gevoel de belangrijkste sleutel is voor goede hulp aan pubers en ouders” (BKW 12.4). Het gaat erom dat de ondersteuner iedereen aanspreekt, naar iedereen luistert en alle meningen boven tafel krijgt. Op die manier merkt de puber dat hij ook gehoord wordt in de gesprekken en dat de opvoedingsondersteuner geen verlengstuk van

“Ja, dus je moet die multi-partijdigheid... Die is zo belangrijk en dat is ook zo moeilijk tegelijk, om dat in het goede evenwicht te doen, wat voor mijn gevoel de belangrijkste sleutel is voor goede hulp aan pubers en ouders” (BKW 12.4).

de ouders is, maar onafhankelijk en objectief. Eén van de ondersteuners neigt er soms naar om partij te kiezen voor de puber. “Ik neem het altijd eerder op voor een kind in zo’n gesprek dan voor de ouders. Het opnemen voor de ouders of het gaan uitleggen, dat doe ik echt nooit. Dat kunnen ze namelijk heel goed zelf” (O&C 8.1). Het doel van meerzijdig partijdig zijn is dat de verschillende belangen kunnen worden samengebracht, samengevoegd, zodat het gezin weer met elkaar verder kan. “Dus het verhaal van de puber vertalen voor de ouders en andersom. En dan samen proberen daar een goede mix van te maken!” (AVO 31.1).

6.5 Betrekken van de puber

Het betrekken van de puber bij de gesprekken, vraagt om speciale aandacht. Er moet afgestemd worden op de puber om hem bij de gesprekken te betrekken. Hoe ondersteuners dat doen wordt in deze paragraaf uitgewerkt.

6.5.1 Puber actief betrekken

Bij opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar is het belangrijk om de *puber actief te betrekken bij het gesprek*. Dit kan dan ook gerekend worden onder de voorwaarden voor het bieden van de systemische opvoedingsondersteuning. De ondersteuners geven aan dat het belangrijk is de puber te horen en aandacht voor zijn visie te hebben in de gesprekken. “Kom op een gelijkwaardig niveau. Maak echt contact met de puber, praat met de puber en praat niet alleen maar over die puber” (PTC 16.5). Soms heeft een puber geen zin om te praten, dan speelt de opvoedingsondersteuner daarop in. “De ene puber die kan gewoon een kopje thee pakken en die gaat gewoon lekker met jou babbelen. Maar een andere puber die gaat op slot. Nou dan zeg ik: “Dan gaan we lekker naar buiten” (PTC 16.6). De ondersteuners proberen echt af te stemmen op het niveau van de puber. “(...) ik ben dus wel die volwassene voor hem of haar, alleen hoe kan ik dan toch zorgen dat hij of zij dat niet zo voelt, van ja je bent net als mijn moeder, mijn vader, die mij ook even komt vertellen wat er allemaal niet goed gaat. Dus daarin probeer je dan ook af te stemmen van: “Nee, daar kom ik echt niet voor. Maar ik kom er wel voor om samen met jou te kijken van: waar loop jij tegenaan en wat vind jij heel vervelend aan jouw ouders?” (LN5 10.5). Een opvoedingsondersteuner gaat weleens met kinderen op hun slaapkamer zitten om te praten of komt langs wanneer het zeker is dat de puber ook thuis is. Een andere ondersteuner wil ter bescherming van het kind en zichzelf nooit een gesprek op de kamer van de puber hebben. Het betrekken van de puber bij de gesprekken wordt door een ondersteuner bewust gedaan om te kijken waar de puber behoefte aan heeft en wat van de opvoeding daarbij aansluit. “En dan ga je kijken van: “Er mist dus een stukje, want hier gaat het mis in de communicatie of de manier waarop je afspraken met je kind maakt, of de manier waarop je iets van hem vraagt” (LN5 13.7).

6.5.2 Afstemmen op het niveau en de belevingswereld

Bij het betrekken van een puber in de ondersteuning, is het van belang dat de opvoedingsondersteuner *afstemt op het niveau en de belevingswereld* van de puber. Dit gebeurt in de praktijk door middel van afstemmen op het taalgebruik en op de interesses van de puber. “Dus als een jongere mij iets vertelt op een bepaald taalniveau, dat ik ook op dat taalniveau ga proberen te zitten en zorg daarin aansluiting te vinden bij zijn of haar belevingswereld” (LN5 10.2). “Kijk, je kunt het hebben over verdovende middelen of “blow je?” (PTC 9.2). Door middel van het afstemmen op taalgebruik proberen ze ook het eerste contact te maken met de puber. “Van: “Tsja, zitten we hier bij elkaar, is het mooi weer buiten, moeten we nog praten ook.” Dat soort teksten kan ik gewoon zeggen, en dat vind ik ook... Ja, daar maak je meestal wel contact mee” (BKW 7.7). “Of als je ziet van: die heeft hélemaal

geen zin in een gesprek van: “Wat was je eigenlijk van plan?” (BKW 7.6). Om de puber aan het praten te krijgen over de problemen die spelen in het gezin, probeert de ondersteuner af te stemmen op het niveau van de puber. Aansluiten bij de belevingswereld van de puber gebeurt door te letten op de trends, de kleding en de algemene interesses van een puber. “Ja, bij pubers moet je natuurlijk ontzettend kijken naar: “Hebben ze merkkleding aan, leggen ze hun BlackBerry meteen op tafel?” (BKW 7.1). “Of bij een nieuw jack van: “Zo, jij zit er warmpjes bij” (BKW 7.5). Ook wordt geprobeerd op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen in TV-programma's en computergames voor jongeren, zodat er afgestemd kan worden op de puber en de puber de ondersteuner niet ziet als een verlengstuk van de ouders. Verder wordt rekening gehouden met de puber door niet al teveel te praten, maar ook praktisch te werken.

“Ik zeg: ‘Nou ja, ik neem aan dat jij toch ook weet waarom we hier zijn? Waarom komt deze vreemde vent in één keer bij jullie aan de keukentafel zitten? Vertel het eens.’ Daarnaast zeg ik meteen: ‘Ik hou van sappige details. Dus jullie hebben wel een beetje vaak ruzie, maar ik wil nou ook echt weten hoe de ruzie gaat’” (PTC 6.3). “(...) En dan een bigsmile op het gezicht van de puber” (PTC 6.4).

6.5.3 Erkenning geven

Een ander belangrijk aspect bij het betrekken van een puber in de opvoedingsondersteuning, is dat *erkenning wordt gegeven* aan de puber. De puber moet het gevoel krijgen dat hij net zo belangrijk is als zijn ouders en hij moet zich begrepen voelen door de ondersteuner. De puber moet het gevoel krijgen dat hij er mag zijn. “Je maakt kinderen dan ook veel groter dan ze al lange tijd gewend zijn in het gezin, want ze zijn aardig in het verdomhoekje gezet. Ze mogen weer eens wat zeggen! Ze mogen zeggen wat ze belangrijk vinden” (O&C 8.10).

6.5.4 Anticiperen op puberend gedrag

Waar je, volgens de ondersteuners, hoe dan ook rekening mee moet houden als je een puber bij gesprekken betreft, is puberend gedrag. Een ondersteuner moet kunnen *anticiperen op puberend gedrag*. Een puber kan verschrikkelijk eerlijk zijn, de normen en waarden van de ondersteuner overschrijden. Als ondersteuner moet je dan een sterke persoonlijkheid hebben om hierop te anticiperen. “En als je dan lange tenen hebt, of je kunt daar niet tegen of je bent zelf nog helemaal niet in balans als persoon, ja, dan wordt het moeilijk voor je” (PTC 10.3). Het kan ook voorkomen dat een puber helemaal niet wil praten. Dit kan voortkomen uit het feit dat ze denken dat de ondersteuner achter de ouders staat, waar hij op dat moment een hekel aan heeft. Er kan rekening gehouden worden met puberend gedrag door bij een jongen bijvoorbeeld niet te uitdagend gekleed te gaan. “In ieder geval zorgen met een jongen of zo dat ik niet uitdagend gekleed ben of juist niet te jeugdig, dat ik daarin wel een soort gezag in uitstraal” (LN5 10.1).

6.6 De ondersteuner als instrument

De laatste voorwaarde die genoemd wordt door de opvoedingsondersteuners, is dat de ondersteuner zich bewust moet zijn dat hijzelf het instrument is. Dit kernlabel beschrijft dan ook de vaardigheden waar een ondersteuner over moet beschikken.

De ondersteuner moet zich *bewust zijn van zijn positie* en zijn *vaardigheden inzetten*. “(...) het is de hulpvraag die maakt dat je dingen mag zeggen en kan zeggen” (BKW 17.1). Het resultaat en de effectiviteit van de ondersteuning wordt voor een groot deel bepaald door de component van de ondersteuner. De ondersteuner draagt zijn kennis over aan ouders en fungeert veelal als voorbeeld voor ouders. Bij ouders met een laag intellectueel niveau kan de ondersteuner heel goed als voorbeeldfiguur fungeren. “Probeer ik bijvoorbeeld dan ook meer te komen als de kinderen er ook zijn, waarbij je meteen tips of adviezen kunt geven of voorbeeldgedrag kunt laten zien” (AVO 7.2).

Op het gebied van vaardigheden worden heel wat vaardigheden genoemd door de opvoedingsondersteuners, zoals luistervaardigheden en het transparante werken. Andere vaardigheden die uit de analyse van de gegevens naar voren komen zijn: mening geven, begripvol opstellen, communicatieve vaardigheden inzetten en een sterke persoonlijkheid hebben die flexibel kan omgaan met alle verschillende problemen in verschillende gezinnen. De ondersteuners schromen niet hun mening te geven in de gesprekken die zij hebben met de gezinnen. Een uitgangspunt daarbij is wel dat het gezin uiteindelijk zelf keuzes maakt. “(...) de puber wil het niet of de ouders willen het niet... Ja, het is hun leven, niet die van mij” (PTC 15.6). De ondersteuners geven ook aan dat begripvol opstellen een belangrijke vaardigheid is voor een opvoedingsondersteuner. Hiermee wordt bedoeld dat de ondersteuner met een ‘open mind’ het gesprek in gaat, zich moet kunnen verplaatsen in de ander, hij nergens van schrikt en dat de ondersteuner het gevoel van een ouder of puber erkent. “En ik denk dat dat zo’n voorwaarde is dat je puber niet gaat veroordelen om zijn gedrag om zijn

grensoverschrijdend gedrag, maar dat je er begrip voor toont” (BKW 12.2). Als ondersteuner moet je over communicatieve vaardigheden beschikken. Hiermee wordt bedoeld dat de ondersteuner kritische vragen stelt, duidelijk is over wat hij wel en niet gaat doen, conflicten hanteert en feedback geeft. Een andere vaardigheid die wordt genoemd is dat de ondersteuner het vol moet kunnen houden steeds flexibel te zijn en zich aan te passen aan de verschillende gezinnen. Belangrijk daarbij is een bepaalde mate van draagkracht om de pijn en verdriet in gezinnen te zien.

6.7 Samenvatting

In dit hoofdstuk zijn de voorwaarden voor opvoedingsondersteuning beschreven zoals de opvoedingsondersteuners die hebben aangegeven in de gesprekken. Het is belangrijk preventief te werken en randvoorwaarden te creëren aan het begin van het ondersteuningstraject. Er moeten afspraken en regels gemaakt worden en investeren in een relatie met de gezinsleden is ook van belang. Bij systemische opvoedingsondersteuning is het uiteraard belangrijk dat het systeem betrokken wordt bij de ondersteuning. Het systeem wordt door opvoedingsondersteuners geïnventariseerd en ze hebben het liefst dat alle gezinsleden bij de ondersteuning betrokken zijn. Er wordt nagedacht over de keuze van een gesprekslocatie. Er zijn voor- en nadelen te noemen van een gesprek bij het gezin thuis of op een kantoor. Bij het werken met een systeem vinden de ondersteuners een meerzijdig partijdige benadering een voorwaarde. Het betrekken van een puber is ook een belangrijke voorwaarde voor de systemische opvoedingsondersteuning. Ondersteuners proberen de puber actief bij de gesprekken te betrekken door af te stemmen op het niveau en de belevingswereld van een puber. Ook passen zij hun taalgebruik aan. Ze geven de puber ook erkenning en laten hem een partij zijn in de gezinsgesprekken. De laatste voorwaarde die genoemd is, is dat de ondersteuner zich bewust moet zijn dat hij zelf een instrument is. De ondersteuner moet zich ook bewust zijn van zijn positie en zijn vaardigheden inzetten in de ondersteuning die hij biedt.

Hoofdstuk 7 Werkzame opvoedingsondersteuning volgens de theorie

7.1 Inleiding

In de hoofdstukken vijf en zes is respectievelijk beschreven wat de literatuur en opvoedingsondersteuners uit het werkveld aangeven als werkzame factoren op het gebied van de voorwaarden voor ondersteuning. Zijn er ook concrete handvatten bij het bieden van opvoedingsondersteuning? Wat moet de opvoedingsondersteuner vooral doen tijdens de bijeenkomsten met het gezin? In dit hoofdstuk wordt beschreven wat de literatuur voorschrijft als werkzame factoren die betrekking hebben op het *daadwerkelijk bieden van opvoedingsondersteuning*. Zodoende wordt antwoord gegeven op deelvraag 2:

Wat schrijft de literatuur voor als werkzame factoren bij het bieden van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?

7.2 Vraaggericht werken

Wanneer een opvoedingsondersteuner in een gezin ondersteuning biedt is het belangrijk dat hij vraaggericht werkt. Door vraaggericht te werken sluit de opvoedingsondersteuner aan bij de vraag van ouders. Dit aansluiten bij de vraag van ouders is één van de uitgangspunten die het Nederlands Jeugdinstituut hanteert bij het werken met ouders. “Ouders hebben de regie. Werkers nemen de vragen van ouders als uitgangspunt en sluiten aan bij de manier waarop ouders en jeugdigen zelf hun situatie beleven” (www.nji.nl, 05.04.2011). In de praktijk betekent dit dat de opvoedingsondersteuner aan de slag gaat met dat wat ouders aangegeven als punten waarbij ze ondersteuning willen. “De hulp zal effectiever zijn wanneer het aansluit bij de eigen behoefte van de ouder” (Burggraaff-Huiskes, 2008:62). Tijdens het traject van ondersteuning kan het echter voorkomen dat de ondersteuner bepaalde dingen opvallen waarmee hij aan de slag zou willen gaan. “In het werken met ouders zie je als professional soms dingen gebeuren waar je je eigen vragen bij hebt. De moeder stelt er echter geen vragen over” (Burggraaff-Huiskes, 2008:59). Er bestaat regelmatig discussie tussen professionals of je wel of niet ‘uit jezelf’ een vraag centraal moet of kunt stellen. Mensen die in de preventie werken, vinden vaker dat je het initiatief tot een vraag bij de ouder zelf moet laten. Een ouder heeft zich bij preventie niet aangemeld als hulpvrager. Ook volgens de oplossingsgerichte flowchart is het van wezenlijk belang dat de ondersteuner aansluit bij de vraag van ouders. Wanneer ouders namelijk geen vraag hebben is er sprake van een vrijblijvende relatie en heeft de ondersteuner geen ‘recht’ om aan de slag te gaan met wat dat wat hij signaleert. “Bied geen hulp zonder mandaat van de cliënt maar maak gebruik van interventies die erop gericht zijn de samenwerkingsrelatie uit te bouwen waardoor een context ontstaat waarin het formuleren van een hulpvraag mogelijk wordt” (Van den Brink, 2006:11).

7.3 Positieve insteek

Wanneer gezinnen opvoedingsspanning ervaren kunnen de gezinsleden hierdoor beïnvloed worden in hun denken en in hun gedrag. “Als allerlei pogingen om het gedrag van hun kind te veranderen op niets uitlopen, komen ouders soms in een negatieve spiraal terecht. Negatieve gedachten en gevoelens gaan overheersen in het hanteren van dagelijkse en nieuwe opvoedingssituaties” (Blokland, 2010:225). In de praktijk van opvoedingsondersteuning kunnen ondersteuners dit verschijnsel tegenkomen. Om de negatieve spiraal te doorbreken is het belangrijk dat de ondersteuner een positieve insteek heeft. Allereerst kan hij dit tot uiting brengen door de negatieve gedachten en uitingen van de gezinsleden te *herformuleren* of positief te labelen. “De adviseur benoemt het gedrag dat de ouders beschrijven in andere termen en plaatst het daarmee in een ander perspectief” (Blokland, 2010:225). Door een meer opbouwende interpretatie te stellen tegenover die van de gezinsleden kan de opvoedingsondersteuner het vertrouwen van de gezinsleden in zichzelf vergroten (Blokland, 2010:225). Hierbij is het wel van wezenlijk belang dat de opvoedingsondersteuner het geven van een andere interpretatie respectvol en weloverwogen doet. “Positief etiketteren mag absoluut geen bagatelliseren van de gepresenteerde problematiek inhouden. Het moet voor de cliënt duidelijk zijn dat de therapeut, ondanks de positieve aspecten, begrijpt dat de cliënt wel iets wil doen aan het probleem” (Lange, 2006:98). Een tweede manier om de negatieve spiraal te doorbreken en het zelfvertrouwen te vergroten is door te *zoeken naar wat goed gaat* in een gezin. “In plaats van op een destructieve manier te kijken naar mensen, zoekt de hulpverlener naar hun capaciteiten en kwaliteiten waarbij hij kan aansluiten” (Van Acker, 2001:12). Uit onderzoek naar gedrag van behandelaars dat afbreuk doet aan de therapeutische relatie blijkt dat het zeer destructief is wanneer

opvoedingsondersteuners voornamelijk ingaan op wat cliënten niet kunnen. “Uit de meta-analyse blijkt dat dergelijke interacties negatief zijn voor de werkrelatie en daardoor voor de therapie zelf” (Lange, 2006:95). Een opvoedingsondersteuner kan ook zijn positieve insteek tot uiting brengen door de gezinsleden tijdens het traject *successen* te laten behalen. “Hoop en positieve verwachtingen worden uiteraard in de hand gewerkt wanneer cliënten in de beginfase van een behandeling ervaren dat er iets in hun situatie verandert” (Lange, 2006:103). Hierbij is het belangrijk dat de gezinsleden aan kleine en concrete doelen halen, zodat kans op succes mogelijk is. Het Nederlands Jeugdinstituut heeft als uitgangspunt voor het werken met ouders ook vermeld staan: “De werkwijze streeft ernaar om ‘goede ouder’ ervaringen te creëren” (www.nji.nl, 05.04.2011). Bij het behalen van successen werkt het extra stimulerend wanneer de ondersteuner de gezinsleden complimenteert. “Wanneer iemand ergens veel energie in stopt, dan hoort hij daar graag iets positiefs over van degene die hem daartoe heeft aangezet” (Lange, 2006:100).

“De werkwijze streeft ernaar om ‘goede ouder’ ervaringen te creëren” (www.nji.nl)

7.4 Inzetten van interventies

Om de opvoedingsondersteuning te doen slagen is het belangrijk dat de opvoedingsondersteuner verschillende interventies inzet gedurende het traject van ondersteuning. Onder het inzetten van een interventie wordt een concrete actie van de opvoedingsondersteuner verstaan. Er zijn verschillende interventies die als werkzame factoren voor opvoedingsondersteuning aan gezinnen worden benoemd. Deze interventies hebben in zichzelf aspecten die een positieve bijdrage leveren aan de ondersteuning. Voorwaarde hiervoor is echter dat de interventies op een goede manier ingezet worden. Het goed timen van interventies is hierbij van wezenlijk belang en een ondersteuner moet dan ook telkens afwegen of de voorwaarden aanwezig zijn om een interventie te doen (Lange, 2006:132).

7.4.1 Oplossend vermogen van ouders vergroten

Om de opvoedingsondersteuning te doen slagen is belangrijk dat opvoedingsondersteuners er naar streven om het oplossend vermogen van ouders te vergroten. Dit vergroten van het probleemoplossend gedrag dient verschillende doelen. Allereerst kan de positie van ouders gerespecteerd en gewaarborgd worden wanneer de ondersteuner aangeeft dat de ouders zelf de oplossingen gaan bedenken. Door dit te doen geeft de ondersteuner indirect aan dat hij de ouders ziet als de experts en hij er vertrouwen in heeft dat zij het kunnen gaan oplossen (Van Acker, 2001:12). Wanneer de ondersteuning gericht is op het versterken van het oplossend vermogen, is het tweede doel dat ouders greep krijgen of houden op hun eigen leven (www.nji.nl, 05.04.2011). En een derde reden om het zelfoplossend vermogen te vergroten is dat ouders geleerd wordt om toekomstige problemen zelf op te lossen. “Het doel is in het algemeen pas bereikt als de cliënten geleerd hebben zelf de aanwezige en toekomstige problemen het hoofd te bieden” (Lange, 2006:52). De opvoedingsondersteuner kan het zelfoplossend vermogen van ouders vergroten door zogeheten *socratische vragen* te stellen. “Een manier van vragen stellen waarbij je het denkproces van de ander begeleidt en de deskundigheid van de ander naar buiten probeer te halen” (Delfos, 2005-2007:130). Een andere manier is het *zoeken naar de manieren van ouders*. “Het gaat erom te accepteren dat mensen allerlei alternatieven creëren. Wat je moet doen is op zoek gaan naar hun alternatieven” (Minuchin in Van der Pas, 1992:172).

7.4.2 Inzichtelijk maken van communicatie

Wanneer een opvoedingsondersteuner met een gezin het traject van ondersteuning doorloopt, ziet hij veel van de interactie en communicatie tussen de gezinsleden. “De therapeut hoort en ziet hoe de onderlinge communicatie verloopt. Hij merkt dat de contacten tussen de gezinsleden steeds weer op dezelfde manier vastlopen” (Lange, 2006:20). Voor het slagen van de ondersteuning is het werkzaam als de ondersteuner bewust gericht is op deze interactie en deze interactie ook tot onderwerp van gesprek maakt in de ondersteuning. Door op de interactie te letten kan de ondersteuner namelijk interactiepatronen ontdekken (Lange, 2006:21). Deze interactiepatronen kunnen zowel informatie geven over hun manier van communiceren als over de achterliggende problematiek die in een gezin speelt. De opvoedingsondersteuner moet erop gericht zijn om destructieve interactiepatronen zo te wijzigen dat de gezinsleden zelf hun moeilijkheden kunnen oplossen (Lange, 2006:20). Dit kan hij bewerkstelligen door op metaniveau met het gezin in gesprek te gaan over hun communicatie. “Stroef lopende communicatie kan weer rechtgetrokken worden door metacommunicatie” (Delfos, 2005-2007:132). Wanneer de opvoedingsondersteuner op metaniveau over de communicatie gaat praten met de gezinsleden, kunnen deze meer inzicht in hun communicatie krijgen. De opvoedingsondersteuner kan vervolgens de gezinsleden leren om communicatieregels toe te passen

(Lange, 2006:58) en meer variatie in hun onderlinge interacties aan te brengen (Lange, 2006:21). Dit kan hij doen door met de gezinsleden te gaan oefenen met communiceren.

7.4.3 Adviseren

Het adviseren van de gezinsleden is een andere werkzame interventie die opvoedingsondersteuners kunnen inzetten. Ouders zijn vastgelopen of dreigen vast te lopen in een opvoedingssituatie en vaak hebben zij behoefte aan concrete tips of adviezen van de ondersteuner. Het goed timen van adviseren is van invloed op de bereidheid van ouders om adviezen aan te nemen. “Veel ouders zijn best bereid adviezen aan te nemen, maar niet voordat er vertrouwen is, verbinding en erkenning van hun positieve intenties” (Prinsen & Terpstra, 2009:61). Ook voor een puber geldt dat er eerst vertrouwen moet zijn voordat het adviezen ter harte wil nemen (Prinsen & Terpstra, 2009:62). Het goed timen van adviseren wordt ook bij de oplossingsgerichte flowchart als werkzame factor beschreven (Van den Brink, 2006:13).

7.4.4 Sociale netwerken activeren

Het activeren van sociale netwerken is een werkzame interventie en wordt door het Nederlands Jeugdinstituut ook als uitgangspunt beschreven voor het werken met ouders. “Werkers activeren sociale netwerken rond ouders en jeugdigen” (www.nji.nl, 05.04.2011). “De beschikbaarheid van sociale steun is voor kinderen en ouders een beschermende factor die een buffer vormt in tijden van spanning of stress” (Blokland, 2010:103). De wetenschap dat je er als ouders niet alleen voor staat, maakt dat mensen meer aankunnen, ook al gebruiken ze de hulp soms niet. Wanneer ouders steun nodig hebben bij de uitvoer van een bepaalde aanpak in de opvoedingssituatie, kan in de ondersteuning besproken worden welke personen uit het sociale netwerk in aanmerking komen en hoe ze die steun kunnen mobiliseren. Ook kan nagegaan worden welke krachten in het netwerk ouders ondermijnen in hun streven om dingen te veranderen en kan samen met de ouders nagedacht worden hoe ze met deze obstakels om kunnen gaan. Als een sociaal netwerk ontbreekt kan de adviseur met ouders bespreken hoe zij hun netwerk kunnen uitbreiden. Zo’n sociaal netwerk heeft, zelfs als het gebrekkig functioneert, een meerwaarde voor de toekomst van het gezin. Ondersteuners moeten zich er steeds van bewust zijn dat zij slechts een tijdelijke bron van steun zijn voor ouders (Blokland, 2010:103).

*“De beschikbaarheid van sociale steun is voor kinderen en ouders een beschermende factor die een buffer vormt in tijden van spanning of stress”
(Blokland, 2010:103).*

7.4.5 Registreren

Voor het slagen van de opvoedingsondersteuning is het raadzaam dat de opvoedingsondersteuner gedurende het traject registraties maakt. Deze registraties kunnen informatie over de aard en de kwantiteit van de klachten bevatten als ook over de behaalde doelen. Het vooraf registreren van informatie wordt aangegeven als een onmisbare fase in het proces van concretiseren. “Bovendien levert het registreren ‘baseline data’ op, aan de hand waarvan zowel de cliënten als de therapeut het verloop van de behandeling kunnen evalueren” (Lange, 2006:229). Daarnaast kan de opvoedingsondersteuner het registreren inzetten als opdracht voor de gezinsleden. Zo kunnen de gezinsleden bijvoorbeeld bepaalde situaties turven, de stemmingsmeter gebruiken of een irritatie-opdracht doen (Lange, 2006:230).

7.4.6 Confronteren en feedback geven

De opvoedingsondersteuner kan gedurende het traject van ondersteuning als interventie de gezinsleden confronteren. Wanneer de ondersteuner confronteert en feedback geeft, beoogt de opvoedingsondersteuner bewustwording en verandering op gang te brengen bij de gezinsleden (Lange, 2006). Om het veranderingsproces op gang te brengen kan de ondersteuner onmiddellijke feedback, confrontatie en steun en individuele of interactionele feedback geven of disfunctionele gedachten uitdagen (Lange, 2006:249-280). Ook bij het confronteren en geven van feedback is het belangrijk dat de opvoedingsondersteuner een goede afweging maakt of deze interventie goed getimed is. “Dergelijke confrontaties zijn meestal pas nuttig wanneer de relatie met de cliënten van dien aard is dat de therapeut kan aannemen dat zij die op dat moment goed kunnen verwerken. Anders kan hij beter tot een ander moment wachten” (Lange, 2006:132).

7.4.7 Oefenen

Het oefenen met de gezinsleden is een werkzame interventie die de opvoedingsondersteuner kan inzetten. “In sommige situaties is een meer aanschouwelijke vorm van ondersteuning effectiever” (Blokland, 2010:102). Wanneer een opvoedingsondersteuner besluit om te oefenen met de

gezinsleden, kan dit helpend zijn om inzicht te krijgen in wat gebeurt en wat verbeterd kan worden. Door zo te oefenen weten de gezinsleden hoe ze het in de praktijk van alledag kunnen gaan toepassen. De opvoedingsondersteuner kan op zijn beurt naar aanleiding van een oefening de gezinsleden complimenteren of zijn observaties delen (Lange, 2006:259). Dit delen van zijn observaties kan hij doen door feedback te geven of te 'modelen'. In het geval van modellen neemt de opvoedingsondersteuner tijdens een oefening de positie van één van de gezinsleden in of doet de ondersteuner voor wat één van de gezinsleden kan nadoen. "De persoon die gemodeld wordt krijgt commentaar op wat hij 'fout' doet en tegelijkertijd biedt de therapeut een alternatief aan. Bovendien kan hij, zo nodig, in de huid van de ene persoon de ander confronteren met diens eventuele destructieve gedrag" (Lange, 2006:259).

7.4.8 Motiveren

Om de opvoedingsondersteuning te doen slagen is het motiveren van de gezinsleden een werkzame factor. Lange (2006) beschrijft dat het toepassen van congruente motiveringstechnieken behoort tot de basisstrategie die de opvoedingsondersteuner kan toepassen om een gezin te helpen. "Motiveringstechnieken zijn technieken waarmee beoogd wordt de inzet van de cliënten voor de therapie in zijn algemeenheid in positieve zin te beïnvloeden" (Lange, 2006:105). Zo kan de opvoedingsondersteuner door het geven van informatie de gezinsleden motiveren. "Voor cliënten is het plezierig dat zij in het begin van de behandeling een duidelijk beeld krijgen van de inhoud van de behandeling" (Lange, 2006:104). De opvoedingsondersteuner kan hieraan tegemoetkomen door bijvoorbeeld te vertellen hoe hij de spanning inschat, wat hij van plan is voor het traject en hoe lang het traject kan gaan duren. Andere motiveringstechnieken zijn onder andere: het geven van een verklaring voor de klachten en hoop op verbetering, uitstralen van vertrouwen, zorgen voor betrokkenheid en het invoegen in een gezin (Lange, 2006:97-104). De opvoedingsondersteuner kan op verschillende wijzen invoegen in een gezin. Zo kan de ondersteuner ingaan op wat de gezinsleden zeggen ('tracking'), zich aanpassen aan de stijl van het gezin ('mimicry') of steun geven aan de gezinsleden door aan te geven dat hij het probleem begrijpt ('support') (Lange, 2006:101). Wanneer dergelijke motiveringstechnieken niet aanslaan bij de gezinsleden en een gezin ambivalent blijft staan tegenover de hulpverlening, kan de ondersteuner een andere vorm van motiveren inzetten: judoachtig motiveren.

De therapeut kan wel uitleg geven en hij kan ook proberen de klachten te preciseren, maar hij vermijdt het ventileren van positieve verwachtingen. De klachten worden juist als 'zwaar' geëtiketteerd en de therapeut doet bescheiden en somber over de mogelijkheden om de cliënten te helpen (Lange, 2006:112).

Het doel van judoachtig motiveren is dat gezinsleden hun houding en gedrag gaan veranderen door het nogal opmerkelijke gedrag van de opvoedingsondersteuner. "Door deze benadering zorgt de therapeut ervoor dat de cliënten hun oude spel (het aan zich laten trekken) niet meer kunnen spelen. Zij moeten nu zelf aan de therapeut gaan trekken, waardoor hun gemotiveerdheid juist zal toenemen" (Lange, 2006:117).

7.4.9 Het inzetten van middelen

Bij de gesprekken die de ondersteuner heeft met de gezinsleden, kan hij ook gebruik maken van hulpmiddelen. Hulpmiddelen kunnen op onderdelen van de ondersteuning extra uitwerking bieden of aanvullende informatie geven (Blokland, 2010:132). Een ondersteuner kan bijvoorbeeld gebruik maken van een vragenlijst of van schema's om gedrag in kaart te brengen. Ook kan hij ouders een prioriteitenlijst laten maken van het gedrag dat zij als moeilijk ervaren bij hun kind, of de ouders een dagboek laten bijhouden over de gevoelens die zij hebben in een bepaalde opvoedingssituatie (Blokland, 2010).

7.5 Vergroten van de therapeutische kracht

Wanneer een opvoedingsondersteuner ondersteuning biedt aan een gezin kan hij door het inzetten van verschillende werkzame factoren trachten de ondersteuning zo goed mogelijk te doen slagen. Bij het doen slagen van de ondersteuning is het ook belangrijk dat de ondersteuner rekening houdt met het feit dat de ondersteuningsgesprekken slechts kortdurend zijn. "De interventies die in dat ene uur plaatsvinden, moeten het opnemen tegen alles wat de cliënten 'op eigen houtje' tot de volgende zitting meemaken" (Lange, 2006:106). Om de therapeutische kracht van de interventies te vergroten en te bestendigen zijn er bepaalde impactfactoren die de ondersteuner kan inzetten. Zo is het belangrijk dat de opvoedingsondersteuner *niet monotoon* is tijdens de ondersteuning. "De therapeut kan monotonie

tijdens een gesprek tegengaan door te zorgen dat hij niet steeds met dezelfde geluidsterkte en met dezelfde snelheid spreekt” (Lange, 2006:106). Een tweede manier om de therapeutische kracht te vergroten is door de gezinsleden *nieuwsgierig te maken*. “In experimenten is aangetoond dat oplettendheid en lerend vermogen toenemen wanneer iemand weet dat er iets gaat gebeuren, zeker wanneer hij niet precies weet wát” (Lange & Omer in Lange, 2006:107). De opvoedingsondersteuner kan dit concreet vormgeven door bijvoorbeeld aan te kondigen dat hij commentaar gaat geven en vervolgens een stilte laten vallen. Een derde manier is dat de opvoedingsondersteuner *verrassingen genereert*. “Door iets te zeggen wat cliënten niet verwachten vergroot de therapeut de kans op toename van ‘arousal’ en aandacht” (Lange, 2006:107). Door gezinsleden onverwacht te confronteren met disfunctioneel gedrag of onverwachte complimenten te geven kan de ondersteuner op dergelijke wijze verrassingen genereren. Het *creëren van ervaringen*, het *geven van keuzes*, het *toepassen van metaforen* en het *contact houden tussen de zittingen* door zijn andere voorbeelden om de therapeutische kracht te vergroten. Het contact houden tussen de zittingen is soms nodig om de ondersteuning succesvol te maken, maar het is wel belangrijk dat de ondersteuner bij het overwegen van deze impactfactor zich realiseert dat de afhankelijkheid van de cliënten vergroot wordt (Lange, 2006:109).

“De interventies die in dat ene uur plaatsvinden, moeten het opnemen tegen alles wat de cliënten ‘op eigen houtje’ tot de volgende zitting meemaken” (Lange, 2006:106).

7.6 Oppassen voor valkuilen

Bij het bieden van opvoedingsondersteuning is er een aantal valkuilen waarin de ondersteuner kan stappen. Voor het slagen van de ondersteuning is het echter van belang dat de ondersteuner hiervoor waakt.

Wanneer een opvoedingsondersteuner ondersteuning biedt aan een gezin, komt hij in aanraking met dit gezin en de daarbij behorende (gezins)cultuur. Voor het slagen van de ondersteuning is het belangrijk dat de ondersteuner inzicht heeft in de culturele achtergrond van cliënten. Een veel voorkomende valkuil is echter dat de ondersteuner met *onvoldoende kennis van de culturele achtergrond* in contact treedt met een gezin. Om dit te voorkomen kan de ondersteuner de cliënten vragen hem te informeren over hun cultuur of collega’s raadplegen. “Niettemin is het nuttig kennis te nemen van literatuur over de meest voorkomende culturen in Nederland” (Lange, 2006:123).

Een andere valkuil die vermeden moet worden is de *schijn van partijdigheid*. Een ondersteuner kan deze schijn wekken wanneer hij één gezinslid vaker confronteert met disfunctioneel gedrag of wanneer hij juist één gezinslid beduidend vaker complimenteert (Lange, 2006:124). Wanneer een opvoedingsondersteuner deze schijn wekt, kunnen gezinsleden het idee krijgen dat de ondersteuner op de hand is van één van de gezinsleden. “De grootste valkuil is dat de therapeut echt gebeten is op degene die confronteert en die persoon dus gelijk heeft met zijn achterdocht” (Lange, 2006:124). Er zijn twee manieren waarop de ondersteuner zich kan wapenen tegen (de schijn van) partijdigheid. Allereerst is het belangrijk dat de opvoedingsondersteuner zich bij confrontaties afvraagt of er geen

De grootste valkuil is dat de therapeut echt gebeten is op degene die confronteert en die persoon dus gelijk heeft met zijn achterdocht” (Lange, 2006:124).

persoonlijke waarden en gevoelens de boventoon spelen (Lange, 2006:125). Daarnaast kan hij de gezinsleden geruststellen door bij confrontaties aan te geven dat de feedback niet een persoonlijke afwijzing of afkeur inhoudt en dat hij geen partij kiest. Andere valkuilen zijn dat de opvoedingsondersteuner denkt dat *alle cliënten gelijk* zijn, meegaat in *defaitisme* en zo meegaat in het negativisme van

de gezinsleden, *geen evenwichtige planning* hanteert en zo het risico loopt om te snel of te langzaam tot actie over te gaan en *toelaat dat de één de ander emotioneel beschadigt* (Lange, 2006:126-128).

7.7 Gebruiken van bepaalde methodieken en programma’s

Bij het bieden van opvoedingsondersteuning kunnen ondersteuners gebruik maken van bepaalde methodieken en programma’s. Het Nederlands Jeugdinstituut heeft een overzicht gemaakt van effectief bewezen jeugdprogramma’s (www.nji.nl, 24.02.2011) en enkele hiervan, die toegepast kunnen worden bij opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar, worden hieronder vermeld. Daarbij wordt beschreven wat de werkzame factoren van elk programma zijn.

7.7.1 Pedagogisch adviseren

Blokland (2010) beschrijft in haar boek 'Over opvoeden gesproken' dat de methode pedagogisch adviseren nog niet effectief bewezen is. Toch is deze methode meegenomen in het overzicht van het aanbod van opvoedingsondersteuning, omdat veel particuliere opvoedbureaus voor opvoedingsondersteuning deze vorm van ondersteuning hanteren. Bij deze methodiek wordt ingezien dat het relevant is om in sommige situaties het kind bij de ondersteuning te betrekken. "En zeker bij opvoedingsproblemen met pubers kan het relevant zijn om hen in het gesprek te betrekken en hun visie op het probleem te horen" (Blokland, 2010:96). Bij pubers is het volgens deze methodiek belangrijk dat de problemen met de puber worden besproken en dat je ze actief mee laat denken over de oplossingen (Blokland, 2010:151).

7.7.2 Stap-voor-Stap methode

Bij de Stap-voor-stap methode wordt een aantal vragen gesteld die van belang kunnen zijn in de opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar. Vragen die volgens hen gesteld kunnen worden aan de puber, zijn:

- "Ben je het eens met de antwoorden van je ouders?"
- "Hoe kijk jij hier tegen aan?"
- "Wat zou jij graag veranderd willen zien?"

Ook beschrijft deze methode als werkzame factor dat een ondersteuner een korte samenvatting moet geven van het probleem van zowel de kant van de ouders als die van de jongere (Uittenboogaard, Steentjes & Westerveld, 2000:26).

7.7.3 Video-hometraining

Bij video-hometraining wordt door middel van cameraopnames de communicatie tussen gezinsleden opgenomen en geanalyseerd. Bij video-hometraining is de aanwezigheid van kinderen en jongeren noodzakelijk. De interactie met de kinderen, ofwel de opvoedingsrelatie, is een aangrijpingspunt voor de start van de hulpverlening (Dekker & Biemans, 1994). Vanuit de video-hometraining wordt dan ook gestimuleerd dat de jongere en zijn ouders overleggen over onderwerpen die relevant zijn voor de jongere. Deze worden als volgt benoemd: "Uiterlijk, tijdstip van thuiskomst, leerkrachten op school, contacten met leeftijdgenoten, conflicten die zich op de dag hebben voorgedaan en waarover hij zijn mening kan proberen te geven" (Dekker & Biemans, 1994:89). Het betrekken van een puber bij de ondersteuning, is dan ook van wezenlijk belang. Als kenmerken van een geslaagde interactie bij kinderen vanaf twaalf jaar, wordt door Dekker en Biemans (1994) benoemd dat overleggen belangrijk is. Thema's die dan spelen zijn: meningsvorming, inhoudelijkheid en besluitvorming. "In het leiding geven zal nu nadrukkelijk aandacht gegeven moeten worden aan de omgang met meningsvorming, overleg en het hanteren van conflicten" (Dekker & Biemans, 1994:79). Rond zestien jaar is conflictantering belangrijk en spelen de thema's: tegenstellingen benoemen, contact herstellen en onderhandelen.

7.7.4 Families in Transition

Families in Transition is een onderzoek dat gericht is op systemische opvoedingsondersteuning in groepen (www.eco3.nl, 10.02.2011). De onderzoekers zijn met het project 'Families in Transition' (FIT) gestart om een bijdrage te leveren aan het (nog geringe) aanbod voor ouders van pubers én om hierbij de jongeren zelf als actieve partners hierbij te betrekken. Motivatie hiervoor is dat ouders niet de enige betrokkenen zijn bij het opvoedingsproces. Opvoeden betreft een transactioneel proces waarbij opvoeder en opvoeding (baby, peuter, kleuter, kind en adolescent) elkaar voortdurend beïnvloeden. Het betrekken van jongeren bij initiatieven om ouders te steunen bij de opvoeding van hun pubers kan een belangrijke meerwaarde opleveren. Deze conclusie trekken onderzoekers van de Vrije Universiteit Brussel in een onderzoek naar de kenmerken van groepsgerichte opvoedingsondersteuning aan gezinnen met vroege adolescenten. Op niveau van het gezin beoogt FIT het bevorderen van de communicatie tussen jongere(n) en/of ouder(s), van probleemoplossende vaardigheden en van conflictvoorkomende en conflictoplossende strategieën. Ouders kunnen hierdoor hun opvoedingsbekwaamheid en draagkracht vergroten. Zij gaan zich zekerder voelen in hun reactie op veranderend gedrag van hun jongere, waardoor hun zelfbeeld en dat van de jongere wordt ondersteund.

7.8 Samenvatting

In dit hoofdstuk zijn de onderzoeksresultaten van de literatuurstudie met betrekking tot de werkzame factoren weergegeven. Voor het doen slagen van de ondersteuning is het van belang dat de ondersteuner vraaggericht werkt en daarbij de vragen van ouders als uitgangspunt hanteert bij de ondersteuning. Bij het bieden van de ondersteuning is het belangrijk dat de opvoedingsondersteuner een positieve insteek heeft. Dit kan hij concreet tot uiting brengen door de negatieve gedachten en opmerkingen van gezinsleden positief te herformuleren, te zoeken naar positieve elementen in het gezin, de gezinsleden succeservaringen op te laten doen en de gezinsleden te complimenteren. Een derde werkzame factor is het inzetten van interventies. Het inzetten van interventies vormt een wezenlijk onderdeel van de ondersteuning en de mate waarin er succes geboekt kan worden. Interventies die als werkzaam worden aangegeven, zijn: vergroten van het probleemoplossend vermogen, inzichtelijk maken van de communicatie, adviseren, sociale netwerken adviseren, registreren, confronteren en feedback geven, oefenen, motiveren en middelen inzetten. Belangrijk bij het inzetten van interventies is dat de ondersteuner afweegt of een interventie goed getimed is. Bij al deze interventies is het tevens van belang dat de interventies op dusdanige wijze gebracht worden dat ze voldoende kracht hebben om te bestendigen. Het vergroten van de therapeutische kracht is dan ook een werkzame factor. Tot slot is het belangrijk dat de opvoedingsondersteuner behoedzaam is voor mogelijke valkuilen en bepaalde methodieken en programma's inzet.

Hoofdstuk 8 Werkzame opvoedingsondersteuning volgens de praktijk

8.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is beschreven wat de literatuur aangeeft als werkzame factoren met betrekking tot het daadwerkelijk bieden van opvoedingsondersteuning. Maar wat geven ondersteuners aan als werkzame factoren? In dit hoofdstuk wordt beschreven wat opvoedingsondersteuners uit het werkveld als werkzame factoren ervaren, die betrekking hebben op het *daadwerkelijk bieden van opvoedingsondersteuning*. Er wordt een bijdrage geleverd aan het beantwoorden van deelvraag 3:

Wat geven opvoedingsondersteuners vanuit hun ervaring aan als werkzame factoren bij het bieden van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?

De analyse van de onderzoeksresultaten heeft de volgende kernlabels opgeleverd: afstemmen op gezin, probleem verhelderen, positieve insteek, inzetten van interventies, oppassen voor valkuilen. Deze kernlabels worden in de volgende paragrafen verder uitgewerkt.

8.2 Afstemmen op gezin

Opvoedingsondersteuners geven aan dat het belangrijk is dat de opvoedingsondersteuner afstemt op het gezin waarin hij ondersteuning biedt en dat dit zelfs de bepalende factor is die de ondersteuning kans van slagen geeft.

8.2.1 Afstemmen qua kleding en materiële zaken

Het afstemmen op het gezin begint volgens een ondersteuner al bij de kledingkeus van de ondersteuner. “En ik probeer voor de intake altijd een beetje neutrale kleding uit te kiezen van: “Nou dit kan voor iedereen wel oké zijn, zeg maar.” Het moet niet afschrikken” (LN5 9.5). De intake biedt de ondersteuner de gelegenheid om in te schatten wat in het vervolg van het traject geschikte kleding is om aan te trekken, welk vervoersmiddel geschikt is en welke woordkeus passend is. “Want je kunt ook heel veel afstand creëren als ik heel netjes ergens aankom en zij hebben gewoon een joggingbroek aan” (LN5 8.14). Dit kan betekenen dat de opvoedingsondersteuner op één dag vier verschillende setjes kleding bij zich heeft of een andere auto moet regelen als het een gezin gaat bezoeken.

“En het schrikt denk ik ook een beetje af als ik kom met een of andere dikke auto en die mensen hebben niet eens geld om een fiets te kopen, bij wijze van spreken” (LN5 8.17). Wanneer een opvoedingsondersteuner op dergelijke wijze afstemt op het gezin kan het gezin zich gemakkelijker voelen bij de ondersteuner en daardoor ook makkelijker met de ondersteuner praten. Het is belangrijk dat het gezin niet uit zijn comfortzone wordt gehaald, maar kan denken: “Oké, we kunnen onszelf zijn bij deze persoon en als wij zo praten dan het is goed” (LN5 9.3). Om adequaat af te stemmen op elk gezin is het van belang dat de opvoedingsondersteuner elk gezin als uniek gezin ziet en ook zo benadert.

8.2.2 Afstemmen door meedraaien in gezin

Naast het afstemmen qua kleding en andere materiële zaken geven opvoedingsondersteuners aan dat ook afgestemd kan worden door mee te draaien in het gezin. “In principe: het is hun terrein, het is hun gezin en ik probeer daarin te zoeken naar dat stuk waar ik mij ook in kan vinden” (PTC 15.3). Het meedraaien in een gezin kan bijvoorbeeld door als ondersteuner gezellig mee te praten met de gezinsleden. “En ik praat gerust een beetje zo mee en dan is die gemakkelijker er en dan heb je veel sneller een ingang” (LN5 9.4). Door het meedraaien in een gezin weet de ondersteuner op een gegeven moment wat hij wel en niet kan maken. Zo is er dit voorbeeld waarin de opvoedingsondersteuner een gezinslid confronteerde met zijn eigen gedrag.

“(…) ik heb ook wel eens iets met mensen die dan heel erg zaten op het roken van hun kind en die vader rookte als een ketter. En met hem had ik zo’n leuke klik dat ik op een gegeven moment ook een grapje van: “Nee, ik zou ook lekker stoppen met roken als ik tegenover jou zit” (LN5 8.9).

8.3 Probleem verhelderen

Een tweede aspect dat als werkzaam wordt ervaren door opvoedingsondersteuners is het verhelderen van het probleem. Dit bestaat uit de volgende aspecten: situatie helder krijgen, ontschuldigen, vraag helder krijgen en problemen ordenen.

Om de *situatie helder* te krijgen geven ondersteuners aan dat het allereerst belangrijk is dat de opvoedingsondersteuner zicht krijgt op wat er precies aan de hand is. Vragen hoe de situatie er uitziet, wat goed gaat en wat minder goed gaat is hierbij van belang. “We gaan eerst eens even filteren: wat zijn hun krachten, waarin vullen ze elkaar ook aan? Wat zijn hun zwakke plekken en op welk gebied wordt er misschien helemaal niks gedaan, zijn ze allebei niet goed in?” (LN5 13.6). Ook geven enkele ondersteuners aan dat ze in kaart proberen te brengen wat de rol van elk gezinslid is. “Dan krijg je een heel ander plaatje van wat er nou in het gezin speelt. En dan krijg je soms al een stukje antwoord op waarom het nou zo loopt” (BKW 3.3). Ondersteuners geven aan dat het belangrijk is dat hier uitgebreid bij wordt stilgestaan alvorens naar een oplossing te grijpen. “Ik wil eerst een plaatje krijgen, voordat we iets gaan verzinnen. Daar gaan we dus tijd aan besteden. Dat betekent dat u nog niet direct een oplossing hebt of een richting van een oplossing.” Daar ben ik glashelder over” (BKW 15.5).

Wanneer de opvoedingsondersteuner in zicht heeft wat de situatie is, zijn er drie aspecten die de opvoedingsondersteuner vervolgens kan doen. Ten eerste is het belangrijk dat de opvoedingsondersteuner *ontschuldigt*. Zowel ouders als de puber kunnen zich schuldig voelen of elkaar verwijten maken, maar dat fout en goed moet er volgens de ondersteuners zo gauw mogelijk uit. “Daar gaat het helemaal niet om” (LN5 5.4). Belangrijk is dat het gedrag dat ouders en puber elkaar verwijten genormaliseerd wordt. “Jij doet dit goed en jij doet dat goed.” En: “Jij vindt dit lastig en jij vindt dat lastig.” Dan wordt het al meteen wat genormaliseerd zal ik maar zeggen” (BKW 3.4). “We gaan dus niet ons op het probleem concentreren en wie daar dan schuld aan heeft en wie daar nu dus voor moet boeten, maar we gaan kijken van: wat is eigenlijk onze pijn?” (LN5 11.7). Ten tweede is het belangrijk dat de opvoedingsondersteuner in kaart brengt waar de ouders *concreet hulp* bij willen hebben. Opvoedingsondersteuners geven aan dat het daarbij opvallend is dat veel ouders dit moeilijk kunnen aangeven, omdat ze niet goed inzicht hebben waar de werkelijke problemen liggen en/of te veel problemen tegelijk willen aanpakken. “Dus dan proberen we altijd wel, als er verschillende dingen zijn, maak ik een rijtje van: “Wat is er allemaal? Oké, wat is nou het allerbelangrijkste? Want we gaan niet alles aanpakken, want dat mislukt” (AVO 26.3). Een ondersteuner noemt in dit kader ook dat haar taak erin is gelegen om ouders te helpen *ordenen* en *aanhaken*. “(...) je bent het middel om te ordenen, prioriteiten te stellen, oplossingen te genereren” (O&C 5.15).

8.4 Positieve insteek

Een derde werkzame factor die opvoedingsondersteuners noemen is een positieve insteek bij de ondersteuning aan gezinnen. De positieve insteek van de ondersteuner blijkt uit het feit dat hij zoekt naar wat goed gaat en dat hij de gezinsleden beloont.

8.4.1 Zoeken naar wat goed gaat

Door te *zoeken naar wat goed gaat* in het gezin kunnen ouders een meer positieve kijk op hun situatie, elkaar en de mogelijkheden voor verbetering krijgen en zo extra gemotiveerd worden voor de ondersteuning. “Het gaat er natuurlijk om dat je weer positieve dingen van elkaar kunt gaan zien” (LN5 12.8). Veel ondersteuners geven dan ook aan dat het hun insteek is om te kijken naar wat wel goed gaat in het gezin. “Dus ik ben heel sterk gericht op: “Wat gaat goed, en wat kan eventueel nog beter?” (BKW 9.2). Deze gerichtheid op het positieve komt hoofdzakelijk op twee manieren tot uiting. In eerste instantie zoeken de ondersteuners naar het positieve in de besproken situatie. Vragen die hierbij gesteld kunnen worden zijn: wat gaat wel goed, wat is nog leuk, wat kunnen jullie goed samen? Door te kijken naar de positieve aspecten in een bepaalde situatie kunnen ouders en puber inzien wat nodig is om het goed of leuk met elkaar te hebben. “En we vragen ook altijd naar de succesverhalen en: “Wat heb je dan nodig om dat weer te laten gebeuren, of constanter of vaker?”” (DOW 14.1). “(...) en dan zien ze ook wel van: “O ja, dat heb ik allemaal nodig om het goed te laten gaan”” (DOW 15.1). In tweede instantie zoeken de ondersteuners naar mogelijkheden om de situatie te verbeteren. Ondersteuners geven aan dat het belangrijk is dat de ondersteuner in dit opzicht ook een positieve houding heeft. “Dat je altijd positief erin blijft gaan en altijd blijft zoeken naar mogelijkheden, in plaats van: “Nou, welke problemen zullen we nog meer vinden?” (LN5 15.5).

8.4.2 Belonen

Een ander aspect van een positieve insteek is het *belonen* van de gezinsleden wanneer de opvoedingsondersteuner positieve dingen signaleert bij de ouders en/of de puber. Een opvoedingsondersteuner kan de gezinsleden vanaf het eerste moment al belonen. “Je belooft mensen dat ze komen, dat ze vragen. Dan ben je een goede ouder als je zegt van: “He, ik wil wat doen want dat klopt niet helemaal bij mij”” (CBW 9.1). Gedurende het traject van ondersteuning kan de ondersteuner ook belonen door de gezinsleden succeservaringen op te laten doen. De sleutel hiervoor is om kleine stapjes te zetten. “Waarop ik heel snel begin met een beloningssysteem op iets kleins wat eigenlijk wel vrij goed gaat. Dat toch ook wel extra te laten zien. He: “Dat halen we!” En dan de rest, komt daarna wel” (AVO 23.1). “En dan hebben we een succesje, want dat lukt meestal wel en dan zijn ze helemaal blij, want dan hebben ze het einddoel bereikt of beginnen te bereiken” (O&C 13.5). Ook door positief gedrag te stimuleren en veranderingen op te merken kan de opvoedingsondersteuner de gezinsleden belonen. “Probeer altijd het positieve uit te vergroten en het negatieve gewoon te negeren, zo van: “Pfff, ja dat weten we nou wel” (O&C 8.6).

8.5 Gebruik van methodieken

Over het algemeen wordt het gebruik van methodieken als werkzame factor voor ondersteuning aangegeven. Onder de verschillende opvoedingsondersteuners is echter wel verschil in de *waardering* van methodieken. Verschillende ondersteuners geven aan dat het van wezenlijk belang is dat een ondersteuner gedurende het traject van ondersteuning werkt met methodieken. “Een methodiek is belangrijk om je houvast te geven als hulpverlener, zodat je dingen in de goede volgorde blijft doen en daar ben je dus efficiënter door” (O&C 13.3). Zeker voor een beginnend opvoedingsondersteuner is het raadzaam om met methodieken te werken. “Dan heb je gewoon een methodiek nodig om houvast te hebben van: “Oké, ik werk van A naar Z of zo. En dan kom ik ook ergens”” (O&C 13.2). Wanneer een ondersteuner niet met een methodiek werkt, loopt hij het risico dat hij veel meer tijd nodig heeft en het echt belangrijke uit het oog verliest. Bij het hanteren van methodieken is het van wezenlijk belang dat de opvoedingsondersteuner daarin flexibel is. “Die gezinnen passen niet zomaar in een methodiek. Dus je moet wel steeds flexibel blijven in: “O, maar ik ga nu dit of dat doen, want dit is eigenlijk de vraag van die ouders”” (O&C 13.4). Vanwege het mogelijke risico om te star te worden in het hanteren van methodieken heeft een andere opvoedingsondersteuner ervoor gekozen om niet met methodieken te werken. “Ik heb geen methodieken, in dat opzicht dat het precies moet volgens A naar Z. Ik heb geen blad vol met tachtig vragen en die ga ik allemaal nalopen en invullen om een rapportje te schrijven. Nee, ik heb aandacht voor het kind” (PTC 6.7).

Er zijn verschillende methodieken die opvoedingsondersteuners aangeven als *gebruikte methodieken*. Zo wordt gebruik gemaakt van gespreksvoeringstechnieken en werken opvoedingsondersteuners vraaggericht, oplossingsgericht en doelgericht. Met betrekking tot het vraaggericht werken geven ondersteuners aan dat het belangrijk is om bij de vraag van ouders aan te sluiten. “Hun vraag maakt dat er verandering kan komen. Als ze geen vraag meer hebben, zullen ze zich ook niet inzetten om dingen te veranderen” (BKW 17.1). Met betrekking tot het oplossingsgericht werken geeft een opvoedingsondersteuner aan: “Nou, ik ben zelf heel erg voorstander van het oplossingsgericht werken en ik ga niet zozeer met het gezin de problemen analyseren, maar ik wil graag van ze horen wat ze willen bereiken en welke wensen ze hebben” (LN5 11.6). Wat betreft het doelgericht werken geven ondersteuners aan dat het belangrijk is om concrete doelen te hebben en in kleine stapjes te werken. “En ik ben zelf altijd erg van duidelijke kleine stapjes, dus ik probeer al snel dat eruit te halen van: “We gaan één ding, een iets kleins en dat gaan we doen en we gaan zorgen dat dat lukt en dan gaan we de volgende stap doen”” (AVO 3.2). Opvoedingsondersteuners maken ook gebruik van de contextuele benadering, gedragstherapie, video-hometraining en Triple P.

8.6 Inzetten van interventies

Om de opvoedingsondersteuning te doen slagen geven opvoedingsondersteuners aan dat het ook heel belangrijk is dat de ondersteuner verschillende interventies inzet gedurende het traject van ondersteuning. Onder interventie wordt verstaan dat de ondersteuner een concrete actie inzet.

8.6.1 Oefenen

Zo geven veel ondersteuners aan dat het belangrijk is om tijdens de begeleidingsgesprekken concreet te gaan *oefenen* met de gezinsleden. Met het oog op de toekomst waarin het gezin het zonder ondersteuning weer moet kunnen gaan doen, vinden de ondersteuners het belangrijk dat de gezinsleden gedurende het traject zelf aan de slag gaan. Een wezenlijk onderdeel van het oefenen is dat de opvoedingsondersteuner voordoet hoe de gezinsleden kunnen handelen of reageren. Wanneer

ouders oefenen onder begeleiding van de opvoedingsondersteuner leren ze hoe ze bepaalde situaties kunnen aanpakken en kunnen ze het vervolgens in de thuissituatie in de praktijk gaan brengen.

“En dan hebben we even geoefend en dan gaat die ouder dat doen en na een week komt hij terug en heeft hij het steeds bijgehouden en dan zegt hij van: “Nou het is drie keer gelukt maar toch twee keer nog niet”” (CBW 9.5).

Op deze manier kan dit input opleveren voor nieuwe oefeningen. Onderwerp van oefeningen zijn onder andere: het opstellen van huisregels, onderhandelen, reageren op gedrag van de puber en complimenten geven.

8.6.2 Uitleg geven

Een andere interventie die opvoedingsondersteuners als werkzaam ervaren is het geven van *uitleg* aan de gezinsleden. Doel van het geven van uitleg is dat zij gaan begrijpen wat er gebeurt, waarom dat gebeurt en wat zij vervolgens kunnen doen. “En als je het uit kunt leggen aan een ouder, dan gaat hij het ook eerder doen, want hij gaat het snappen” (CBW 9.9). De opvoedingsondersteuner moet de uitleg zo geven dat de ouders het zelf gaan begrijpen en uitleggen, zodat zij bij een volgend opvoedprobleem kunnen bedenken hoe zij dat kunnen aanpakken. Een opvoedingsondersteuner maakt de kanttekening dat het geven van uitleg vooral bruikbaar is bij hoger opgeleide gezinnen en dat lager opgeleide gezinnen vaak meer baat hebben bij voordoen dan bij uitleg. Als reden hiervoor geeft ze dat bij hoger opgeleide gezinnen het uitleg geven vaak volstaat, omdat ze de vertaalslag kunnen maken naar de praktijk. De wat lager opgeleide gezinnen kunnen echter moeilijker naar de situatie kijken en de vertaalslag maken. Zij hebben er meer baat bij als situatie voor situatie wordt uitgelegd en voorgedaan. Ondersteuners geven aan over de volgende onderwerpen uitleg te geven in gezinnen: pubergedrag, de situatie van het kind, onderhandelen en het maken van keuzes in gedrag.

8.6.3 Inzichtelijk maken van communicatie

Het *inzichtelijk maken van communicatie* tussen de gezinsleden is een derde interventie die genoemd is door de opvoedingsondersteuners als werkzame factor. Als reden hiervoor wordt gegeven dat de interactie doorgaans onderdeel is van het probleem waarmee gezinnen zich aanmelden.

““Het gaat gewoon om de interactie. Het is niet één iemand die de hele boel verpest.” Dat kan nooit zo zijn. “Dus er is iets in die interactie wat maakt dat het zo gaat en dat jouw ouders daar ook niet mee om weten te gaan (...)” (LN5 10.6).

In dit opzicht wordt de communicatie inzichtelijk gemaakt zodat het probleem verheldert kan worden. Een ander doel van het inzichtelijk maken van de communicatie is het voorkomen dat de schade tussen de gezinsleden verder oploopt. “En ik ben er dan heel erg voor om, wat ik maar noem: het ‘symptoom’ te blokkeren, de ruzies, om te zorgen dat dat niet meer zo hoog oploopt, dat die schade niet verder oploopt” (BKW 10.2). Door tijdens het gesprek te letten op de interactie, maar ook door te vragen hoe de interactie er in een bepaalde situatie er uitziet, kan de opvoedingsondersteuner inzicht krijgen hoe de interactie en communicatie verloopt. Vervolgens kan de opvoedingsondersteuner hierop interveniëren door ook de gezinsleden bewust te maken van dit inzicht en de communicatie te ‘vertalen’. “Ik ben ook wel vertaler, he?” (O&C 8.2). “Een kind zegt dan wat of een ouder zegt wat en dan ben ik heel erg van: “Begrijp je wat hij zegt? Wat moeder nu zegt? Wat ze eigenlijk bedoelt misschien ook wel?”” (O&C 8.3). Door de gezinsleden zo bewust te maken van wat de ander bedoelt, leren zij om weer naar elkaar te luisteren en elkaar te begrijpen.

8.6.4 Adviseren

Opvoedingsondersteuners ervaren het *adviseren* van gezinsleden ook als een werkzame factor. Het gezin kan namelijk soms behoefte hebben aan concrete tips en adviezen wanneer zij zelf niet meer zien hoe ze een situatie moeten aanpakken. Een opvoedingsondersteuner omschrijft zichzelf in dit verband ook als doorgeefluik. “Ik ben een professional, ik heb al die kennis. (...) en ik zit vol met praktische tips” (CBW 9.6). “Ik hoef alleen maar te zeggen: “Nou, dit kan en dat kan. En ik weet van deze vaardigheden als je ze goed toepast dat ze werken”” (CBW 9.8). Het geven van adviezen moet echter niet klakkeloos gedaan worden. “Ik wacht altijd met mijn tips tot mensen daar zelf om vragen” (O&C 9.5).

8.6.5 Stellen van de wondervraag

Een vijfde werkzame interventie die opvoedingsondersteuners noemen is het *stellen van de wondervraag*. Het stellen van de wondervraag is een manier om te weten te komen waar de concrete wensen en verlangens van de gezinsleden liggen. Door op deze manier aan de gezinsleden te vragen wat anders zou zijn als een wonder zou gebeuren, krijgt de opvoedingsondersteuner zicht op de diepste wensen van de gezinsleden.

*“Nou, je gaat
vanavond naar bed en
het is dikke ellende en
morgen sta je op en dan
schijnt dat zon en alles
is goed en alles is
voorbij: het is helemaal
geweldig zoals jij het
zou willen hebben. Wat
is er dan anders
morgenochtend?”
(O&C 5.13).*

“En dan hoor je dus in één keer eigenlijk: wat zou diegene van zijn moeder willen zien? Want dan zegt die jongere: “Mijn moeder is vrolijk.” Dus met andere woorden: ik merk nu dat mijn moeder dat niet is en dat vind ik eigenlijk heel moeilijk en pijnlijk” (LN5 12.2).

Opvoedingsondersteuners zijn enthousiast over het principe van de wondervraag. Het stellen van de wondervraag is namelijk een interventie waarvoor de ondersteuner vrijwel altijd alle gezinsleden wel enthousiast kan krijgen. “(...), want kinderen vinden het vaak wel een grappige vraag, een beetje een tovervraag natuurlijk. En jongeren, die kunnen zich daar wel wat bij voorstellen. En ouders, die kunnen daar vaak wel goed in meekomen” (LN5 12.4). Daarnaast maakt het stellen van de wondervraag dat de gezinsleden op een positievere manier naar hun situatie gaan kijken, namelijk door zich niet op het probleem te concentreren.

8.6.6 Geven van huiswerk

Als zesde werkzame interventie wordt *het geven van opdrachten voor thuis* door opvoedingsondersteuners genoemd. “Ik ben ook wel erg geneigd om dingen hier in de kamer met hun te bespreken en vervolgens opdrachten te geven voor thuis” (BKW 9.7). De opdrachten worden zowel aan de puber, de ouders en aan het gezin als geheel gegeven. Voorbeeld van een opdracht voor de puber kan bijvoorbeeld zijn het laten bijhouden wat hem dwars zit. “Als je merkt: “Ze durven of ze willen echt niks zeggen”, dan vraag ik ze altijd of ze de komende week willen bijhouden in een schriftje of op een papertje, wat hen dwarszit” (O&C 7.2). Een ander voorbeeld is het bijhouden van een dagboek, bijvoorbeeld bij een puber met eetproblemen. Aan ouders kan ook de opdracht gegeven worden om thuis bij te houden hoe (vaak) iets gebeurt. Een andere opdracht kan ook zijn om bewust tijd vrij te maken voor de puber. “Dat je echt eventjes gewoon lekker met ze gaat zitten: een kopje thee gaat drinken met zo’n puber en echt er mee gaat praten” (DOW 12.2). Zo kan ook het gezin als geheel de opdracht krijgen om meer leuke dingen met elkaar te gaan doen. De opvoedingsondersteuner kan hier een actieve rol in vervullen door aan de gezinsleden te vragen wat ze leuk vinden om met elkaar te doen. Zo kan een opvoedingsondersteuner de opdracht geven aan moeder en dochter om samen te gaan winkelen. “Dat doen er zoveel niet, terwijl dat natuurlijk hartstikke leuk is samen en dan doe je ook een keer weer wat leuks” (AVO 31.4). Doel hiervan is dat ouders en kind weer de leuke kanten van elkaar gaan zien.

“Want vaak is het alleen maar ruzie en: “Zit heel de dag achter de computer en doet ook niks en wil niks in huis.” En ga dan samen shoppen! En dat blijkt al weer heel veel op te lossen, soms, gewoon elkaar de leuke kanten laten zien” (AVO 31.4).

Een ander doel van het geven van opdrachten kan gelegen liggen in het verkrijgen van informatie zodat de ondersteuner feedback kan geven. “En dat geeft mij ook wat feedback om de volgende keer op terug te komen van: “Is het gelukt?”” (BKW 9.8). Het verkrijgen van inzicht in de resultaten van de opvoedingsondersteuning kan ook een doel zijn waarvoor opdrachten worden meegegeven. “En daarin doen we heel vaak als laatste dat we vragen of het kind op wil schrijven of er iets veranderd is in het huis” (CBW 10.2).

8.6.7 Telefonische follow-up

Een slotinterventie die de opvoedingsondersteuner kan inzetten en die ook als werkzaam wordt ervaren is het doen van een *telefonisch follow-up*. Hieronder wordt verstaan dat na het beëindigen van het traject van ondersteuning de opvoedingsondersteuner na verloop van tijd contact opneemt met het gezin. Dit kan als standaardprocedure bij de opvoedingsondersteuning worden gehanteerd of ingezet worden wanneer een gezin daar behoefte aan heeft. “Zal ik u over vijf weken terugbellen en dan ga ik dit vragen en dat vragen en als dat dan goed loopt, zullen we dan zeggen dat dat de laatste keer is?” (BKW 17.3). Voor ouders kan dit een geruststelling zijn, omdat ze weten dat ze nog contact zullen

hebben met hun ondersteuner. “Dan leef je in die vijf of zes weken, wat je dan afspreekt, leef je nog wel in hun hoofden door, zeg maar, dus dat werkt ook nog een beetje bestendigend” (BKW 17.4). Een ander doel van de telefonische follow-up kan zijn dat de opvoedingsondersteuner wil horen hoe het met het gezin gaat en of de ondersteuning effectief is geweest. Opvoedingsondersteuners geven aan dat het in dit opzicht belangrijk is dat de opvoedingsondersteuner alle betrokken gezinsleden te spreken krijgt aan de telefoon. “En meestal doe ik het dan ook zo dat ik ook echt alle drie (beide ouders en de puber zelf) aan de telefoon heb” (BKW 17.5).

8.6.8 Rekening houden met verschillen

Bij het inzetten van verschillende interventies is het volgens opvoedingsondersteuners belangrijk dat de ondersteuner *rekening houdt met de verschillen tussen ouders en pubers*. Zo geven ondersteuners aan dat er met een puber het beste praktisch gewerkt kan worden. “Met de jongere werk ik graag praktisch, want praten met jongeren, dat is natuurlijk niet echt waar ze op zitten te wachten meestal” (LN5 13.1). Concreet kan de ondersteuner dit handen en voeten geven door praktische opdrachtjes te verzinnen voor de puber of door bepaalde modellen te gebruiken.

“Het 5 g-model gebruik ik bij jongeren wel vaak. Dus dat ze ook moeten zien van: “Welk gevoel heb je bij iets gehad, wat was de gebeurtenis, wat heb je daarover gedacht, wat was het gevolg ervan en wat heb je gedacht?”” (LN5 13.2).

Opvoedingsondersteuners geven aan dat bij ouders wel gemakkelijk gepraat kan worden, maar dat ook daarbij oefeningen gedaan kunnen worden, zoals het inzetten van de opvoedingsschijf. “Dan zijn er een aantal gebieden van opvoeden en dan moeten ze zichzelf, zeg maar, een percentage daaraan verbinden” (LN5 13.4). Een opvoedingsondersteuner gaf aan dat het heel helpend kan zijn wanneer de ondersteuner aan het begin van het traject bij ouders nagaat wat hun manier van leren is en daar vervolgens op aansluit. Dit kan concreet betekenen dat de ondersteuner aan de ene ouder veel leesstof geeft, bij de andere ouder veel uitlegt en bij weer een andere ouder vooral voor doet en oefent met de ouder.

8.7 Oppassen voor valkuilen

De zesde werkzame factor die door opvoedingsondersteuners is genoemd is het oppassen voor valkuilen. Voor een opvoedingsondersteuner is een aantal valkuilen die voor de hand kunnen liggen. Voor het slagen van de ondersteuning is het echter van belang dat de ondersteuner hiervoor waakt.

8.7.1 One-up positie

Een eerste valkuil die vermeden moet worden is het handelen vanuit een *one-up positie*. De ondersteuner heeft weliswaar geleerd om dit vak uit te oefenen en heeft veel kennis over opvoedingsondersteuning, maar het is belangrijk dat hij zich hier niet op voor laat staan. ““Ik ben hier de expert, ik weet het en jullie moeten gewoon naar mij luisteren.” Dat werkt natuurlijk absoluut niet” (LN5 14.1). Er zijn echter twee manieren waarop de ondersteuner bij het gezin de indruk kan wekken dat hij zichzelf als de expert ziet en zo het gezin tegen hem in het harnas kan jagen. De eerste manier is door het gezin te vertellen hoe het moet. Ondersteuners geven echter aan dat het belangrijk is dat

“Je eigen kind is je achilleshiel, je zwakke plek en dat hebben sommige hulpverleners soms onvoldoende in de gaten” (O&C 8.11).

de ondersteuner niet belerend is en niet te vroeg met adviezen gaat komen. Het doel van de ondersteuning is namelijk dat het gezin het zelf gaat doen en niet betutteld of gecommandeerd wordt door de ondersteuner. Een opvoedingsondersteuner geeft aan dat ondersteuners gemakkelijk in deze valkuil kunnen trappen wanneer ze zich onvoldoende bewust zijn van het feit dat het voor ouders, die een hechte emotionele band met hun kind hebben, lastig kan zijn om bepaalde dingen te veranderen. “Je eigen kind is je achilleshiel, je zwakke plek en dat hebben sommige hulpverleners soms onvoldoende in de gaten: dat het met je eigen kind dat het gewoon twee keer zo moeilijk is als wij denken bij een ander kind” (O&C 8.11). Wanneer ondersteuners zich dit onvoldoende realiseren, kunnen ze gemakkelijk doorschieten in het vertellen hoe het allemaal moet. De tweede manier waarop ondersteuners vanuit een one-up positie kunnen handelen is door te oordelen over het gezin. Dit oordelen kan doordat de opvoedingsondersteuner zijn eigen mening door laat schemeren, zijn eigen waarden opdringt of gedrag openlijk veroordeelt. Belangrijk is echter dat de ondersteuner dit voorkomt door te realiseren en respecteren dat elk gezin zijn eigen normen en waarden heeft en eigen keuzes maakt.

8.7.2 Geheimen

Een tweede valkuil is dat opvoedingsondersteuners *geheimen* kunnen hebben met losse gezinsleden. Dit kan voornamelijk ontstaan wanneer ondersteuners besluiten om de gezinsleden op aparte momenten, los van elkaar, te spreken. Op deze manier komt de opvoedingsondersteuner aan informatie die de andere gezinsleden niet van elkaar weten. Een ondersteuner geeft aan dat zij dit soms doet en ook toestemt om bepaalde informatie niet met de andere gezinsleden te bespreken. “Ik ga nooit iets bespreken als ze dat zelf niet goed vinden” (O&C 7.6). Andere opvoedingsondersteuners geven aan dat ze in ieder geval het eerste gesprek met alle gezinsleden willen praten. Wanneer de ondersteuner in eerste instantie alleen met de ouders in gesprek gaat, kan de ondersteuner namelijk al bevooroordeeld aan de ondersteuning beginnen of het risico lopen dat de puber niet meer wil meedoen.

“Een heel enkel keertje ga ik weleens in overleg met ouders eerst, maar dan zeg ik er meteen bij: “Dat kan goed betekenen dat die puber van u daarna niet meer hier wil komen. Zo van: “Hij staat aan de kant van mijn ouders”” (BKW 6.3).

8.7.3 Partij kiezen

Opvoedingsondersteuners geven aan dat een ondersteuner er op moet letten dat hij niet *partij kiest* voor een gezinslid. Gedurende het traject kan het voorkomen dat de ondersteuner meer sympathie of begrip krijgt voor een bepaald gezinslid. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn wanneer dat gezinslid de zondebok is of in de ogen van de ondersteuner groot gelijk heeft. Omgekeerd kan de ondersteuner ook gevoelens van antipathie krijgen wanneer een gezinslid bijvoorbeeld dwars of negatief doet. Een valkuil die dan op de loer ligt is het partij kiezen voor een gezinslid. Opvoedingsondersteuners geven echter aan dat dit funest is voor de ondersteuning. De andere gezinsleden kunnen namelijk naadloos aanvoelen wanneer een ondersteuner partij kiest en kunnen dan afhaken. Tegelijkertijd heeft een ondersteuner dan onvoldoende in de gaten wat de gezinsleden nodig hebben: structuur, duidelijkheid en een onpartijdige ondersteuner. Opvallend is dat ondersteuners aangeven dat ze geen partij kiezen, maar dat ze het wel vaker voor een kind opnemen. “Ik neem het altijd eerder op voor een kind in zo’n gesprek dan voor de ouders. Het opnemen voor de ouders of het gaan uitleggen, dat doe ik echt nooit. Dat kunnen ze namelijk heel goed zelf” (O&C 8.1).

8.7.4 Negatieve insteek

Als werkzame factor hebben opvoedingsondersteuners aangegeven dat het belangrijk is dat ondersteuners een positieve insteek hebben. Inherent hieraan is het dus niet bevorderlijk voor de ondersteuning als de ondersteuner een *negatieve insteek* heeft. Toch geven ondersteuners aan dat dit een valkuil kan zijn voor een opvoedingsondersteuner. Gedurende het traject komt een ondersteuner namelijk problemen in het gezin tegen en ziet hij wat er verbeterd kan worden. Ondersteuners geven aan dat het van wezenlijk belang is dat de ondersteuner hier niet de focus op legt. “Je moet niet gaan benaderen van wat er allemaal nog beter moet. Wat er allemaal niet zo goed gaat. Nee, kijken wat er wel goed gaat en haalbaar is. Dat is wel heel belangrijk” (AVO 26.4). Ouders die het zelf niet meer zien zitten en daarom hulp vragen hebben het juist nodig dat de ondersteuner het wel ziet zitten en dat ook uitstraalt. Ondersteuners geven aan dat de ondersteuner soms ook zijn eigen gevoelens aan de kant moet zetten wanneer hij weerstand voelt en denkt: ““Deze mensen hebben het gewoon ook verprutst, laten we eerlijk zijn.” En als je dat blijft voelen, dat die mensen zich dan natuurlijk ook zo blijven voelen. Van: “Ja, zij voelt volgens mij dat we het echt niet goed hebben gedaan.” Dan vind je gewoon helemaal geen ingang” (LN5 14.2). “En wat ook niet werkt is dat je uitstraalt dat je het zelf ook spannend vindt” (LN5 14.4).

8.7.5 Bevooroordeelde

Een vijfde valkuil is de valkuil van *bevooroordeelde*. Opvoedingsondersteuners geven aan dat het belangrijk is dat de ondersteuner met een open mind en onbevooroordeeld naar een gezin toetreedt. Door verkregen informatie, bijvoorbeeld via de intake, kan de ondersteuner echter al een bepaald beeld bij een gezin krijgen en zo ook het gezin gaan benaderen. Ondersteuners geven aan dat ze zich zelf hier soms op betrapten. “Dat je toch snel geconfronteerd wordt van: hé, ik merk toch dat ik van te voren al een aanname had gedaan” (PTC 5.3). Dit staat echter in de weg om met een open mind naar het gezin toe te gaan. Belangrijk is dat ondersteuners, ondanks verkregen informatie, open en onbevooroordeeld aan een gesprek beginnen. Concrete handvatten hebben opvoedingsondersteuners hiervoor niet genoemd.

8.7.6 Metapositie verliezen

Een zesde valkuil is dat een opvoedingsondersteuner zijn *metapositie verliest* gedurende het traject van ondersteuning. De opvoedingsondersteuner kan zijn metapositie verliezen wanneer hij bijvoorbeeld al langere tijd bij een gezin over de vloer komt en niet meer zozeer als ondersteuner aanwezig is, maar als iemand die meedraait in het gezin. “En je moet natuurlijk juist zorgen dat je er niet ingezogen wordt, dat je niet mee gaat doen” (LN5 8.11). De match tussen het gezin en de ondersteuner kan hierin een belangrijke rol spelen. Als de ondersteuner langere tijd in het gezin komt kan ook onoplettendheid een factor zijn waardoor de ondersteuner zijn metapositie verliest. “Ik denk toch van jezelf een stukje onoplettendheid, dus als je bijvoorbeeld al langer in een gezin komt, dat je een beetje verwaterd in je oplettendheid” (LN5 9.7). De opvoedingsondersteuner kan ook door eigen onzekerheid minder goed in de gaten hebben wat er zich nu precies afspeelt tussen hem en het gezin. “Het kan een stukje onzekerheid zijn, ik kan me soms best even onzeker voelen en dan denk ik: “Nou, ik zeg dat de volgende keer wel”” (LN5 9.8). Daarnaast kan ook het eigen karakter van de opvoedingsondersteuner een rol spelen bij het verliezen van de metapositie.

“Of, ik ben ook wel goedlachs, dus ik vind het dan bijvoorbeeld eerst heel grappig zo van: “Haha, dan kom ik hier binnen en moet je zien hoe dat gaat: de pedicure zit er nog en dit en dat. Vind ik eigenlijk wel geinig en zo.” En op een gegeven moment denk je: “Ja, dat kan helemaal niet, dat werkt niet!”” (LN5 9.10).

De ondersteuner kan ook aan andere dingen merken dat hij zijn metapositie heeft verloren. ““Ik heb er geen grip meer op, ik benoem dingen niet die ik normaal wel zou benoemen. Of ik merk dat ik daar ook gespannen over wordt als ik iets hier zou moeten gaan zeggen daarover.” Dan is het geen keuze meer, maar dan voel je van: “He, dat klopt niet volgens mij en waarom durf ik dat nou in één keer niet?” Of waarom voel ik me in één keer alsof ik hier kind van het gezin ben?”” (LN5 9.6). Wanneer de opvoedingsondersteuner dergelijke vragen bij zichzelf bemerkt, betekent dit dat hij een grens over is gegaan waardoor hij nu belemmerd wordt om een interventie te doen. Ook wat betreft het behouden van de metapositie geven de ondersteuners geen concrete handvatten.

8.8 Samenvatting

In dit hoofdstuk zijn de onderzoeksresultaten van de interviews met betrekking tot de werkzame factoren weergegeven. Om de opvoedingsondersteuning te doen slagen is het belangrijk dat de ondersteuner afstemt op het gezin waar hij ondersteuning komt bieden. Dit afstemmen kan hij doen door zich in zijn stijl van kleding en spreken aan te passen aan het gezin en door mee te draaien in een gezin. Een tweede aspect dat als werkzaam wordt ervaren door opvoedingsondersteuners is het verhelderen van het probleem. Dit bestaat uit de volgende aspecten: situatie helder krijgen, ontschuldigen, vraag helder krijgen en problemen ordenen. Voor het slagen van de ondersteuning is het ook belangrijk dat de ondersteuner een positieve insteek heeft. Concreet kan dit tot uiting komen door te zoeken naar wat goed gaat en de gezinsleden te belonen. Het gebruik van methodieken wordt over het algemeen aangegeven als een werkzame factor, maar daarbij is het wel van belang dat de ondersteuner er flexibel mee omgaat. Het inzetten van interventies vormt een wezenlijk onderdeel van de ondersteuning en de mate waarin er succes geboekt kan worden. Interventies die als werkzaam worden ervaren, zijn: oefenen, uitleg geven, inzichtelijk maken van communicatie, adviseren, het stellen van de wondervraag, het geven van opdrachten, een telefonische follow-up en rekening houden met de verschillen tussen ouders en pubers. Tot slot is het belangrijk dat de ondersteuner behoedzaam is voor mogelijke valkuilen.

Hoofdstuk 9 Wensen van opvoedingsondersteuners

9.1 Inleiding

In het kader van optimale opvoedingsondersteuning is ook onderzocht waar opvoedingsondersteuners in de praktijk van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met pubers tegen aan lopen en wat ze als gemis ervaren. Dit is onderzocht met als uitgangspunt het tot concrete aanbevelingen komen, zodat opvoedingsondersteuners optimale, systemische opvoedingsondersteuning kunnen bieden aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar. In dit hoofdstuk staat deelvraag 4 centraal:

Waar hebben opvoedingsondersteuners behoefte aan bij het bieden van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?

De analyse van de onderzoeksresultaten heeft de volgende kernlabels opgeleverd: voorlichting puberteit aan ouders en andere beeldvorming van opvoedingsondersteuning. Deze kernlabels worden in de volgende paragrafen verder uitgewerkt.

9.2 Voorlichting puberteit aan ouders

Opvoedingsondersteuners geven aan dat zij een gemis ervaren in het voorlichtingsaanbod dat er is voor ouders van (aanstaande) pubers. In de praktijk van opvoedingsondersteuning bemerken zij namelijk dat in veel gezinnen gebrek aan kennis over de puberteit van invloed is op de problematiek die speelt in de gezinnen. “Daar ligt volgens mij echt nog een gemis in een stuk voorlichting en kennisoverdracht denk ik, naar ouders toe” (LN5 16.8). Ondersteuners geven daarom aan dat hierop ingespeeld moet worden en dat dit het best kan gebeuren door voorlichting te geven in de directe jaren vóór de puberteit. “Dan bedoel ik echt in groep zeven en acht al voorlichtingsavonden organiseren voor ouders. Zo van: “Wat zijn nou de te verwachten dingen? En hoe kun je je daar als ouders alvast op gaan aanpassen?” (LN5 16.2). Eén opvoedingsondersteuner geeft aan dat een dergelijke voorlichtingsavond zijn grote droom is.

“Ik heb één droom. En die droom is dat ouders als ze een kind krijgen in groep acht, dat zij vanuit de gemeente gewoonlijk drie dagen of drie avonden een presentatie, cursus of hoe je het maar wilt noemen, krijgen over: wat staat je nou eigenlijk te wachten in de komende jaren?” (PTC 14.1).

*“Ik heb één droom”
(PTC 14.1)*

Dergelijke voorlichtingsbijeenkomsten voor ouders hebben de meeste kans van slagen wanneer ze kosteloos zijn en standaard gegeven worden, zodat de drempel minder hoog is voor ouders. Ook wordt door een opvoedingsondersteuner geopperd dat zowel ouders als pubers betrokken worden bij dergelijke bijeenkomsten. “Het lijkt mij heel leuk om een ouderavond te hebben rond een thema en ook een jongerenavond daarnaast in die andere ruimte en dat je aan het eind wat samen doet” (CBW 11.1).

9.3 Andere beeldvorming van opvoedingsondersteuning

In de praktijk van opvoedingsondersteuning merken ondersteuners dat *ouders* van pubers een moeilijk te bereiken doelgroep is. Wanneer de kinderen nog jong zijn, zijn ouders veelal te vinden op consultatiebureaus en/of scholen. Deze locaties zijn uitstekende gelegenheden voor ouders om met andere ouders in contact te treden over de opvoeding van hun kinderen of om bij professionals hun vragen te stellen. Daarnaast zijn deze locaties ook geschikt voor opvoedbureaus om zichzelf te presenteren aan ouders door middel van bijvoorbeeld reclamefolders. Wanneer de kinderen echter in de puberleefijd zijn, vallen dergelijke ontmoetingsplekken voor de ouders in wezen weg. Ouders kunnen minder gemakkelijk hun vragen stellen en ook opvoedbureaus kunnen zich minder makkelijk bekend maken aan ouders van pubers en ouders dus minder makkelijk bereiken. Dit resulteert erin dat ouders lang moeten zoeken wanneer ze ondersteuning nodig hebben. “Die ouders met de pubers staan volledig in de kou” (O&C 15.3). Omdat op deze manier opvoedingsondersteuning door ouders niet als toegankelijk wordt ervaren, kan de drempel om ondersteuning te vragen hoog worden voor ouders. “Ergens is er dus nog een angst rondom” (LN5 16.13). Aangezien ouders wel degelijk met vragen kunnen zitten, hebben ondersteuners aangegeven dat het noodzakelijk is dat opvoedingsondersteuners werk maken van de *toegankelijkheid van opvoedingsondersteuning*. Dit

*“Die ouders met
de pubers staan
volledig in de kou”
(O&C 15.3)*

kunnen ze doen door op bepaalde plekken aanwezig te zijn, zodat ze letterlijk meer toegankelijk worden. Een medewerker van het Nederlands Jeugdinstituut merkt ook op: “Als je ouders wilt bereiken dan moet je daar komen waar ouders zijn” (NJI 4.1). Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan scholengemeenschappen. “Ze komen niet op Centra voor Jeugd en Gezin. Ze komen wel op school” (NJI 5.1). Aangezien ouders wel op scholen komen, adviseert de medewerker van het Nederlands Jeugdinstituut dat het Centrum van Jeugd en Gezin zich daar moet presenteren. “Wat zijn ouders? Waar hun kinderen zijn! Dus die ingang moet je gebruiken, dus een CJG moet die functie vervullen op school” (NJI 5.2). Daarnaast kan gewerkt worden aan de toegankelijkheid door de beeldvorming te verbeteren. “Vanuit het vak zou aan het beeld gewerkt kunnen worden, zodat mensen daar toch eerder gebruik van gaan maken bijvoorbeeld. Dat zou wel heel goed zijn, denk ik” (LN5 16.14). Volgens ondersteuners kunnen ouders namelijk een verkeerd beeld hebben van opvoedingsondersteuning door bijvoorbeeld de verschillende tv-programma’s die er zijn.

“‘The Nanny’, dat is voor veel ouders natuurlijk een regelrechte verschrikking, om daar dan aan te moeten beginnen. Dus die denken: ‘Ik ga er maar mooi niet heen, anders komen ze ook met zo’n camera op mijn neus.’ Door die programma’s worden ze daar wel een beetje voor afgeschrikt” (LN5 16.15).

Concrete aanbevelingen voor manieren waarop aan de beeldvorming gewerkt kan worden hebben de opvoedingsondersteuners niet gedaan.

9.4 Samenvatting

In dit hoofdstuk is beschreven waar ondersteuners in de praktijk van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met pubers tegen aan lopen en wat ze als gemis ervaren. Opvallend is dat de ondersteuners aangeven dat ze een gemis ervaren in het voorlichtingsaanbod dat er is voor ouders en dat ze merken dat veel ouders tamelijk onvoorbereid de fase van puberkinderen ingaan. Met het oog hierop geven opvoedingsondersteuners aan dat het belangrijk is dat hierop ingespeeld kan worden, door bijvoorbeeld voorlichtingsbijeenkomsten te organiseren. In de praktijk van opvoedingsondersteuning merken ondersteuners dat ouders van pubers lastig te bereiken zijn. Enerzijds heeft dit te maken met de weinige soorten locaties waarop ouders van pubers samenkomen en waarop opvoedbureaus zichzelf kunnen presenteren. Anderzijds heeft dit te maken met een verkeerde beeldvorming die ouders hebben van opvoedingsondersteuning. Opvoedingsondersteuners bevelen dan ook aan dat gewerkt wordt aan de beeldvorming van opvoedingsondersteuning.

Hoofdstuk 10 Wat verder ter tafel kwam

10.1 Inleiding

Vanuit de interviews is informatie naar voren gekomen die niet direct antwoord geeft op de onderzochte vragen, maar wel interessant is om nog te vermelden.

10.2 Verwachtingen van ouders

Wanneer ouders aan het begin staan van het traject van opvoedingsondersteuning, merken opvoedingsondersteuners dat er hooggespannen verwachtingen kunnen zijn bij de ouders. “Ze hebben soms een beetje hooggespannen verwachtingen dat ik het allemaal ga oplossen. Maar daar ben ik altijd heel duidelijk in dat ik dat niet ga doen” (O&C 12.4). Deze hooggespannen verwachtingen zijn bijvoorbeeld dat ouders denken dat de opvoedingsondersteuner alles gaat oplossen. “Sommigen denken dat je gewoon de oplossing hebt: ‘Zeg maar wat we moeten doen’” (AVO 3.1). “Meestal komen ouders hier met de verwachting: ‘Doe er wat aan!’” (BKW 3.1). Daarnaast kan het ook voorkomen dat ouders de verwachting hebben dat de opvoedingsondersteuner zijn of haar kant gaat kiezen. “Dat gebeurt wel eens. Dat een ouder toch denkt van: ‘Ja, maar hij gaat wel gewoon mijn mening vertellen. Ik ga er toch wel vanuit dat de coach wel een beetje mijn lijn gaat verdedigen’” (PTC 13.1). Aangezien dergelijke verwachtingen niet realistisch zijn is het belangrijk dat de opvoedingsondersteuner aan het begin van het traject de verwachtingen bespreekbaar maakt en duidelijk is in wat wel en niet realistisch is.

*“Sommigen denken dat je gewoon de oplossing hebt”
(AVO 3.1).*

10.3 Doel van ondersteuning

Ondersteuners geven aan dat er verschillende doelen zijn die bij de opvoedingsondersteuning beoogd kunnen worden. Het ene doel kan zwaarder wegen dan het andere doel, maar de verschillende doelen kunnen ook naast elkaar bestaan. Een doel dat opvoedingsondersteuners aangeven is het *creëren van begrip voor elkaar*. “Uiteindelijk moet het tussen de puber en de ouders weer goed gaan. Dat is natuurlijk het doel waar je naartoe zou willen” (BKW 10.5). Ondersteuners proberen de gezinsleden weer begrip voor elkaar te laten opbrengen door de verschillende standpunten van de gezinsleden uit te leggen en de gezinsleden aan te moedigen om zich te verplaatsen in de ander. “Ik denk dat dat het belangrijkste is: ze met elkaar in gesprek krijgen” (AVO 24.1). Een ander doel dat beoogd kan worden is het *creëren van een gezamenlijk doel* voor de gezinsleden. “Ik probeer altijd wel gezamenlijke doelen weer te krijgen. Dat vind ik het belangrijkste” (AVO 27.2). Ondersteuners vinden het creëren van een gezamenlijk doel van wezenlijk belang, omdat de gezinsleden moeten leren om weer met elkaar verder te kunnen. Een gezamenlijk doel kan hierbij een hulpmiddel zijn. Een derde doel is dat *ouders het zelf gaan doen*. Concreet betekent dit dat ouders leren om zelf weer greep te krijgen op hun situatie, zodat ze in de toekomst nieuwe opvoedsituaties zelf aan kunnen. Wanneer ouders tijdens het traject ervaren dat ze het zelf kunnen gaan doen wordt bovendien hun zelfvertrouwen vergroot. “En het belangrijkste is dat die ouder denkt en vindt en het ook echt zo is: ‘Ik doe het beter’” (CBW 10.3). Een vierde doel is tot slot het *creëren van inzicht* bij de gezinsleden.

10.4 Duur traject ondersteuning

Het traject van de ondersteuning wordt door de meeste ondersteuners langzaam afgebouwd (LN5 8.2). “Omdat je aan het einde dan ook die spanning merkt van: nu voelen ouders wel aan van: ‘We zouden het weer zelf moeten kunnen.’ Maar dat durven ze dan nog net niet en dan heb je toch nog even die uitloop nodig om ze voortdurend dan nog te bevestigen van: ‘Maar ik geloof er echt heel erg in’” (LN5 8.2). Opvoedingsondersteuners laten de ouders de duur van het traject bepalen en maakt aan het einde een eindverslag dat ouders erbij kunnen pakken als ze in dezelfde valkuil dreigen te vallen. Ook komt het voor dat ondersteuners zelf aangeven wanneer ze denken dat het traject beëindigd kan worden.

10.5 Wat ondersteuners leuk vinden

Ondersteuners geven aan dat ze het leuk vinden dat het in opvoedingsondersteuning aan gezinnen met pubers ergens om gaat en dat je elke keer bij een ander gezin komt. Ook wordt het leuk gevonden dat de puber een eigen mening en eigen ideeën heeft.

10.6 Wat ondersteuners lastig vinden

In de praktijk van opvoedingsondersteuning komt het voor dat ondersteuners geconfronteerd worden met bepaalde dingen die zij als lastig ervaren. Zo geven ondersteuners aan dat het bij het systemisch werken lastig kan zijn wanneer een gezin ook jonge kinderen in de basisschoolleeftijd heeft. Het jongste kind is onderdeel van het gezin en dient dan ook betrokken te worden bij de ondersteuning, maar door het niveauverschil kan dit als lastig ervaren worden. “Omdat je op een niveau aan het coachen bent, je bepaalde woorden hebt en bepaalde gedachten hebt, die nog niet bij een basisschoolleerling zitten” (PTC 12.1). Het niveauverschil vraagt van de ondersteuner dat hij de vaardigheden bezit om af te stemmen op verschillende niveaus. Opvoedingsondersteuners geven ook aan dat ze het soms lastig vinden wanneer ze de druk voelen dat het antwoord op een opvoedingssituatie van hen moet komen.

““Het antwoord moet van mij komen. Help! Ik moet van alles in mijn rugzak hebben en ik moet een antwoord hebben op deze vragen. Die mensen die hebben mij ingezet en ik zit hier nu, dus nu moet het van mij komen” (O&C 5.10).

Opvoedingsondersteuners geven aan dat deze kramp minder kan worden wanneer de ondersteuner zich elke keer opnieuw openstelt voor het gezin. Wat ondersteuners ook als lastig ervaren zijn de gescheiden gezinnen en pubers die niet onderzocht willen worden wanneer daar reden toe is.

10.7 Samenvatting

In de gesprekken met opvoedingsondersteuners zijn bepaalde aspecten aan bod geweest die in het kader van het onderzoek interessant zijn om te weten, maar die niet antwoord geven op de onderzoeksvragen. Zo blijkt dat ouders vaak hooggespannen verwachtingen hebben en dat het belangrijk is dat de ondersteuner hieraan aandacht schenkt en duidelijk is naar ouders toe of deze verwachtingen realistisch zijn. Met het bieden van opvoedingsondersteuning worden verschillende doelen beoogd: het creëren van begrip voor elkaar, van een gezamenlijk doel voor de gezinsleden en van inzicht. Daarnaast hebben ondersteuners tot doel dat ouders het weer zelf gaan doen en de opvoedingssituatie zelf aan kunnen. De duur van het traject wordt doorgaans bepaald door de ouders zelf, maar ondersteuners hebben hier wel inspraak op. Ondersteuners ervaren zowel leuke als minder leuke kanten aan het bieden van opvoedingsondersteuning.

Hoofdstuk 11 Conclusie

11.1 Inleiding

Dit onderzoek is erop gericht om in kaart te brengen hoe opvoedingsondersteuners optimale, systemische opvoedingsondersteuning kunnen bieden aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar. Door middel van literatuuronderzoek en interviews met opvoedingsondersteuners uit het werkveld is onderzocht wat de hulpvragen van ouders zijn, wat de literatuur als werkzame factoren aangeeft, wat ondersteuners vanuit de praktijk als werkzame factoren ervaren en waar opvoedingsondersteuners nog behoefte aan hebben bij het bieden van opvoedingsondersteuning aan deze doelgroep. Om tot een antwoord te komen op de vraagstelling van dit onderzoek, zullen achtereenvolgend de deelvragen van het onderzoek beantwoord worden. Ook zullen overeenkomsten, verschillen en tegenstellingen tussen literatuuronderzoek en praktijkonderzoek beschreven worden. Tot slot zal antwoord op de hoofdvraag en een overzicht van de werkzame factoren gegeven worden.

11.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen

1. Met welke hulpvragen melden gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar zich aan voor opvoedingsondersteuning?

De vragen waarmee ouders zich aanmelden, gaan over onzekerheid met betrekking tot hun rol als opvoeder of over problemen die zij ervaren met hun puber. Zo kunnen ouders problemen ervaren met brutaal of onverklaarbaar gedrag van de puber, met het stellen van grenzen en met het maken van afspraken. Opvallend is dat ondersteuners aangeven dat veel van deze problemen zijn terug te leiden tot een stroef lopende communicatie tussen ouders en kind.

2. Wat schrijft de literatuur voor als werkzame factoren bij het bieden van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?

Vanuit het literatuuronderzoek is gebleken dat een tweedeling te maken is wat betreft de werkzame factoren. Op het gebied van de werkzame factoren die betrekking hebben op de voorwaarden om opvoedingsondersteuning te bieden, valt op dat de basishouding van de ondersteuner een prominente plaats inneemt. De mate waarin de opvoedingsondersteuner authentiek, meerzijdig partijdig, respectvol en constructief is, bepaalt in grote mate het succes van de opvoedingsondersteuning. Het is dan ook van wezenlijk belang dat de ondersteuner zich hiervan bewust is. Dit geldt ook voor de factoren die een rol kunnen spelen bij de ondersteuning, zoals loyaliteit tussen ouders en kind, schuldgevoelens en weerstand. Daarnaast moet de ondersteuner voorwaarden creëren waardoor een puber gemotiveerd blijft voor deelname aan ondersteuning. Tot deze voorwaarden behoort dat de opvoedingsondersteuner een veilige sfeer creëert, de puber benadert als een volwaardige gesprekspartner, aansluit bij de puber en de puber beloont. Wat betreft de werkzame factoren die in relatie staan tot de manier waarop de ondersteuning geboden wordt, lijkt een belangrijke sleutel te liggen in het inzetten, goed timen en bestendigen van interventies. Wanneer de ondersteuner bijvoorbeeld oefeningen doet, adviseert of de communicatie inzichtelijk maakt, is het voor het aanslaan van de interventies belangrijk dat dit op het juiste moment gebeurt. Daarnaast is het belangrijk dat de interventies op dusdanige wijze gebracht worden dat ze voldoende kracht hebben om te beklijven bij de gezinsleden. Het hanteren van de vragen van ouders als uitgangspunt en het hanteren van een positieve insteek zijn van invloed op de mate waarin succes geboekt wordt. Tot slot is het belangrijk dat de opvoedingsondersteuner behoedzaam is voor mogelijke valkuilen.

3. Wat geven opvoedingsondersteuners vanuit hun ervaring aan als werkzame factoren binnen de opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?

Ook vanuit de interviewgegevens is een tweedeling te maken wat betreft de werkzame factoren. Opvallend is dat, bij de werkzame factoren die in relatie staan tot de voorwaarden, opvoedingsondersteuners aangeven dat het voornamelijk belangrijk is dat de ondersteuner systemisch te werk gaat. Hierbij is het belangrijk dat de verschillende gezinsleden betrokken worden bij de ondersteuning en dat de ondersteuner meerzijdig partijdig is. Met betrekking tot dit laatste is het opvallend dat, ondanks het feit van meerzijdige partijdigheid, ondersteuners aangeven eerder voor de puber te kiezen dan voor de ouders. Bij het betrekken van de puber bij de ondersteuning is het werkzaam dat de ondersteuner de puber actief betreft en erkenning geeft. Tot slot moet de ondersteuner zich ervan bewust zijn dat hij zelf een instrument is. Wat betreft de werkzame factoren

die in relatie staan tot de manier waarop de ondersteuning geboden wordt, lijkt er niet een duidelijke hiërarchie in mate van belangrijkheid te zijn. Het afstemmen op het gezin, het verhelderen van het probleem, het hanteren van een positieve insteek, het waken voor valkuilen en het gebruik van methodieken en interventies zijn allen factoren die op positieve wijze bijdragen aan het doen slagen van de ondersteuning.

4. Waar hebben opvoedingsondersteuners behoefte aan bij het bieden van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?

Opvoedingsondersteuners geven aan weinig behoeften te hebben op het gebied van opvoedingsondersteuning. Anders dan verwacht ervaren de ondersteuners geen gemis wat betreft de informatievoorziening voor professionals om opvoedingsondersteuning te bieden aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar. Opvallend is dat de behoeften die zij noemen buiten hun eigen handelen liggen. Bij het bieden van opvoedingsondersteuning 'an sich' liggen bij de geïnterviewde opvoedingsondersteuners geen behoeften. Opvoedingsondersteuners ervaren het als een gemis dat er weinig voorlichtingsaanbod is voor ouders. Dit terwijl ze opmerken dat veel ouders tamelijk onvoorbereid de fase van puberkinderen ingaan. Met het oog hierop geven opvoedingsondersteuners aan dat het belangrijk is dat hierop ingespeeld kan worden, door bijvoorbeeld voorlichtingsbijeenkomsten te organiseren vanuit een Centrum voor Jeugd en Gezin. Ondersteuners ervaren ook dat ouders van pubers lastig te bereiken zijn. Enerzijds heeft dit te maken met de weinige soorten locaties waarop ouders van pubers samenkomen en waarop opvoedbureaus zichzelf kunnen presenteren. Anderzijds heeft dit te maken met een verkeerde beeldvorming die ouders hebben van opvoedingsondersteuning. Opvoedingsondersteuners bevelen dan ook aan dat gewerkt wordt aan de beeldvorming van opvoedingsondersteuning, maar geven niet concreet aan wiens taak dit zou moeten zijn.

11.3 Beschrijving van de onderzoeksresultaten

Wanneer de uitkomsten van het literatuuronderzoek en het praktijkonderzoek naast elkaar gelegd worden, is een aantal opvallende aspecten te benoemen. Deze aspecten hebben betrekking op overeenkomsten en verschillen tussen beide onderzoeksmethoden. Daarnaast zijn er ook tegenstrijdigheden tussen de meningen van opvoedingsondersteuners waar te nemen.

Opvallend is dat er veel overeenkomsten zijn tussen het literatuuronderzoek en het praktijkonderzoek wat betreft de werkzame factoren. Zo is het *actief betrekken* van de puber tijdens de gesprekken een belangrijke overeenkomst gebleken. Ook het hebben van een *positieve insteek*, het *afstemmen* op het gezin, *vraaggericht werken* en het *oppassen voor valkuilen* worden zowel door de literatuur als door de opvoedingsondersteuners als werkzame factoren genoemd. Wat betreft het oppassen voor valkuilen geven beide onderzoeksresultaten aan dat het belangrijk is dat de opvoedingsondersteuner zich ervoor hoedt dat hij een negatieve insteek heeft of partijdig is tijdens het traject van ondersteuning.

Naast de overeenkomsten zijn ook verschillen te benoemen. Wat betreft de *hulpvragen* geven opvoedingsondersteuners aan dat verslaving bij de puber een belangrijke rol speelt bij het ontstaan van de problematiek waarmee een gezin zich aanmeldt. In de literatuur komt deze relatie tussen verslaving en hulpvragen waarmee ouders zich aanmelden niet zo duidelijk naar voren. Dit geldt ook voor de relatie die ondersteuners leggen tussen een verstoorde communicatie in het gezin en het ontstaan van hulpvragen. Ook deze link wordt in de literatuur niet concreet weergegeven.

Het valt op dat de verschillende opvoedingsondersteuners vrijwel eensluidend aangeven dat een ondersteuner het best de *verschillende gezinsleden* kan betrekken bij de ondersteuning, maar dat de literatuur hierin niet zo stellig is. Vanuit de literatuur worden namelijk verschillende visies op en voor- en nadelen van het betrekken van het systeem beschreven. Wel geven zowel literatuurbronnen als opvoedingsondersteuners aan dat het van belang is dat de ondersteuner meerzijdig partijdig is wanneer deze besluit meerdere gezinsleden bij de ondersteuning te betrekken. Een ander verschil is dat de literatuur als werkzame factor voorschrijft dat het belangrijk is dat een opvoedingsondersteuner de *therapeutische kracht* van zijn interventies vergroot. Ondersteuners noemen dit niet als werkzame factor. Het is niet met zekerheid te zeggen of ondersteuners het vergroten van de therapeutische kracht niet als werkzame factor zien, of het onbewust niet benoemd hebben. Een vierde verschil is dat de literatuur aangeeft dat het een werkzame interventie is om het *systeem* van het gezin te *activeren*, terwijl geen van de opvoedingsondersteuners dit naar voren heeft gebracht. Ook hiervan is niet met zekerheid te zeggen of dit een bewuste al dan niet onbewuste keuze is geweest van de opvoedingsondersteuners.

Bij de analyse en het weergeven van de onderzoeksresultaten is het opgevallen dat er soms sprake is van tegenstrijdigheid. Zo geven opvoedingsondersteuners unaniem aan dat het belangrijk is dat ondersteuners gedurende het traject van ondersteuning *geen partij kiezen* voor gezinsleden. Tegelijkertijd geven dezelfde ondersteuners aan dat ze in de praktijk eerder partij kiezen voor de puber dan voor de ouders. Een andere tegenstrijdigheid is gelegen in de mening van de ondersteuners over het al dan niet *betrekken van de puber* bij het eerste gesprek. Zo geven sommige ondersteuners aan dat ze uit principe nooit het eerste contact aangaan zonder de puber, omdat ze willen vermijden dat ze bevooroordeeld de puber tegemoet treden. Andere ondersteuners geven echter aan dat ouders de gelegenheid moeten krijgen om hun verhaal te spuien en verantwoorden hiermee hun keuze om wel een eerste gesprek zonder puber te voeren. Aangezien deze verschillen van mening en het feit dat ook de literatuur hierin geen eenduidig standpunt inneemt, is het niet mogelijk om een sluitende aanbeveling te geven. Een laatste tegenstrijdigheid heeft betrekking op de keuze van de *locatie* waar de ondersteuning plaatsvindt. Zo zijn sommige ondersteuners van mening dat de ondersteuning het best plaats kan vinden op het bureau van de opvoedingsondersteuner en zijn andere ondersteuners de mening toegedaan dat de ondersteuning moet plaatsvinden bij het gezin thuis. Ook hier geldt dat de literatuur hierin geen eenduidig advies geeft, waardoor een eenduidige aanbeveling op dit punt onmogelijk is.

11.4 Beantwoording van de hoofdvraag

Hoe kunnen opvoedingsondersteuners optimale, systemische opvoedingsondersteuning bieden aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?

Opvoedingsondersteuners kunnen hun ondersteuning optimaliseren door een juiste basishouding te hanteren, het systeem bij de ondersteuning te betrekken en door aan te sluiten bij de vraag van ouders. Ook kan de ondersteuning geoptimaliseerd worden door interventies in te zetten, deze goed te timen en te bestendigen. Als laatste is het voor optimale opvoedingsondersteuning van belang dat er door de ondersteuner afgestemd wordt op de puber en het gezin.

Bovenstaande werkzame factoren raken de kern van de onderzoeksresultaten. Zowel bij het literatuuronderzoek als het praktijkonderzoek werd er grote waarde gehecht aan deze genoemde werkzame factoren. Om recht te doen aan alle genoemde werkzame factoren en deze duidelijk in kaart te brengen volgt in paragraaf 11.5 een beknopt totaaloverzicht van de werkzame factoren bij het bieden van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar.

11.5 Totaaloverzicht van werkzame factoren

Hoe kunnen opvoedingsondersteuners optimale, systemische opvoedingsondersteuning bieden aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?

A. Werkzame factoren bij het creëren van voorwaarden voor het bieden van ondersteuning

1. Wees bewust van je basishouding als opvoedingsondersteuner
 - Wees transparant
 - Wees meerzijdig partijdig
 - Wees respectvol en bescheiden
 - Wees constructief
2. Werk preventief
 - Voorkom wachtlijsten
3. Houd rekening met belangrijke factoren die een rol spelen bij opvoedingsondersteuning
 - Wees bewust van de moeite die gezinsleden kunnen hebben om ondersteuning te ontvangen
 - Wees bewust van de weerstand die gezinsleden kunnen hebben
 - Maak een overwogen keuze in het al dan niet betrekken van het systeem
 - Maak een overwogen keuze in de locatie waar de ondersteuning plaatsvindt
 - Wees bewust van je rol als opvoedingsondersteuner
 - Wees bewust van de rol van de ouders bij de ondersteuning
 - Wees bewust van de rol van de puber bij de ondersteuning
 - Wees bewust van de loyaliteit tussen ouders en kind
 - Wees bewust van mogelijke schuldgevoelens bij de betrokkenen
4. Creëer randvoorwaarden
 - Maak afspraken en regels
 - Investeer in een relatie met de gezinsleden
5. Creëer voorwaarden om een puber te betrekken bij opvoedingsondersteuning
 - Creëer een veilige sfeer
 - Wees duidelijk in je intenties
 - Maak regels en afspraken
 - Wees schaamte-sparend en niet-intrusief
 - Geef op respectvolle wijze feedback
 - Stel open vragen
 - Benader de puber als een volwaardige gesprekspartner
 - Geef de puber het gevoel erkend te zijn
 - Geef de puber het gevoel gekend te zijn
 - Geef de puber het gevoel begrepen te zijn
 - Sluit aan bij de puber
 - Houd rekening met de behoeften van de puber
 - Toon interesse voor de belevingswereld van de puber
 - Beloon de puber
 - Complimenteer de puber
 - Bevestig de puber in zijn mogelijkheden
 - Maak de ondersteuning leuk
 - Creëer succeservaringen voor de puber
 - Anticipeer op puberend gedrag

B. Werkzame factoren bij het bieden van opvoedingsondersteuning

1. Stem af op het gezin
 - Stijl van kleding en taalgebruik aanpassen aan stijl van gezin
 - Meedraaien in het gezin
2. Maak gebruik van methodieken en programma's
 - Maak een keuze in de te hanteren methodieken
 - Wees flexibel in het gebruik van methodieken

3. Verhelder het probleem
 - Breng in kaart wat de situatie is
 - Ontschuldig
 - Breng in kaart wat de vraag van ouders is
 - Orden de problemen
4. Werk vraaggericht
5. Hanteer een positieve insteek
 - Etiketteer de gedachten, opmerkingen en situaties van de gezinsleden positief
 - Zoek naar wat goed gaat in een gezin
 - Creëer succeservaringen voor de gezinsleden
 - Complimenteer de gezinsleden
 - Beloon de gezinsleden
6. Zet interventies op het juiste moment in
 - Vergroot het oplossend vermogen van de ouders
 - Maak de communicatie inzichtelijk
 - Adviseer de gezinsleden
 - Geef uitleg aan de gezinsleden
 - Activeer sociale netwerken
 - Registreer informatie
 - Stel de wondervraag
 - Confronteer en geef feedback
 - Oefen met de gezinsleden
 - Motiveer de gezinsleden
 - Zet middelen in
 - Geef opdrachten mee voor thuis
 - Doe een telefonische follow-up na afronding van de ondersteuning
 - Houd rekening met verschillen tussen ouders en pubers
7. Vergroot de therapeutische kracht van de interventies
 - Varieer in stemgebruik, houding en kleding
 - Maak de gezinsleden nieuwsgierig
 - Genereer verrassingen
 - Creëer ervaringen
 - Laat de gezinsleden keuzes maken
 - Maak gebruik van metaforen
 - Houd tussen de gesprekken door contact met de gezinsleden
8. Vermijd valkuilen
 - Hanteren van een one-up positie
 - Onvoldoende kennis van en inzicht in de culturele achtergrond van het gezin
 - (De schijn van) partijdigheid
 - Geheimen hebben
 - Denken dat alle cliënten gelijk zijn
 - Bevooroordeling
 - Meegaan in defeatisme, negatieve insteek
 - Geen evenwichtige planning hanteren
 - Toelaten dat gezinsleden elkaar emotioneel beschadigen
 - Metapositie verliezen

Wanneer opvoedingsondersteuners deze werkzame factoren ter harte nemen bij het bieden van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar, bieden zij gegarandeerd:

(T)OPVOEDINGSONDERSTEUNING!

Hoofdstuk 12 Discussie

12.1 Inleiding

Na antwoord gegeven te hebben op de hoofd- en deelvragen en de onderzoeksresultaten besproken te hebben, wordt als laatste het proces van onderzoek geëvalueerd. Aspecten die hierbij aan bod zullen komen zijn de relevantie van het onderzoek, de evaluatie van het onderzoek met daarin de evaluatie op de gehanteerde onderzoeksmethoden, sterke punten en beperking van het onderzoek. Als laatste worden aanbevelingen gegeven voor een vervolgonderzoek.

12.2 Relevantie van het onderzoek

Het lectoraat Jeugd en Gezin van de Christelijke Hogeschool Ede heeft geconstateerd dat er momenteel een klein aanbod is van opvoedingsondersteuning binnen de genoemde doelgroep. Daarnaast is ook weinig bekend over de werkzame factoren binnen de opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar. Het is relevant om hier onderzoek naar te doen, zodat algemene methodische handreikingen geboden kunnen worden aan het beroepsveld van de opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar. De relevantie van dit onderzoek wordt bevestigd door de geïnterviewde medewerker van het Nederlands Jeugdinstituut. “Er is weinig wijsheid over wat er bekend is aan vragen van ouders in die leeftijd, althans wat gebaseerd is op degelijk onderzoek. Noch wat er bekend is over: “Wat werkt dan specifiek?”” (NJI 1.1). Ook het systeemgerichte werken in het gebied van opvoedingsondersteuning is volgens deze medewerker onderbelicht gebleven. “Wat daar de leemte van is, is dat er heel weinig geëxperimenteerd wordt met gesprekken met de jongere en de ouders samen. Als je systemisch werkt, moet je alle betrokkenen erbij betrekken. En dat gebeurt heel weinig” (NJI 8.3). Deze medewerker geeft aan dat het aanbod voor tieners momenteel vooral zorggericht is en niet zozeer gericht op de milde opvoedvragen met de daarbij passende hulp. Dit onderzoek heeft zich juist op die leemte gericht en de werkzame factoren in kaart gebracht van opvoedingsondersteuning binnen de niet-geïndiceerde zorg voor gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar.

12.3 Evaluatie van het onderzoek

12.3.1 Beschrijving van de gehanteerde onderzoeksmethoden

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van literatuurstudie en diepte-interviews met een zevental opvoedingsondersteuners. Ook is een apart interview gehouden met een medewerker van het kenniscentrum van het Nederlands Jeugdinstituut om de achtergrond van het onderzoek in een kader te kunnen plaatsen. Vanuit de literatuurstudie zijn verschillende citaten overgenomen. Andere informatie is geparafraseerd weergegeven in het onderzoek. Beide manieren van weergeven zijn duidelijk aangegeven in de tekst, waardoor het onderzoek transparant is.

12.3.2 Sterkten van het onderzoek

Dit onderzoek is gedegen omdat het gebaseerd is op veel verschillende bronnen, zowel vanuit de literatuur als vanuit de praktijk. Het praktijkonderzoek is gebaseerd op gesprekken met zeven opvoedingsondersteuners en een extra interview met een medewerker van het kenniscentrum van het Nederlands Jeugdinstituut. Vanaf zes interviews mag een onderzoek beschouwd worden als een gedegen onderzoek (Baarda, De Goede & Teunissen, 2009). De zeven opvoedingsondersteuners die geïnterviewd zijn voor dit onderzoek zijn afkomstig uit verschillende werkvelden. Sommigen zijn gevestigd in een zelfstandig opvoedbureau, anderen in een opgroeiwinkel of bij een welzijnsinstelling en weer een ander is afkomstig vanuit het bedrijfsleven als coach. Wat deze ondersteuners gemeen hebben met elkaar is dat ze allen ervaring hebben in het werken als opvoedingsondersteuner in gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar. De informatie die vanuit de interviews verkregen is, is dus echt gebaseerd op ervaringsverhalen. De interviewgegevens zijn volgens de methodische stappen van kwalitatief onderzoek geanalyseerd (Baarda et al., 2009). Dit maakt het onderzoek betrouwbaar. Er is een vergelijking gemaakt tussen de theorie en de praktijk, waardoor twee onderzoeksvelden zijn belicht en met elkaar vergeleken.

12.3.3 Beperkingen van het onderzoek

Ieder onderzoek heeft zijn beperkingen, zo ook dit onderzoek. In de gesprekken met opvoedingsondersteuners is door de onderzoekers te weinig ingegaan op de behoeften en

aanbevelingen van de ondersteuners met betrekking tot het bieden van opvoedingsondersteuning aan de betreffende doelgroep. Er is daardoor minder informatie verkregen over dit aspect.

Ook is het voorgekomen dat tijdens de gesprekken met de opvoedingsondersteuners gesloten vragen zijn gesteld door de onderzoekers. Het risico daarvan is dat beknopte antwoorden gegeven konden worden. Opvallend is echter dat het antwoord op een gesloten vraag zo uitgebreid was, alsof een open vraag gesteld was. De verwachting was dat weinig literatuur te vinden zou zijn over opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar. In feite is dat ook zo. Er zijn weinig tot geen boeken te vinden over opvoedingsondersteuning aan deze doelgroep. In dit onderzoek is echter een koppeling gemaakt tussen de literatuur over opvoedingsondersteuning en de literatuur over de puberteit. In hoofdstuk 7 heeft dit geresulteerd in het feit dat heel veel informatie uit één bron is geput, omdat andere literatuur door de onderzoekers niet gevonden is. Bij het selecteren van deze literatuurbronnen is achteraf gerealiseerd dat een minder nauwkeurige selectie heeft plaatsgevonden wat betreft literatuurbronnen over de opvoedingsondersteuning. Hierdoor kan het zijn dat onbewust enkele bronnen meegenomen zijn in het onderzoek die eigenlijk behoren tot de geïndiceerde zorg. Tegelijkertijd is het zo dat de informatie vanuit de praktijk van de niet-geïndiceerde opvoedingsondersteuning overeenkomt met de resultaten van het literatuuronderzoek. Dit maakt het onderzoek betrouwbaar.

12.4 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Een vervolgonderzoek dat aanbevolen wordt door de onderzoekers is een onderzoek waarbij gesprekken van opvoedingsondersteuners met gezinnen opgenomen worden met een videocamera, om zo de werkzame elementen van opvoedingsondersteuning aan de genoemde doelgroep werkelijk in beeld te kunnen brengen. Dit onderzoek is gericht op de ervaringsverhalen van opvoedingsondersteuners. Het zou echter kunnen zijn dat er nog werkzame elementen meespelen in de praktijk van opvoedingsondersteuning, waarvan zij zich zelf niet bewust zijn. Het is daarom raadzaam om een videoanalyse te maken van beeldmateriaal uit de praktijk. Een kanttekening die vanuit dit onderzoek daarbij vermeld moet worden is dat de ondersteuners beïnvloed zouden kunnen worden door het feit dat de gesprekken opgenomen worden en het feit dat veel pubers ook moeite kunnen hebben met een camera.

Een aanbeveling voor een vervolgonderzoek is ook dat er nog meer ondersteuners geïnterviewd zouden kunnen worden, om het draagvlak van de interviewgegevens breder en dus meer betrouwbaar te maken.

Als laatste wordt aanbevolen om een boek samen te stellen waar informatie over opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar, zoals verworven in dit onderzoek, vermeld wordt. Door zo'n boek samen te stellen zijn methodische richtlijnen voor opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar beschikbaar voor het werkveld. Dit is iets wat op dit moment nog ontbreekt, waardoor opvoedingsondersteuners gedwongen zijn om hun theoretische kennis te halen uit verschillende bronnen die niet specifiek gericht zijn op deze doelgroep.

Hoofdstuk 13 Visie van de onderzoekers

13.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken zijn de resultaten van zowel het literatuuronderzoek als het praktijkonderzoek weergegeven. Op basis van die informatie is een conclusie getrokken en zijn discussiepunten van het onderzoek besproken. Als laatste zal in dit hoofdstuk de visie van de onderzoekers weergegeven worden. Hoe kijken wij terug op het onderzoeksproces? Wat vinden wij van de onderzoeksresultaten? Hoe was het voor ons om te werken met de gebruikte onderzoeksmethoden? En wat vinden wij eigenlijk van systemische opvoedingsondersteuning aan gezinnen met pubers? Op deze vragen zullen beide onderzoekers ingaan, waardoor de persoonlijke betrokkenheid bij dit onderzoek tot uiting komt.

13.2 Visie van Tamara Langeveld

13.2.1 Onderzoek

In de laatste fase van mijn studie SPH heb ik mij door middel van het afstudeeronderzoek toegelegd op het doen van kwalitatief onderzoek. Ik kijk terug op een intensieve periode waarin ik mij heb verdiept in de opvoedingsondersteuning aan gezinnen met pubers en in het doen van een onderzoek. Het doen van onderzoek heb ik zowel erg leerzaam als leuk ervaren. Ik heb geleerd om kwalitatief onderzoek te doen en daarbij onderzoeksresultaten te analyseren, weer te geven en te interpreteren. Dit alles hebben we gedaan volgen de methode van Baarda, zoals beschreven in het 'Basisboek kwalitatief onderzoek'. Dit heb ik als een belangrijk hulpmiddel ervaren. Ik vind het erg leuk om theorie en praktijk te vergelijken en samen te brengen en om verbanden te leggen. Wat ik als een waardevolle toevoeging aan dit onderzoek ervaar is het feit dat we in gesprek zijn geweest met een medewerker van het Nederlands Jeugdinstituut. Dit gesprek heeft ons gescherpt ten aanzien van de te gebruiken methoden van ons onderzoek en ons bewust gemaakt van de relevantie van het doen van onderzoek. Het doen van onderzoek vind ik relevant voor de professionalisering van de hulpverlening. In 'De creatieve professional' staat vermeld dat de professional door onderzoek een bijdrage levert aan de ontwikkeling van beroep en beroepsmethodiek (Landelijk Opleidingsoverleg SPH, 2009:20). Het onderzoek dat wij hebben verricht is in mijn ogen zeer relevant, omdat gebleken is dat er weinig theoretische kennis voorhanden is met betrekking tot het bieden van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar. Ik ben van mening dat we door middel van dit kwalitatief onderzoek een bijdrage hebben kunnen leveren aan het domein van opvoedingsondersteuning. Ik ben zeer tevreden met het proces dat we doorlopen hebben en het resultaat waartoe we zijn gekomen.

13.2.2 Methoden

Aan het begin van het traject zijn we gestart met het opstellen van een onderzoeksopzet. In dit opzet van het onderzoek hebben we de hoofdvraag en daarbij leidende onderzoeksvragen geformuleerd en de kernbegrippen gedefinieerd. Deze onderzoeksopzet heb ik gedurende het proces van onderzoeken als een waardevol instrument ervaren, omdat het ons een kader bood waarbinnen we ons onderzoek zouden verrichten. Om informatie te vergaren hebben we twee methoden van onderzoek gehanteerd: literatuurstudie en diepte-interviews met opvoedingsondersteuners uit het werkveld. Ik ben van mening dat beide methoden een waardevolle bijdrage hebben geleverd aan het onderzoek en dat beiden dan ook nodig zijn om een gedegen onderzoek te doen. Omdat ik mij graag verdiep in literatuur, heb ik doen van literatuurstudie als heel leuk ervaren. Wat ik persoonlijk als lastig heb ervaren is het kaderen van de hoeveelheid informatie om te lezen en te gebruiken. Ik vind het belangrijk om een gedegen onderzoek te doen en daarbij hoort naar mijns inziens dat verschillende bronnen uitgebreid onderzocht worden. Onzekerheid over het feit of we werkelijk voldoende, zo niet alle, voorhanden zijnde literatuur hadden gelezen maakte het voor mij soms lastig om te besluiten het literatuuronderzoek af te ronden. Dezelfde volledigheid hanteer ik ook graag bij het praktijkonderzoek. Hiervoor zijn we in gesprek geweest met zeven ondersteuners en dat vond ik erg leuk om te doen. De praktijkverhalen vanuit de ervaring hebben voor mij het onderzoek verlevendigd. Zeven diepte-interviews is voldoende om een volwaardig onderzoek te doen, maar ook hierbij had ik graag meer mensen ondervraagd, zodat we een nog vollediger beeld hadden kunnen geven.

Het analyseren van de onderzoeksresultaten vanuit het praktijkonderzoek hebben we gedaan volgens de methode van Baarda: schrappen van niet relevante tekst, interviewgegevens labelen, de geldigheid van labeling vaststellen en definiëren van de kernlabels. Het fragmenteren en labelen vond ik op

zichzelf een verschrikkelijke klus, maar ik heb wel ervaren dat het heel gestructureerd en overzichtelijk werkt wanneer je dat eenmaal hebt gedaan.

13.2.3 Resultaten

Dit onderzoek heeft resultaten opgeleverd met betrekking tot de hulpvragen waarmee ouders zich aanmelden en met betrekking tot de werkzame factoren bij het bieden van opvoedingsondersteuning. Wat betreft de hulpvragen vind ik het heel opvallend dat ondersteuners aangeven dat bijna alle hulpvragen zijn terug te leiden tot een stroef lopende communicatie binnen het gezin. Dit heeft mij ervan bewust gemaakt dat het van wezenlijk belang is dat er goed gecommuniceerd wordt en dat ondersteuners hierin een positieve rol vervullen. Daarnaast vind ik het opmerkelijk dat de literatuur en de ondersteuners niet altijd overeenkwamen over de hulpvragen. Ik vind het dan ook leuk dat we beiden onderzoeksmethoden hebben gehanteerd en zo een meer sluitend antwoord hebben kunnen geven. Wat betreft de werkzame factoren vind ik het leuk dat zowel vanuit de literatuurstudie als uit de praktijkstudie blijkt dat er een tweedeling te maken is: factoren op het gebied van voorwaarden en factoren op het gebied van de uitvoering van opvoedingsondersteuning. Ik denk dat we een uitgebreide lijst hebben kunnen maken met werkzame factoren en daar ben ik blij mee, aangezien we tot doel hadden om een dergelijke lijst samen te stellen zodat opvoedingsondersteuners hun handelen kunnen professionaliseren. Voor mij zijn de meest uitspringende werkzame factoren de basishouding van de hulpverlener en het afstemmen op het gezin en de puber. Deze factoren vind ik zo sprekend en belangrijk, dat dit werkzame factoren zijn die ik zelf ook zeker meeneem wanneer ik het werkveld van de hulpverlening betreed.

13.2.4 Opvoeden van pubers

In de eerste jaren van mijn opleiding heb ik mij door theorie en praktijkervaring voornamelijk verdiept in het jonge kind. Dit is ook zeker de doelgroep waarmee ik wil werken in de hulpverleningspraktijk. Door dit onderzoek heb ik mijn blik verruimd door mij te verdiepen in de puberteit en heb ik er inhoudelijk veel over geleerd. Wat mij het meest heeft aangesproken is de betekenis voor het gezin wanneer een kind in de puberteit komt. Ik was mij er niet van bewust dat die impact zo groot is als dat de literatuur en de praktijk uitwijst: de verhoudingen en de rollen veranderen en dit kan grote impact hebben op de individuele gezinsleden. Daarnaast ben ik mij ervan bewust geworden dat het voor ouders een lastige taak kan zijn om hun pubers langzamerhand los te laten en er op te vertrouwen dat hun kind op eigen benen kan gaan staan. Het lijkt mij best lastig om een puber op te voeden! Wat ik overigens wel heel mooi vind, is dat dit onderzoek duidelijk heeft gemaakt dat de opvoedingsproblematiek niet alleen veroorzaakt wordt door het puberende kind, maar dat het ook in andere factoren gelegen kan liggen. Ik vind het belangrijk dat ouders en opvoedingsondersteuners zich hiervan bewust zijn, zodat voorkomen kan worden dat een kind als het zwarte schaap aangewezen wordt. Wat ik zelf ook meeneem in mijn hulpverlenend handelen is een uitspraak van een ondersteuner: "Je eigen kind is je achilleshiel, je zwakke plek en dat hebben sommige hulpverleners soms onvoldoende in de gaten: dat het met je eigen kind dat het gewoon twee keer zo moeilijk is als wij denken bij een ander kind" (O&C 8.11). Of ik nu met pubers werk of het jonge kind, ik denk dat het ten alle tijden belangrijk is dat ik mij hiervan bewust ben.

13.2.5 Opvoedingsondersteuning aan gezinnen met pubers

Door dit onderzoek ben ik erachter gekomen dat er een beperkt aanbod voor opvoedingsondersteuning aan gezinnen met pubers is. Met name de gesprekken met de ondersteuners hebben mij er bewust van gemaakt dat ouders tussen wal en schip kunnen vallen wanneer hun kind in de puberteit komt en zij hulp willen hebben bij de opvoedingssituatie. Voor opvoedingsvragen bij hun jonge kind kunnen ze terecht op consultatiebureaus en kunnen ze opvoedingsondersteuning ontvangen. Wanneer hun kind echter in de puberteit komt, is er minder aanbod voorhanden, omdat de opvoedingsondersteuning dan veelal geïndiceerd is. Wanneer ouders dan vragen hebben, worden ze naar huis gestuurd met de boodschap dat hun problematiek niet zwaar genoeg is. Toen ik dit hoorde ging ik de initiatieven van de opvoedingsondersteuners die niet-geïndiceerde ondersteuning bieden erg waarderen. Ik vind het schrijnend dat ouders soms niet geholpen worden. Naar mijn mening schuilt er namelijk kracht in het preventief werken en kan daardoor erger voorkomen worden. Ik denk dan ook dat hier nog een schone taak ligt voor de Centra voor Jeugd en Gezin.

13.2.6 Systemisch werken

Wat betreft het systemisch werken ben ik van mening dat dit een heel waardevol aspect kan zijn bij het bieden van opvoedingsondersteuning. Zoals reeds beschreven kunnen er verschillende factoren

meespelen bij het ontstaan van opvoedingsvragen en opvoedingsspanning. Aangezien deze factoren bij en tussen verschillende gezinsleden gelegen kan zijn, denk ik dat het werkzaam is om de verschillende gezinsleden bij de ondersteuning te betrekken. Praktisch zie ik wel een aantal haken en ogen: wat als een gezin uit een groot aantal gezinsleden bestaat, hoe betrek je er jonge kinderen bij die zich waarschijnlijk nog niet eens bewust zijn van de hele situatie, wat te doen met kinderen die al op zichzelf wonen? Ik denk dat dit punten zijn die een ondersteuner moet meenemen bij het overwegen om systemisch te werken. Ondanks deze haken en ogen ben ik van mening dat het systemisch werken heel goed is. Vanuit mijn christelijke levensbeschouwing sta ik ook achter het systemisch werken. Afgezien van het feit dat je met elkaar kunt streven naar een verbeterde opvoedingssituatie, zie ik het ook als een stuk zorg dragen voor elkaar, wat een Bijbels uitgangspunt is. Door gezamenlijk opvoedingsondersteuning te ontvangen, kun je elkaar bijstaan en met elkaar de verantwoordelijkheid nemen om het gezin weer soepel te laten lopen. Daarnaast ben ik van mening dat God gezinsleden bij elkaar heeft geplaatst, omdat je elkaar nodig hebt en mooier kunt maken.

Tamara

13.3 Visie van Lianne Noordam

13.3.1 Onderzoek

Persoonlijk kijk ik terug op een heel intensieve en vooral ook leuke periode van afstuderen. Naarmate het proces vorderde zat ik echt helemaal in het onderzoek. Ik heb me in de opleiding voornamelijk gericht op jonge kinderen en slechts tien weken stage gelopen bij pubers op het Praktijkonderwijs. Toen een opdracht beschikbaar kwam bij het lectoraat voor dit onderzoek met pubers als doelgroep, was ik meteen geïnteresseerd. Opvoedingsondersteuning vind ik heel interessant en het leek mij leuk om meer over pubers te weten te komen. In de beginfase van het onderzoek had ik de onderzoeksvragen niet altijd paraat. Later was dat wel anders, als je me nu 's nachts wakker zou maken dan kan ik de hoofdvraag en alle deelvragen zo opnoemen! Tamara en ik zijn beiden heel gestructureerd van aard en dat heeft ervoor gezorgd dat we het onderzoek systematisch hebben aangepakt, waardoor het een gedegen afstudeeronderzoek is geworden. Ik vind het mooi om een proces van onderzoek te doorlopen en uiteindelijk het resultaat van een paar maanden onderzoek in een samenvatting van 600 woorden op te schrijven, waarbij elk woord afgewogen en geproefd is.

13.3.2 Methoden

De onderzoeksmethoden die wij hebben toegepast in dit onderzoek zijn literatuurstudie en interviews. Het literatuuronderzoek vond ik erg leuk om te doen. Ik houd van theorie en vind het ook heel leuk om van bestudeerde theorie een kwalitatief stuk te schrijven. Vooraf werd tegen ons gezegd dat er weinig literatuur te vinden zou zijn over opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar (ik kan die term na dit onderzoek niet meer horen!). Wij hebben, doordat we verschillende literatuurbronnen met elkaar verbonden en informatie gedestilleerd hebben, toch theoretische kennis kunnen vergaren over de opvoedingsondersteuning aan deze gezinnen.

We hebben erg veel literatuur kunnen vinden over de puberteit en over gezinnen met een puber. Ook hebben we theorie over systemisch werken en opvoedingsondersteuning in het algemeen kunnen toepassen op de gezinnen met kinderen in de puberleeftijd. Het leukste van dit onderzoek vind ik de ervaringsverhalen van de opvoedingsondersteuners die wij geïnterviewd hebben. Ik heb zeven verschillende verhalen gehoord over hoe ondersteuners de opvoedingsondersteuning in de praktijk vormgeven. Bij verschillende voorbeelden die zij gaven, bijvoorbeeld over hoe ze een puber benaderen, had ik meteen het gevoel dat het aansluit bij een puber. We hebben de technieken voor het analyseren van interviewgegevens goed kunnen toepassen. Ook hierbij was onze systematische aanpak van het onderzoek helpend om alle data te ordenen. Het was fijn dat we hierbij af en toe de hulp van onze begeleidster in konden schakelen.

13.3.3 Resultaten

In hoofdstuk 3 en 4 zijn de resultaten met betrekking tot de hulpvragen besproken. Ik was soms echt verbaasd over de problemen die bij pubers kunnen spelen. Ik kan me wat voorstellen bij problemen met vrienden, school en met pubergedrag, maar bij een kind in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar denk ik totaal niet aan drugsverslaving. Ik denk dat mijn redelijk beschermde opvoeding af en toe zorgde voor onbegrip wanneer ik alle verschillende problemen die kunnen spelen in gezinnen met pubers onder ogen zag. Wat ik ook heel opmerkelijk vind is het feit dat pubers hun ouders weleens mishandelen. Dit kwam uit de literatuurstudie naar voren.

De lijst met werkzame factoren vind ik echt interessant geworden, vooral omdat het allemaal gebaseerd is op onderzoek. Het afstemmen op het niveau en de belevingswereld van de puber door

middel van taalgebruik vind ik de meest leuke werkzame factor. Daarover heb ik veel leuke voorbeelden van gehoord van de ondersteuners.

13.3.4 Opvoeden van pubers

Door dit onderzoek ben ik erachter gekomen dat het nog niet zo makkelijk is om een puber op te voeden. Wat bij mij vooral tot nieuwe inzichten heeft geleid, is dat veel ouders ook niet voorbereid zijn op de periode van puberteit bij hun kind en dat zij het kind juist meer gaan loslaten omdat ze denken dat de puber dat van hen vraagt. Dit werd aangegeven voor één van de ondersteuners. Moeders gaan bijvoorbeeld meer werken. En dat terwijl een puber nog steeds een beschikbare ouder nodig heeft, enerzijds om zich ertegen af te zetten en anderzijds om daar juist houvast aan te hebben. Ik vind de paragrafen over de veranderende rollen in een gezin en de verschillende levensfasen waarin de ouders en de puber terecht komen het meest verrijkend voor mijn kennis.

13.3.5 Opvoedingsondersteuning aan gezinnen met pubers

Opvoedingsondersteuning aan gezinnen met pubers. Daar draait dit hele onderzoek om. Wat vind ik daar nu van? Ik ben het met de ondersteuners eens die menen dat je een puber actief bij de gesprekken moet betrekken. De puber bereikt de leeftijd dat je niet meer over hem kunt praten, maar dat je met hem moet praten. De meerzijdige partijdigheid zie ik dan ook als een heel belangrijke factor voor het werken met gezinnen met pubers. Ik vind het afstemmen op het gezin en op de puber ook echt een werkzame factor. Om ondersteuning te kunnen bieden moet je kunnen afstemmen op het gezin waar je mee werkt. Ik vind het leuk dat ik nu ook weet hoe je dat kunt doen, bijvoorbeeld door je kledingkeuze, je taalgebruik en bepaalde interventies die je in kunt zetten.

13.3.6 Systemisch werken

Ik ben van mening dat systemisch werken heel goed past bij een christelijk mensbeeld. Het relationele aspect van mijn mensvisie sluit naadloos aan bij de systemische visie. Ik ga er vanuit dat een mens een relationeel wezen is en in verbinding staat met anderen en met God. Ik vind dan ook dat, wanneer je op een christelijke wijze hulp wilt verlenen, je systemisch moet werken. Als je het systeem van een cliënt niet bij de hulp of ondersteuning betreft, help je de cliënt maar half. Als de cliënt er open voor staat vind ik dat God ook een plaats in dat systeem in mag nemen, in de zin van Bijbelse normen en waarden bij de ondersteuning of hulp betrekken. "Hoe kun je deze situatie vanuit Bijbels perspectief bezien? Wat zegt de Bijbel erover?" Je kunt een cliënt naar mijn idee ook wijzen op het feit dat hij ergens om mag bidden. Op die manier neemt God ook een plaats in in het systeem.

Ik vind dat er wel grenzen zijn aan het systemisch werken, voornamelijk op praktisch gebied. Ik vind dat niet bij elk gesprek het hele systeem aanwezig hoeft te zijn. Ik sluit mij aan bij de werkwijze van de ondersteuners die ik geïnterviewd heb, die het systeem betrekken in het traject van de ondersteuning, maar niet bij elk gesprek.

Het verslag is geschreven. Het afstuderen zit erop. Ik kijk terug op een waardevolle periode en een mooi onderzoeksresultaat.

Lianne

Totaaloverzicht geraadpleegde bronnen

Boeken en niet-gepubliceerde bronnen

- Acker, J. van (2001). *Zorgenkinderen. Omgaan met opvoedingsproblemen*. Amsterdam: Ambo.
- Acker, J. van, (2009). *Gezinsproblemen oplossen. Opvoedings- en gedragsproblemen toegelicht*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant Uitgevers n.v.
- Adriaenssens, P. (2009). *Van hieraf mag je gaan. Over het opvoeden van tieners*. Tielt: Drukkerij Lannoo nv.
- Akkerman, M., Blokland, G., Hagens, H. & Warnars-Kleverlaan, N. (1999). *Wat nou... pubers? Voor ouders die willen opvoeden en loslaten*. Utrecht: NIZW Uitgeverij
- Beek, F. van (2004). *Zo willen wij het. Wat jongeren en ouders belangrijk vinden als zij hulp nodig hebben*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Bil, M. de & Bil, P. de (2006). *Praktijkgerichte ontwikkelingspsychologie. Van wieg tot hangplek: de ontwikkeling van 0- tot 18-jarigen*. Soest: Uitgeverij Nelissen.
- Blokland, G. (2010). *Over opvoeden gesproken. Methodiekboek pedagogisch adviseren*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut/ Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Brink, E. van den (2006). *Zoek geen problemen maar oplossingen. Een model voor gezondheidsgerichte GGZ*. GGZet Wetenschappelijk, 10 (2).
- Burggraaff-Huiskes, M. (2008). *Opvoedingsondersteuning als bijzondere vorm van preventie*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Dekker, J.M. & Biemans, H.M.B. (1994). *Video-hometraining in gezinnen*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu van Loghum.
- Delfos, M.F. (2005-2007). *Ik heb ook wat te vertellen! Communiceren met pubers en adolescenten*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Festen, T. & Verburg, H. (2006). *Passende hulp bij opvoedings- en ontwikkelingsproblemen. Handleiding programma's in de jeugdzorg voor kinderen en jeugdigen en hun ouders*. Amsterdam: B.V. Uitgeverij SWP.
- Goderie, M. & Stekete, M. (2003). *Gezinnen in onbalans. Onderzoek naar het bereiken van gezinnen in probleemsituaties*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Grimhuijzen, T. van (2007). *Van lust tot last. Het opvoeden van pubers*. Amsterdam: B.V. Uitgeverij SWP.
- Heuves, W. (2006). *Pubers. Ontwikkeling en problemen*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.
- Ince, D. (2008). *Cijfers over opvoedingsvragen en -problemen*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Janssens, J. (1998). *Opvoedingshulp: doel, methoden en effecten*. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 37.
- Kohnstamm, R. (2009). *Kleine ontwikkelingspsychologie III. De puberjaren*. Amsterdam: Bohn Stafleu van Loghum.
- Kousemaker, N.P.J., Wilbrink-Griffioen, D. (1987). *Pedagogische preventie in de jeugdgezondheidszorg van 0-4 jarigen, deel I t/m IV*. Vakgroep Klinische- en orthopedagogiek, Rijksuniversiteit Leiden i.s.m. Provinciale Noord-Brabantse Kruisvereniging.
- Landelijk Opleidingsoverleg SPH (2009). *De creatieve professional. Met afstand het meest nabij*. Utrecht: Uitgeverij SWP.
- Lange, A. (2006). *Gedragsverandering in gezinnen. Cognitieve gedrags- en systeemtherapie*. Groningen: Wolters-Noordhoff bv.
- Noordegraaf, M. (2010). *Gezin in gesprek. Context, praktijk en techniek in het werken met gezinnen met adolescenten*. Lectorale rede uitgesproken op 24 september 2010, Christelijke Hogeschool Ede.
- Pas, A. van der (1992). *Visies op gezinsbehandeling. Artikelen en interviews*. Houten/Zeventem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Pas, A. van der. (2000). *Aanmelding en onderzoek. Handboek Methodische Ouderbegeleiding 4*. Rotterdam: Uitgeversmaatschappij Ad. Donker bv.
- Prinsen, H. & Terpstra, K.J. (2009). *Pubers van Nu! Praktijkboek voor iedereen die met pubers werkt*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Schoorl, P.M. (1993). *Opvoeding en opvoedingsproblemen in het gezinsleven*. Amsterdam/Lisse: Swets & Zeitlinger.

- Snijders, J. (2006). *Ouders en hun behoefte aan opvoedingsondersteuning. Factsheet*. Utrecht: Expertisecentrum Ondersteuning van NIZW Jeugd.
- Stolk, J. (red.). (1998). *Pubers begrijpen*. Heerenveen: Uitgeverij J.J. Groen en Zoon.
- Stuyen, K., Baeten, M., Kyndt, E., & Sierens, E. (2009). *Groot worden. De ontwikkeling van baby tot adolescent. Handboek voor (toekomstige) leerkrachten, opvoeders en verzorgers*. Leuven: Uitgeverij LannooCampus.
- Uittenboogaard, B., Steentjes, L. & Westerveld, M. (2000). *Stap voor stap 3. Een methode om ouders van jongeren (12-18 jaar) te begeleiden bij opvoedingsvragen*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Weijenberg, J. (1994). *Alledaagse opvoedingsvragen. Een wegwijzer voor groepsopvoeders en ouders*. Assen: Van Gorcum & Comp. B.V.
- Wit, J. de, Slot, W. & Aken, M. van. (red.). (2007). *Psychologie van de adolescentie*. Baarn: HBuitgevers.

Internetbronnen

- Internet. Geraadpleegd op 10.02.2011 van <http://www.eco3.nl/eCache/DEF/32/424.html>
- Internet. Geraadpleegd op 10.02.2011 van <http://www.nji.nl/eCache/DEF/1/10/482.html>
- Internet. Geraadpleegd op 24.02.2011 van <http://www.nji.nl/eCache/DEF/1/13/909.html>
- Internet. Geraadpleegd op 05.04.2011, van <http://www.nji.nl/eCache/DEF/6/133.html>
- Internet. Geraadpleegd op 20.04.2011, van www.pubertopcoach.nl
- Internet. Geraadpleegd op 20.04.2011, van <http://www.oudersenco.nl/index.php?page=beroepskrachten>
- Internet. Geraadpleegd op 20.04.2011, van www.bureaukleijweg.nl
- Internet. Geraadpleegd op 20.04.2011, van <http://www.aventurijn.info/wat%20biedt%20opv.html>
- Internet. Geraadpleegd op 20.04.2011, van www.opgroeiwinkel.nl
- Internet. Geraadpleegd op 20.04.2011, van <http://www.opgroeiwinkel.nl/site/Positief%20Opvoeden/Opvoedingsondersteuning>
- Internet. Geraadpleegd op 20.04.2011, van www.ln5.nl
- Internet. Geraadpleegd op 20.04.2011, van <http://www.nji.nl/eCache/DEF/1/03/174.html>
- Internet. Geraadpleegd op 28.04.2011, van http://www.csz-antwerpen.be/attachments/010_J%C3%BCrgen%20Peeters%20NBBM%2023%2009%2008.pdf

Geraadpleegde bronnen per hoofdstuk

Geraadpleegde bronnen bij hoofdstuk 1

Boeken en niet-gepubliceerde bronnen

- Burggraaff-Huiskes, M. (2008). *Opvoedingsondersteuning als bijzondere vorm van preventie*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Noordegraaf, M. (2010). *Gezin in gesprek. Context, praktijk en techniek in het werken met gezinnen met adolescenten*. Lectorale rede uitgesproken op 24 september 2010, Christelijke Hogeschool Ede.
- Schoorl, P.M. (1993). *Opvoeding en opvoedingsproblemen in het gezinsleven*. Amsterdam/Lisse: Swets & Zeitlinger.

Geraadpleegde bronnen bij hoofdstuk 2

Boeken en niet-gepubliceerde bronnen

- Acker, J. van (2001). *Zorgenkinderen. Omgaan met opvoedingsproblemen*. Amsterdam: Ambo.
- Adriaenssens, P. (2009). *Van hieraf mag je gaan. Over het opvoeden van tieners*. Tielt: Drukkerij Lannoo nv.
- Blokland, G. (2010). *Over opvoeden gesproken. Methodiekboek pedagogisch adviseren*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut / Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Burggraaff-Huiskes, M. (2008). *Opvoedingsondersteuning als bijzondere vorm van preventie*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Janssens, J. (1998). Opvoedingshulp: doel, methoden en effecten. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 37.
- Kousemaker, N.P.J., Wilbrink-Griffioen, D. (1987). *Pedagogische preventie in de jeugdgezondheidszorg van 0-4 jarigen, deel I t/m IV*. Vakgroep Klinische- en orthopedagogiek, Rijksuniversiteit Leiden i.s.m. Provinciale Noord-Brabantse Kruisvereniging.
- Lange, A. (2006). *Gedragsverandering in gezinnen. Cognitieve gedrags- en systeemtherapie*. Groningen: Wolters-Noordhoff bv.
- Pas, A. van der. (2000). *Aanmelding en onderzoek. Handboek Methodische Ouderbegeleiding 4*. Rotterdam: Uitgeversmaatschappij Ad. Donker bv.
- Wit, J. de, Slot, W. & Aken, M. van. (red.). (2007). *Psychologie van de adolescentie*. Baarn: HBUitgevers

Internetbronnen

- Internet. Geraadpleegd op 10.02.2011 van <http://www.nji.nl/eCache/DEF/1/10/482.html>

Geraadpleegde bronnen bij hoofdstuk 3

Boeken en niet-gepubliceerde bronnen

- Adriaenssens, P. (2009). *Van hieraf mag je gaan. Over het opvoeden van tieners*. Tielt: Drukkerij Lannoo nv.
- Akkerman, M., Blokland, G., Hagens, H. & Warnars-Kleverlaan, N. (1999). *Wat nou... pubers? Voor ouders die willen opvoeden en loslaten*. Utrecht: NIZW Uitgeverij.
- Bil, M. de & Bil, P. de (2006). *Praktijkgerichte ontwikkelingspsychologie. Van wieg tot hangplek: de ontwikkeling van 0- tot 18-jarigen*. Soest: Uitgeverij Nelissen.
- Blokland, G. (2010). *Over opvoeden gesproken. Methodiekboek pedagogisch adviseren*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut / Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Burggraaff-Huiskes, M. (2008). *Opvoedingsondersteuning als bijzondere vorm van preventie*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Delfos, M.F. (2005-2007). *Ik heb ook wat te vertellen! Communiceren met pubers en adolescenten*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Festen, T. & Verburg, H. (2006). *Passende hulp bij opvoedings- en ontwikkelingsproblemen. Handleiding programma's in de jeugdzorg voor kinderen en jeugdigen en hun ouders*. Amsterdam: B.V. Uitgeverij SWP.
- Goderie, M. & Steketee, M. (2003). *Gezinnen in onbalans. Onderzoek naar het bereiken van gezinnen in probleemsituaties*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Heuves, W. (2006). *Pubers. Ontwikkeling en problemen*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.

- Kohnstamm, R. (2009). *Kleine ontwikkelingspsychologie III. De puberjaren*. Amsterdam: Bohn Stafleu van Loghum.
- Pas, A. van der (1992). *Visies op gezinsbehandeling. Artikelen en interviews*. Houten/Zeventem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Prinsen, H. & Terpstra, K.J. (2009). *Pubers van Nu! Praktijkboek voor iedereen die met pubers werkt*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Stuyen, K., Baeten, M., Kyndt, E., & Sierens, E. (2009). *Groot worden. De ontwikkeling van baby tot adolescent. Handboek voor (toekomstige) leerkrachten, opvoeders en verzorgers*. Leuven: Uitgeverij LannooCampus.
- Wit, J. de, Slot, W. & Aken, M. van. (red.). (2007). *Psychologie van de adolescentie*. Baarn: HBUitgevers

Geraadpleegde bronnen bij hoofdstuk 4

Boeken en niet-gepubliceerde bronnen

- Acker, J. van (2001). *Zorgenkinderen. Omgaan met opvoedingsproblemen*. Amsterdam: Ambo.
- Acker, J. van, (2009). *Gezinsproblemen oplossen. Opvoedings- en gedragsproblemen toegelicht*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant Uitgevers n.v.
- Adriaenssens, P. (2009). *Van hieraf mag je gaan. Over het opvoeden van tieners*. Tiel: Drukkerij Lannoo nv.
- Akkerman, M., Blokland, G., Hagens, H. & Warnars-Kleverlaan, N. (1999). *Wat nou... pubers? Voor ouders die willen opvoeden en loslaten*. Utrecht: NIZW Uitgeverij.
- Blokland, G. (2010). *Over opvoeden gesproken. Methodiekboek pedagogisch adviseren*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut / Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Burggraaff-Huiskes, M. (2008). *Opvoedingsondersteuning als bijzondere vorm van preventie*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Dekker, J.M. & Biemans, H.M.B. (1994). *Video-hometraining in gezinnen*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu van Loghum.
- Delfos, M.F. (2005-2007). *Ik heb ook wat te vertellen! Communiceren met pubers en adolescenten*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Festen, T. & Verburg, H. (2006). *Passende hulp bij opvoedings- en ontwikkelingsproblemen. Handleiding programma's in de jeugdzorg voor kinderen en jeugdigen en hun ouders*. Amsterdam: B.V. Uitgeverij SWP.
- Goderie, M. & Stekete, M. (2003). *Gezinnen in onbalans. Onderzoek naar het bereiken van gezinnen in probleemsituaties*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Grimhuijzen, T. van (2007). *Van lust tot last. Het opvoeden van pubers*. Amsterdam: B.V. Uitgeverij SWP.
- Heuves, W. (2006). *Pubers. Ontwikkeling en problemen*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.
- Ince, D. (2008). *Cijfers over opvoedingsvragen en -problemen*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Lange, A. (2006). *Gedragsverandering in gezinnen. Cognitieve gedrags- en systeemtherapie*. Groningen: Wolters-Noordhoff bv.
- Snijders, J. (2006). *Ouders en hun behoefte aan opvoedingsondersteuning. Factsheet*. Utrecht: Expertisecentrum Ondersteuning van NIZW Jeugd.
- Uittenboogaard, B., Steentjes, L. & Westerveld, M. (2000). *Stap voor stap 3. Een methode om ouders van jongeren (12-18 jaar) te begeleiden bij opvoedingsvragen*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Weijenberg, J. (1994). *Alledaagse opvoedingsvragen. Een wegwijzer voor groepsopvoeders en ouders*. Assen: Van Gorcum & Comp. B.V.

Geraadpleegde bronnen bij hoofdstuk 5

Boeken en niet-gepubliceerde bronnen

- Acker, J. van (2001). *Zorgenkinderen. Omgaan met opvoedingsproblemen*. Amsterdam: Ambo.
- Adriaenssens, P. (2009). *Van hieraf mag je gaan. Over het opvoeden van tieners*. Tiel: Drukkerij Lannoo nv.
- Akkerman, M., Blokland, G., Hagens, H. & Warnars-Kleverlaan, N. (1999). *Wat nou... pubers? Voor ouders die willen opvoeden en loslaten*. Utrecht: NIZW Uitgeverij.
- Beek, F. van (2004). *Zo willen wij het. Wat jongeren en ouders belangrijk vinden als zij hulp nodig hebben*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

- Brink, E. van den (2006). *Zoek geen problemen maar oplossingen. Een model voor gezondheidsgerichte GGZ. GGZet Wetenschappelijk*, 10 (2).
- Burggraaff-Huiskes, M. (2008). *Opvoedingsondersteuning als bijzondere vorm van preventie*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Delfos, M.F. (2005-2007). *Ik heb ook wat te vertellen! Communiceren met pubers en adolescenten*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Heuves, W. (2006). *Pubers. Ontwikkeling en problemen*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.
- Lange, A. (2006). *Gedragsverandering in gezinnen. Cognitieve gedrags- en systeemtherapie*. Groningen: Wolters-Noordhoff bv.
- Pas, A. van der. (2000). *Aanmelding en onderzoek. Handboek Methodische Ouderbegeleiding 4*. Rotterdam: Uitgeversmaatschappij Ad. Donker bv.
- Prinsen, H. & Terpstra, K.J. (2009). *Pubers van Nu! Praktijkboek voor iedereen die met pubers werkt*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Stolk, J. (red.). (1998). *Pubers begrijpen*. Heerenveen: Uitgeverij J.J. Groen en Zoon.
- Wit, J. de, Slot, W. & Aken, M. van. (red.). (2007). *Psychologie van de adolescentie*. Baarn: HBUitgevers.

Internetbronnen

- Internet. Geraadpleegd op 05.04.2011, van <http://www.nji.nl/eCache/DEF/6/133.html>
- Internet. Geraadpleegd op 28.04.2011, van http://www.csz-antwerpen.be/attachments/010_J%C3%BCrgen%20Peeters%20NBBM%2023%2009%2008.pdf

Geraadpleegde bronnen bij hoofdstuk 7

Boeken en niet-gepubliceerde bronnen

- Acker, J. van (2001). *Zorgenkinderen. Omgaan met opvoedingsproblemen*. Amsterdam: Ambo.
- Blokland, G. (2010). *Over opvoeden gesproken. Methodiekboek pedagogisch adviseren*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut/ Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Brink, E. van den (2006). *Zoek geen problemen maar oplossingen. Een model voor gezondheidsgerichte GGZ. GGZet Wetenschappelijk*, 10 (2).
- Burggraaff-Huiskes, M. (2008). *Opvoedingsondersteuning als bijzondere vorm van preventie*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Dekker, J.M. & Biemans, H.M.B. (1994). *Video-hometraining in gezinnen*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu van Loghum.
- Delfos, M.F. (2005-2007). *Ik heb ook wat te vertellen! Communiceren met pubers en adolescenten*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Lange, A. (2006). *Gedragsverandering in gezinnen. Cognitieve gedrags- en systeemtherapie*. Groningen: Wolters-Noordhoff bv.
- Pas, A. van der (1992). *Visies op gezinsbehandeling. Artikelen en interviews*. Houten/Zeventem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Prinsen, H. & Terpstra, K.J. (2009). *Pubers van Nu! Praktijkboek voor iedereen die met pubers werkt*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Uittenboogaard, B., Steentjes, L. & Westerveld, M. (2000). *Stap voor stap 3. Een methode om ouders van jongeren (12-18 jaar) te begeleiden bij opvoedingsvragen*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Internetbronnen

- Internet. Geraadpleegd op 05.04.2011, van <http://www.nji.nl/eCache/DEF/6/133.html>
- Internet. Geraadpleegd op 24.02.2011 van www.nji.nl/eCache/DEF/1/13/909.html
- Internet. Geraadpleegd op 10.02.2011 van <http://www.eco3.nl/eCache/DEF/32/424.html>

Geraadpleegde bronnen bij hoofdstuk 13

Boeken en niet-gepubliceerde bronnen

- Landelijk Opleidingsoverleg SPH (2009). *De creatieve professional. Met afstand het meest nabij*. Utrecht: Uitgeverij SWP.

Geraadpleegde bronnen bij bijlage 1

Internetbronnen

- Internet. Geraadpleegd op 20.04.2011, van www.pubertopcoach.nl
- Internet. Geraadpleegd op 20.04.2011, van <http://www.oudersenco.nl/index.php?page=beroepskrachten>
- Internet. Geraadpleegd op 20.04.2011, van www.bureaukleijweg.nl
- Internet. Geraadpleegd op 20.04.2011, van <http://www.aventurijn.info/wat%20biedt%20opv.html>
- Internet. Geraadpleegd op 20.04.2011, van www.opgroeiwinkel.nl
- Internet. Geraadpleegd op 20.04.2011, van <http://www.opgroeiwinkel.nl/site/Positief%20Opvoeden/Opvoedingsondersteuning>
- Internet. Geraadpleegd op 20.04.2011, van www.ln5.nl
- Internet. Geraadpleegd op 20.04.2011, van <http://www.nji.nl/eCache/DEF/1/03/174.html>

Bijlage 1 Beschrijving betrokken instellingen

Bij dit onderzoek zijn verschillende instellingen betrokken. Op basis van de volgende criteria zijn deze instellingen door ons geselecteerd:

- De instelling biedt onder andere niet-geïndiceerde zorg
- De instelling biedt opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar
- De instelling werkt systemisch

Puber Top Coach

Puber Top Coach is een landelijke organisatie die zich richt op het begeleiden, coachen en ondersteunen van pubers, ouders en gezinnen. Daarnaast geven zij ook informatie, trainingen en ondersteuning aan professionals die met jongeren werken. Puber Top Coach biedt verschillende diensten aan: individuele coaching pubers, gezinscoaching, relatiecoaching, Time Out Dagen, Ouder Coaching, Opvoed Helpdesk, Thema Avonden, Drugs & Alcohol Coaching pubers (www.pubertopcoach.nl, 20.04.2011). De Top Coaches hebben een achtergrond in het management, coaching en/of counseling of in de communicatie. "Onze Top Coaches zijn ervaren mensen uit het bedrijfsleven. Ze zijn ondernemer en/of manager en hebben jarenlange ervaring in het aansturen en motiveren van hun mensen om hun persoonlijke doelstelling te behalen" (www.pubertopcoach.nl, 20.04.2011). Wanneer een gezin opvoedingsondersteuning krijgt zijn alle gezinsleden betrokken bij de ondersteuning. De Top Coach komt bij het gezin thuis en heeft daar gemiddeld vijf gesprekken met het gezin. Voor de ondersteuning is geen indicatie nodig.

Gegevens

- Vermelding: PTC
- Provincie: Landelijk
- Plaats: Landelijk
- Website: www.pubertopcoach.nl / www.pubers.nl

Ouders & Co

Ouders & Co is een praktijk voor opvoedingsondersteuning die kortdurende ondersteuning biedt aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van nul tot en met twintig jaar, met opgroei- en opvoedvragen. De ondersteuning wordt geboden op vrijwillige basis en ouders hoeven geen indicatie te hebben. "De problemen zijn voor ouders levensgroot maar 'te licht' om voor indicatie en ook vergoeding in aanmerking te komen" (www.oudersenco.nl, 20.04.2011).

De ondersteuning wordt geboden door professionele opvoedcoaches. De opvoedcoach komt altijd bij de gezinnen thuis en gemiddeld wordt het traject afgesloten na vijf tot zeven huisbezoeken. De opvoedcoach komt maximaal tien keer op bezoek voor de opvoedingsondersteuning.

Centraal bij de ondersteuning staat de vraag van de ouders en samen met de ouders stelt de opvoedcoach doelen op voor de ondersteuning. Deze doelen komen samen in een Opvoedplan. Uitgangspunt van de ondersteuning is dat er een positieve aanpak gehanteerd wordt. "De opvoedcoach gaat uit van wat er wel goed gaat tussen ouder en kind en probeert daar meer van te maken" (www.oudersenco.nl, 20.04.2011). Wanneer een traject is afgerond schrijft de opvoedcoach een eindverslag met een advies voor de ouders. Tevens volgt er na verloop van tijd een telefonisch gesprek waarin de opvoedcoach nagaat hoe het met het gezin gaat.

Gegevens

- Vermelding: O&C
- Provincie: Groningen
- Plaats: Middelstum
- Website: www.oudersenco.nl

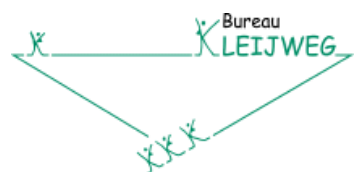
Bureau Kleijweg

Bureau Kleijweg is een bureau waar mensen terecht kunnen voor training, coaching en advies in contacten met anderen. Het aanbod bestaat uit: relatiecoaching/relatietherapie, trainingen video-interactiebegeleiding, opvoedingsondersteuning, coaching (voor mensen in publieke functies), cursussen, onderzoek en advies, teamtraining en –begeleiding (www.bureaukleijweg.nl, 20.04.2011).

Wanneer ouders bij Bureau Kleijweg opvoedingsondersteuning ontvangen, kan deze ondersteuning variëren van een éénmalig adviesgesprek tot een traject van meerdere coachingsgesprekken. De aard van de problematiek is hierin bepalend. Bij de opvoedingsondersteuning zijn er verschillende mogelijkheden wat betreft de gezinsleden die erbij betrokken zijn:

- De ouders
- De ouders en de puber is een paar gesprekken aanwezig
- De puber en de ouders zijn een paar gesprekken aanwezig

Ook hierbij geldt dat de aard van de problematiek van invloed is. Daarnaast speelt ook mee in hoeverre de puber erbij betrokken wil worden.

Gegevens

- Vermelding: BKW
- Provincie: Zuid-Holland
- Plaats: Voorschoten
- Website: www.bureaukleijweg.nl

Aventurijn Opvoedingsondersteuning

Aventurijn Opvoedingsondersteuning is een praktijk voor orthopedagogiek. De orthopedagoge die hier werkzaam is, biedt ondersteuning aan kinderen en jong-volwassenen van nul tot en met vijftientig jaar en hun ouders. Deze ondersteuning kan bestaan uit weekendopvang voor kinderen van zes tot twintig jaar, met autisme, ADHD en/of een licht verstandelijke beperking. Daarnaast biedt Aventurijn vakantieweken aan voor kinderen van zes tot achttien jaar, met autisme, ADHD en/of een licht verstandelijke beperking. Ook biedt Aventurijn opvoedingsondersteuning aan gezinnen.

De opvoedingsondersteuning aan gezinnen kan bestaan uit onderzoek en begeleiding (www.aventurijn.info, 20.04.2011). Bij onderzoek valt te denken aan een intelligentieonderzoek, onderzoek naar de sociaal-emotionele ontwikkeling en observatie. De begeleiding kan bestaan uit individuele begeleiding, sociale vaardigheidstraining, ouderbegeleiding, gezinsgesprekken en gesprekken op school. Ouders kunnen zich op eigen initiatief aanmelden voor opvoedingsondersteuning.

Gegevens

- Vermelding: AVO
- Provincie: Friesland
- Plaats: Donkerbroek
- Website: www.aventurijn.info

Combiwel

Combiwel is een welzijnsinstelling voor bewoners van diverse stadsdelen in Amsterdam. De kerntaken van Combiwel zijn opvoedingsondersteuning, buurthuiswerk voor kinderen en volwassenen, jongerenwerk en maatschappelijke dienstverlening. Bij Combiwel zijn 700 medewerkers en 900 vrijwilligers werkzaam.

Voor advies rond de opvoeding van kinderen in de leeftijd van nul tot achttien jaar kunnen ouders terecht bij Combiwel. Combiwel biedt op verschillende manieren opvoedondersteuning: ontmoetingsactiviteiten, schriftelijke informatie, voorlichting/lezingen/workshops, adviesgesprekken, oudercursussen, speel-o-theek. Bij de opvoedondersteuning maakt Combiwel gebruik van de Australische methodiek Triple P: Positief Opvoeden.

De opvoedingsondersteuning is kosteloos en ouders kunnen zich op eigen initiatief aanmelden.

Gegevens

- Vermelding: CBW
- Provincie: Noord-Holland
- Plaats: Amsterdam
- Website: www.combiwel.nl

De Opgroeiwinkel

“De Opgroeiwinkel in Arnhem biedt informatie, boeken, tips, concreet advies en passende begeleidingstrajecten aan kinderen, jongeren en hun ouders” (www.opgroeiwinkel.nl, 20.04.2011). Voor opvoedvragen kunnen ouders bij de Opgroeiwinkel terecht. Bij de opvoedingsondersteuning maakt De Opgroeiwinkel gebruik van de Australische methodiek Triple P: Positief Opvoeden. “Het Positief Pedagogisch Programma richt zich op het voorkomen en verminderen van emotionele- en gedragsproblemen bij kinderen door vaardigheden en het zelfvertrouwen van ouders te versterken” (www.opgroeiwinkel.nl, 20.04.2011). De verschillende trajecten waaruit ouders kunnen kiezen, zijn: eenmalig consult, kort traject, traject, oudertraining en zelfstudie. De puber wordt in beperkte mate betrokken bij de opvoedingsondersteuning.

Naast opvoedingsondersteuning biedt De Opgroeiwinkel ook opgroeiondersteuning. Dit is psychosociale ondersteuning die speciaal wordt aangeboden aan jongeren. Ook biedt De Opgroeiwinkel coachingstrajecten aan professionals.

Gegevens

- Vermelding: DOW
- Provincie: Gelderland
- Plaats: Arnhem
- Website: www.opgroeiwinkel.nl

Lijn 5

Lijn 5 is een landelijke organisatie die werkzaam is in de provincies Noord-Holland, Utrecht en Gelderland. “We bieden hulp en zorg in de thuissituatie, verzorgen trainingen of bieden een (tijdelijk) thuis aan kinderen, jongeren en jongvolwassenen tot 28 jaar” (www.ln5.nl, 20.04.2011). De behandeling en begeleiding bestaat onder andere uit: ambulante gezinsbehandeling, ambulante spoedhulp, Families First, ouderbegeleiding, naschoolse dagbehandeling en trainingscentrum. Voor de opvoedingsondersteuning is veelal een indicatie via Bureau Jeugdzorg nodig. Ouders kunnen zich echter ook op eigen initiatief aanmelden bij Lijn 5.

Gegevens

- Vermelding: LN5
- Provincie: Noord-Holland, Utrecht en Gelderland
- Plaats: Divers
- Website: www.ln5.nl

Het Nederlands Jeugdinstituut neemt een bijzondere plaats in binnen de instellingen die zijn geïnterviewd voor dit onderzoek. Deze organisatie is namelijk geen hulpverleningsinstelling en biedt zodoende ook geen opvoedingsondersteuning aan gezinnen. Vanwaar dat het Nederlands Jeugdinstituut is betrokken bij dit onderzoek naar opvoedingsondersteuning? Het Nederlands Jeugdinstituut is het landelijk kennisinstituut voor jeugd- en opvoedingsvraagstukken. Om meer achtergrondinformatie te krijgen over de context waarin dit onderzoek plaatsvindt, is er een senior medewerker van het kenniscentrum van het Nederlands jeugdinstituut geïnterviewd.

Nederlands Jeugdinstituut

Het Nederlands Jeugdinstituut is het landelijk kennisinstituut voor jeugd- en opvoedingsvraagstukken. “Het Nederlands Jeugdinstituut verbindt kennis en praktijkontwikkeling door het organiseren van een kenniscyclus, die de jeugdsector helpt om problemen op te lossen en de kwaliteit van de dienstverlening te verbeteren” (www.nji.nl, 20.04.2011). Concreet betekent dit dat het Nederlands Jeugdinstituut bijvoorbeeld kennis over effectieve behandelprogramma's en interventies in de

jeugdsector ontwikkelt, beheert en verspreidt. “Het Nederlands Jeugdinstituut brengt jaarlijks talloze publicaties en adviezen uit die op de website te vinden zijn” (www.nji.nl, 20.04.2011). Daarnaast draagt het Nederlands Jeugdinstituut bij aan het maatschappelijk debat over jeugd- en opvoedingsvraagstukken. “Het kennisdomein van het Nederlands Jeugdinstituut heeft betrekking op: de normale ontwikkeling en opvoeding van kinderen en jongeren; opvoedings- en opgroei problemen; effectieve werkwijzen, programma’s en instrumenten; professionaliseringsvraagstukken en stelselvraagstukken” (www.nji.nl, 20.04.2011).

Gegevens

- Vermelding: NJI
- Provincie: Utrecht
- Plaats: Utrecht
- Website: www.nji.nl

Bijlage 2 Overzicht topics interviews

Hoofdvraag van het onderzoek

Hoe kunnen opvoedingsondersteuners optimale, systemische opvoedingsondersteuning bieden aan gezinnen met kinderen van 12 tot en met 16 jaar?

Topics

- *Organisatie*
- *Hulpvragen*
- *Opvoedingsondersteuning*
- *Werkzame factoren*
- *Behoeften*

Nader uitgewerkte topics

Organisatie

1. Hoe verloopt het proces van aanmelding tot evaluatie?
2. Wat maakt dat de opvoedingsondersteuning aan een gezin beëindigd wordt?
3. Waar wordt de opvoedingsondersteuning geboden? En met welke reden?
4. Wat verstaat u onder systemisch werken?

Hulpvragen

1. Zijn er opvallende dingen waar te nemen met betrekking tot de hulpvragen van deze gezinnen? Welke thema's spelen er vaak?
2. Welke verwachtingen hebben ouders ten aanzien van de opvoedingsondersteuning en de opvoedingsondersteuner?

Opvoedingsondersteuning

1. Wat vraagt het van de opvoedingsondersteuners (competenties, attitude, kennis) om met deze gezinnen te werken?
2. Prettige en lastige factoren in het werken met deze doelgroep?
3. Hoe kun je als opvoedingsondersteuner het best contact maken met de gezinnen met pubers?
4. Hoe betreft u de puber in de ondersteuning? (inspraak, aanwezigheid, positie, benadering, etc.)

Werkzame factoren

1. Wat ziet u als werkzame elementen in het werken met gezinnen met pubers?
2. Wat zijn volgens u do's en don'ts met betrekking tot het bieden van opvoedingsondersteuning in gezinnen met pubers?

Behoeften

1. Waar loopt u in de praktijk van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met pubers tegenaan?
2. Wat ervaart u als gemis bij de opvoedingsondersteuning aan gezinnen met pubers?
3. Kunt u aanbevelingen noemen met betrekking tot ontwikkeling van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met pubers? (theorie, training, methodiek, intervisie, overig)

Vragen voor het Nederlands Jeugdinstituut

1. Wat is de oorzaak van de leemte in de opvoedingsondersteuning aan gezinnen met pubers?
2. Wat zijn de ontwikkelingen op dit gebied en wat vindt u daarvan?
3. Hoe komt het dat er weinig literatuur voorhanden is over opvoedingsondersteuning aan gezinnen met pubers?
4. Wat is er volgens u nodig aan hulp voor ouders van kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?
5. Wat zijn werkzame factoren in het bieden van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?

Bijlage 3 Overzicht kernlabelschema's

Kernlabels bij deelvraag 1:

Met welke hulpvragen melden gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar zich aan voor opvoedingsondersteuning?

A. Opvoedingsverlegenheid ouders

A1 Loslaten

- Alleen maar straffen (PTC 1.1)
- Alleen maar opvoeden (PTC 1.1)
- Alleen maar corrigeren (PTC 1.1)
- Moeder moeite om puber eigen stukje leven geven (O&C 1.6)
- Ouders moeite met loslaten (O&C 1.7)
- Ouders willen touwtjes in handen houden (O&C 1.7)
- Ouders winden zich op over details (O&C 5.11)
- Wanneer ouders vertrouwen op capaciteiten kind, hebben ze geen hulp nodig (O&C 6.6)
- Als kind meer vrijheid nodig heeft, gaan ouders het verkeerde doen (O&C 6.7)
- Straffen (O&C 6.8)
- Ontzeggen (O&C 6.8)
- Ouders realiseren zich niet dat ze in afnemende mate belangrijk zijn (O&C 6.9)
- Ouders op regels en autoriteit (O&C 6.9)
- Ouders moeten kinderen ruimte geven om neus te stoten (BKW 12.3)
- Sommige ouders laten alles los (AVO 4.3)
- Ouders willen de boel in de hand houden en beschermen tegen misstappen (AVO 19.1)

A2 Verandering van kind naar puber

- "Dit is mijn kind niet meer" (O&C 1.1)
- Ouders herkennen kind niet meer (O&C 1.6)
- Verwachtingsniveau klopt vaak niet (O&C 6.10)
- Ouders verwachten veel te veel van kinderen (O&C 6.11)
- Ouders begrijpen jongen niet (BKW 11.2)
- Mijn kind is heel anders (CBW 1.3)
- "Wat past bij de leeftijd en de fases" (CBW 1.6)
- "Hoe kan ik beter met mijn puber omgaan?" (DOW 9.1)

A3 Onmacht

- Niet ondersteund voelen (PTC 1.1)
- Onmacht (PTC 1.2)
- Bijna altijd onmacht (PTC 1.3)
- Onmacht door niet communiceren (PTC 1.3)
- Ten einde raad (PTC 4.1)
- Ouders volledig in de kramp (O&C 1.2)
- Ouders verliezen grip (O&C 1.2)
- Ouders vinden het eng (O&C 1.2)
- Ouders zijn verstrikt (O&C 5.11)
- Ouders hebben de boel niet meer op een rij (O&C 5.11)
- Ouders in de kramp in plaats van kinderen ruimte te geven (O&C 6.5)
- Ouders maken zich zorgen (BKW 1.5)
- Ouders vinden het lastig als het bij opa, oma, oom, tante wel goed gaat met puber (AVO 21.1)
- Verlies van grip (CBW 1.4)
- "Welke regels en grenzen?" (CBW 1.5)
- Ouders denken dat probleem bij kind ligt (DOW 19.1)
- Grip verliezen (LN5 1.2)
- Geen grip hebben (LN5 1.2)
- Hulpvragen over grip (LN5 1.3)
- Ouders voelen alleen nog onmacht (LN5 1.5)
- "Help ons terugwinnen gezag en grip" (LN5 1.6)

- De hoofdmoot is grip krijgen op (LN5 3.1)
- Machteloosheid (LN5 6.1)
- Schaamte en schuldgevoel (LN5 6.1)

A4 Situatie niet overzien

- Ouders hebben problemen niet goed in de gaten (O&C 5.11)
- Ouders hebben het alleen over problemen (O&C 5.14)
- Alleen nog maar zien dat alles fout gaat (AVO 22.3)

B. Problemen met puber

B1 Verslaving

- Blowen (PTC 1.1)
- Niet altijd drugs (PTC 1.3)
- Drugsgebruik (PTC 5.5)
- Middelengebruik (O&C 1.1)
- Drankgebruik (O&C 1.5)
- Middelengebruik (O&C 1.5)
- Drugs en blowen (BKW 1.4)
- Jongere blowt (LN5 1.1)
- Gameverslaving (LN5 3.2)
- Jongere verslaafd (LN5 3.2)
- Kind geneigd om alleen computerspelletjes te doen (LN5 4.1)

B2 Vrienden

- Verkeerde vrienden (O&C 1.1)
- Verkeerde vrienden (O&C 1.5)
- 's nachts naar vriendinnetje (LN5 8.5)

B3 School

- Slechte schoolresultaten (BKW 1.4)
- Problemen op school (AVO 1.2)
- Elke dag ruzie over huiswerk (AVO 22.3)
- Puber wil niet naar school (CBW 1.5)
- Jongere wil niet meer naar school (LN5 1.1)
- Slechte cijfers (LN5 4.3)
- Slechte cijfers (LN5 4.4)
- Weinig zelfvertrouwen (LN5 4.4)

B4 Gedrag

- List en bedrog (PTC 1.1)
- Liegen, bedriegen (PTC 1.1)
- Fysieke agressie (PTC 1.1)
- Verbale agressie (PTC 1.1)
- Afsluiten bij groot geheim (PTC 1.2)
- Agressie (PTC 1.2)
- Vaak gedrag (O&C 1.1)
- Niet te bereiken (O&C 1.1)
- Eigen gang gaan (O&C 1.1)
- Niet aan gezinsleven houden (O&C 1.1)
- Losmaken (O&C 1.5)
- Puber gaat zijn gang (BKW 1.4)
- Zich niet aan afspraken houden (BKW 1.5)
- Ouders zijn grote monden zat (BKW 2.1)
- "Zorg dat puber niet meer scheld en op tijd komt" (BKW 3.1)
- Vaak gaat het om gedragsproblemen waar ze mee komen (BKW 10.1)
- Bij pubers komt het aan op conflicthantering (BKW 18.6)
- "Hoe ga ik om met speciaal gedrag van kind?" (AVO 1.1)
- Omgang broertjes en zusjes is probleem (AVO 1.2)
- Ruzies vinden ouders het allervervelendst (AVO 2.1)
- Puber ruimt kamer niet op (CBW 1.5)

- “Hoe komt puber beter in zijn vel?” (DOW 9.1)
- Niet op tijd thuis zijn (DOW 17.1)
- Jongere niet uit bed (LN5 1.1)
- Bureau Halt bij vernielen (LN5 1.1)
- Respectloos behandeld (LN5 1.2)
- Regels genegeerd door jongere (LN5 1.2)
- Meiden scheldkannonades (LN5 1.4)
- Kind moe (LN5 4.2)
- Kind moe (LN5 4.3)
- Kind wil niet meer opstaan (LN5 4.4)
- Kind vind het moeilijk om naar regels te luisteren (LN5 4.5)
- Puber wil bed niet uitkomen (LN5 8.5)
- Meisjes vaak eetprobleem (LN5 13.3)

C. Verstoorde communicatie ouders en puber

- Minder communiceren (PTC 1.2)
- Minder begrijpen (PTC 1.2)
- Voor elkaar afsluiten (PTC 1.2)
- Onhoudbaar thuis (O&C 1.2)
- Wringen en knallen (O&C 1.7)
- Gezinsprobleem (O&C 2.1)
- Gezin niet met elkaar aan het praten (O&C 5.2)
- Iedereen vastgebeten in eigen standpunt (O&C 5.2)
- Echtscheidingssituaties (O&C 5.8)
- Gezin is niet met elkaar in gesprek (O&C 5.15)
- Puber en ouders begrijpen elkaar niet (AVO 18.1)
- Door ruzie tegenover elkaar (AVO 18.1)
- Geen stap maken (AVO 18.1)
- Vaak alleen maar ruzie (AVO 31.4)
- “Hoe houd ik contact” (CBW 1.5)

D. Wat geen antwoord geeft, maar wel interessant is

D1 Moment van aanvragen

- Moment van hulpvragen (PTC 4.1)
- Moment van aanvraag heeft reden (PTC 4.2)
- Aanvraag na het weekend (PTC 4.3)
- Aanvraag na de vakantie (PTC 4.4)
- Eer ouders om hulp vragen is er veel gebeurt (AVO 22.4)
- Eind terug om nieuwe weg in te slaan (AVO 22.4)
- Als ouder te laat met signaleren (LN5 3.3)
- Blijven hopen en denken dat het wel goed komt (LN5 3.3)
- Ouders hopen dat het goed komt (LN5 3.4)
- Het is de puberteit (LN5 3.4)
- Meteen een vraag stellen (LN5 4.1)

D2 Met wie hebben ze problemen

- Problemen met de oudste (O&C 1.3)

D3 Wie meldt zich aan

- Zelden de puber (PTC 2.1)
- Bijna altijd de ouder (PTC 2.1)
- Hulpvrager meestal de ouder (BKW 1.3)
- Eén ouder (CBW 6.1)
- Toename van vaders (CBW 6.3)
- Moeders (CBW 6.4)
- Vader meer bemoeien (CBW 6.5)
- Meestal één van de ouders (DOW 11.1)

D4 Wat kenmerkt gezin met puber

- Als laatste kind puber wordt, moeders weer werken (LN5 16.3)

- Kinderen zijn nu groot (LN5 16.3)
- Beter werken met basisschool kinderen dan pubers (LN5 16.3)
- Zelfstandig (LN5 16.4)
- Niet meer naar school brengen (LN5 16.4)
- Met sleutel in huis (LN5 16.4)
- Broodje maken voor zichzelf (LN5 16.4)
- Jongere maakt intern en extern veel mee (LN5 16.4)
- Op part-time basis aanwezig voor kinderen (LN5 16.4)
- Pubers veel begeleiding nodig op andere manier dan kinderen (LN5 16.5)
- Lastig om die switch te maken (LN5 16.5)
- Problemen dichterbij huis (LN5 16.7)
- Loverboy (LN5 16.7)
- Kind gepest en zegt er niets over (LN5 16.7)
- Blomen (LN5 16.7)
- Daar moet je bij blijven als ouder (LN5 16.7)
- Ouders verwarren loslaten met helemaal loslaten (LN5 16.9)
- Problemen ontstaan rond de dertien jaar (LN5 16.10)
- Overgang basisschool naar middelbare school (LN5 16.10)
- Kinderen eerst naar naschoolse opvang daarna niets (LN5 16.10)
- Leeg huis (LN5 16.10)
- Te grote overgang (LN5 16.10)

D5 Preventief werken

- Je kunt niet zeggen dat het lichtere domein minder relevant is (NJI 10.1)
- Aanpak van beschermende factoren even effectief als hardlopen wanneer iemand zit te kraaien (NJI 10.2)
- Vanuit beleid zeker zo effectief om geld in voorterrein te stoppen (NJI 10.3)
- Populatie die nu om hulp vraagt vijf tot vijftien procent naar beneden brengen (NJI 10.3)

Kernlabels bij deelvraag 3:

Wat geven opvoedingsondersteuners vanuit hun ervaring aan als werkzame factoren bij het bieden van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?

A. Preventief werken

- Probleem diep begraven bij twee maanden wachten (O&C 6.1)
- Geen wachtlijsten, maar beschikbaar zijn (O&C 6.2)
- Ouders doen het zelf (O&C 6.3)
- Ondersteuning hoeft niet dramatisch te zijn (O&C 8.12)
- Ondersteuning hoeft niet lang te duren (O&C 8.12)
- Ondersteuning hoeft niet veel te kosten (O&C 8.12)
- Denkfout bestuurders (O&C 8.12)
- Vroegtijdig investeren (O&C 8.12)
- In vroege fase verkennen wat goed gaat en wat niet (BKW 2.2)
- Hoe vroeger hoe beter (BKW 2.2)
- Vroeg beginnen is voorkomen (CBW 2.1)

B. Randvoorwaarden creëren

B1 Afspraken en regels

- Eigen verantwoordelijkheid (PTC 7.2)
- Verantwoordelijkheid bij kind ter bescherming coach (PTC 7.4)
- In vertrouwen verteld blijft in vertrouwen (PTC 9.1)
- Ouders verantwoordelijk (O&C 4.5)
- Afspreken met ouders dat kind ruimte krijgt (O&C 7.4)
- Ouders vinden ruimte voor kind moeilijk (O&C 7.5)
- Duidelijk in: "Jullie gaan het doen." (O&C 8.8)
- "Jullie moeten het doen." (O&C 9.8)
- Openheid over agenda (BKW 6.5)
- Spelregels afspreken wil puber je vertrouwen (BKW 6.6)
- Letterlijk opschrijven wat ik niet met je ouders mag bespreken (BKW 6.7)
- Bij pubers leg je veel verantwoordelijkheid neer (AVO 15.2)
- Afspraken op tijd dat ouder en opvoedadviseur kunnen (CBW 5.6)
- "Jij moet het doen" (CBW 9.7)
- Ouders laten werken (DOW 3.2)
- Respecteer elkaar (LN5 12.6)

B2 Investeren in relatie

- Een klik hebben (O&C 5.6)
- Ruimte en tijd geven (O&C 7.1)
- Openheid creëren in eerste gesprek (BKW 4.1)
- Beginnen met praatje om ijs te breken (BKW 5.1)
- Stap 1 is ijs breken (BKW 5.1)
- Contact maken (BKW 5.4)
- Meteen toon zetten (BKW 7.4)
- Helder zijn naar ouders (BKW 15.5)
- Bakje thee (AVO 6.1)
- Informeel (AVO 6.1)
- Eerst kennismaken (AVO 6.2)
- Alleen maar op de thee zitten (AVO 29.1)
- Niet samen koffie drinken of vriendinnen worden (CBW 5.9)
- Relatie met elkaar (CBW 5.10)
- Werkrelatie (CBW 5.10)
- Ouder kent puber het beste (DOW 13.1)
- Jullie kennen gezin het beste (LN5 5.5)
- Leuke klik (LN5 8.9)
- Band met gezin (LN5 8.9)

C. Betrekken van systeem

C1 Inventarisatie

- Gezin als geheel bekijken (O&C 2.2)

- Oma, buurvrouw of oppas horen erbij (O&C 2.3)
- Vragen wie belangrijk zijn voor gezin (O&C 2.4)
- Grootste kracht bij systeem (O&C 2.5)
- Positieve rol systeem (O&C 2.5)
- Inventarisatie systeem (O&C 2.6)
- Samenhang gezin tekenen (BKW 9.4)
- Richten op context (BKW 9.5)
- Niet los zien (BKW 12.5)
- Gezin en school zit er dichtbij (AVO 12.1)
- Afhankelijk van de gezinnen wie er over de vloer komt (AVO 12.2)
- Sommigen gesloten bijna geen contact meer (AVO 12.2)
- Vrienden en familie zijn helpend (AVO 22.2)
- Hoe zit gezin in elkaar (CBW 9.2)
- Werken vanuit gezinssysteem (DOW 5.1)

C2 Aanwezigheid gezinsleden

- Overleg vóór aanmelden (PTC 3.2)
- Met kind overleggen (PTC 3.2)
- Kind van twaalf (PTC 3.3)
- Kind van vijftien, zestien “Ik ben weg” (PTC 3.3)
- Leeftijd bepaalt of akkoord nodig is (PTC 3.4)
- Kind nodig (O&C 1.8)
- Jongere hoort er bij (O&C 2.7)
- Jongere erbij heeft geen zin (O&C 2.7)
- Eerste gesprek liever hele gezin erbij (BKW 3.2)
- “Jij veroorzaakt last, om jou draaien de problemen” (BKW 3.5)
- Minimaal ouders en betreffende kind bij eerste gesprek ook broer en zus (BKW 3.6)
- Puber zit erbij: ligt allemaal aan mij (BKW 5.2)
- Verifiëren bij anderen waarom ze hier zijn (BKW 5.4)
- Gesprekken apart met puber, ouders, zussen (BKW 6.2)
- In eerste gesprek nooit zonder elkaar zien (BKW 12.5)
- Kind hoeft niet bij kennismaking te zijn (AVO 6.2)
- Niet iedereen aan tafel (AVO 14.1)
- Misschien gesprekje puber (DOW 4.1)
- Puber er buiten houden (DOW 4.1)
- Vooral gericht op ouders (DOW 4.2)
- Niet hele gezin hier (DOW 5.1)
- We spreken van tevoren af wie er bij het gesprek zullen zijn (LN5 11.1)
- Als ouders vol zitten en zouden moeten klagen, jongere er niet bij (LN5 11.2)
- Als er iets bij de ouders aangepakt moet worden, jongere er niet bij (LN5 11.2)
- Bij doel van jongere ouders er niet bij (LN5 11.3)
- Gezin splitsen (LN5 11.3)
- Door dynamiek hele andere gesprekken (LN5 11.3)
- Elke samenstelling die je kan bedenken (LN5 11.4)
- Gezinsgesprekken (LN5 11.5)
- Gesprekken met broertjes en zusjes (LN5 11.5)
- Gesprekken zonder de jongere (LN5 11.5)
- Eigen keuze om erbij te zijn (LN5 11.5)

C3 Keuze gesprekslocatie

- Bij de mensen thuis (PTC 3.1)
- Kijken naar reilen en zeilen (PTC 3.1)
- Weten in welke omgeving het kind leeft (BKW 19.1)
- Ouders vinden het prettig als je thuiskomt (BKW 19.2)
- Gesprek bij ons (CBW 5.4)
- Makkelijker (CBW 5.9)
- Zakelijker (CBW 5.9)
- Voordelen (CBW 5.9)
- Bij iemand thuis helemaal niet nodig (CBW 5.11)
- Bij slecht zicht op situatie thuis kijken (CBW 5.12)

- Huisbezoek snap ik niet (CBW 5.13)
- Wat doe ik daar mee (CBW 5.13)
- Wij zijn daar niet voor (CBW 5.14)
- Beter signaleren (CBW 5.14)
- Bemoeien en controleren (CBW 5.14)
- Observatie thuis (DOW 4.1)
- Bij observatie zien hoe het in zijn werk gaat (DOW 8.1)
- Ouders ergens naartoe (LN5 8.3)
- Vrij vragen (LN5 8.3)
- Oppas regelen (LN5 8.3)
- Twee of vier keer in de week (LN5 8.3)
- Inrichting huis (LN5 8.4)
- Omgang andere kinderen (LN5 8.4)
- Niet opvallen observeren (LN5 8.4)
- Betere ingang door huisbezoek (LN5 8.10)

C4 Meersydig partijdige benadering

- Iedereen aanspreken (PTC 6.1)
- Geen verlengstuk van ouders (PTC 7.3)
- Onafhankelijk (PTC 7.3)
- Objectief (PTC 7.3)
- Zakelijke insteek (PTC 7.3)
- Verplaatsen in de ander (PTC 16.1)
- Eerder opnemen voor kind dan voor ouder (O&C 8.1)
- Meninge boven tafel krijgen (O&C 9.1)
- Beetje partij kiezen (BKW 10.6)
- Multi-partijdig zijn (BKW 12.1)
- Achter de puber staan (BKW 12.1)
- Verplaatsen in puber,ouders broers of zusjes (BKW 12.1)
- Multi-partijdigheid belangrijk en moeilijk (BKW 12.4)
- Multi-partijdigheid sleutel voor goede hulp (BKW 12.4)
- Meervoudig partijdig zijn (BKW 15.1)
- Luisteren naar alle personen (BKW 15.1)
- Verschillende belangen kunnen inschatten en samenbrengen (AVO 16.1)
- Verhaal maken waar ze verder mee kunnen (AVO 16.2)
- Elkaars standpunt uitleggen (AVO 18.2)
- Verhalen aanhoren (AVO 29.1)
- Samen proberen goede mix te maken (AVO 31.1)
- Meersydig partijdig (LN5 10.6)

D. Afstemmen op gezin

- Voegen naar gezin (PTC 15.1)
- Zoeken waar je je in kunt vinden (PTC 15.3)
- Als je je openstelt voor gezin liggen oplossingen voor het oprapen (O&C 5.10)
- Meedraaien in gezin (LN5 8.8)
- Aanvoelen: "Dit kan ik nu maken" (LN5 8.9)
- Afstemmen op een gezin ontzettend belangrijk (LN5 8.12)
- Gezin in de bijstand expres met oud autootje daarheen (LN5 8.13)
- Afstand creëren als je netjes aankomt en zij hebben joggingbroek aan (LN5 8.14)
- Afstemmen belangrijk (LN5 8.15)
- Je ding ervan maken (LN5 8.15)
- Rokje in GerGem gezin (LN5 8.16)
- Andere set kleren mee in de auto (LN5 8.16)
- Dikke auto schrikt af als zij geen geld hebben om fiets te kopen (LN5 8.17)
- Mensen weten niet dat ik afgestemd heb (LN5 9.1)
- Geheel zien en aansluiten (LN5 9.1)
- Gezin voelt zich makkelijker (LN5 9.2)
- Gezin praat makkelijker (LN5 9.2)
- Gezin niet uit comfortzone halen (LN5 9.2)
- Gaat erom dat gezin zich prettig voelt bij je komst (LN5 9.3)

- Zoveel mogelijk aanpassen (LN5 9.3)
- “We kunnen onszelf zijn” (LN5 9.3)
- Meepraten (LN5 9.4)
- Sneller een ingang (LN5 9.4)
- Neutrale kleding bij intake (LN5 9.5)
- Het moet niet afschrikken (LN5 9.5)
- Niks zeggen zorgt voor rust (LN5 14.3)
- Niks zeggen roept angst op (LN5 14.3)
- Ieder gezin als uniek benaderen (LN5 15.6)

E. Betrekken van puber

E1 Actief betrekken bij gesprek

- Terugkomen bij de puber (PTC 6.5)
- Vooral met kind praten (PTC 6.6)
- Aandacht voor het kind (PTC 6.7)
- Nooit met kind alleen op slaapkamer ter bescherming van iedereen (PTC 8.3)
- Contact met de puber (PTC 16.5)
- Praten met de puber (PTC 16.5)
- Babbelen met puber (PTC 16.6)
- Puber verhaal laten doen (O&C 2.8)
- Bij jongere beginnen: waarom denk je dat je hier bent (BKW 5.4)
- Weten dat het kind op het einde thuiskomt van school (AVO 6.1)
- Meer komen als kinderen er zijn (bij ouders met laag niveau) (AVO 7.2)
- Met kinderen alleen op slaapkamer zitten (AVO 14.2)
- Samen kijken waar jongere tegenaan loopt (LN5 10.5)
- Wat van de opvoeding sluit aan bij behoefte jongere? (LN5 13.7)

E2 Afstemmen op niveau en belevingswereld

- Gekscherend: “Wat kom ik hier doen?” (PTC 6.2)
- “Vertel het eens.” (PTC 6.3)
- “Ik hou van sappige details.” (PTC 6.3)
- Bigsmile puber (PTC 6.4)
- Hetzelfde niveau (PTC 6.8)
- “Blow je?” in plaats van “verdovende middelen”. (PTC 9.2)
- Gelijkwaardig niveau (PTC 16.5)
- Bij puber kijken naar merkkleding, blackberry (BKW 7.1)
- Inspelen op Ado merkje, groengeel petje, dopjes in oren (BKW 7.3)
- “Jij zit er warmpjes bij” (BKW 7.5)
- “Wat was je van plan?” (BKW 7.6)
- “Zitten we hier, moet we nog praten ook!” (BKW 7.7)
- Eerst over auto’s praten (AVO 27.1)
- Vertaalslag maken van de puber naar gesprek ouders of ondersteuner (AVO 27.1)
- Afstemmen in de belevingswereld en taal van jongere (LN5 10.2)
- Op taalniveau zitten (LN5 10.2)
- Verdiepen waar tieners mee bezig zijn (LN5 10.3)
- Afstand als jongere uit moet leggen hoe World of Warcraft werkt (LN5 10.3)
- Weten waar jongeren mee bezig zijn (LN5 10.4)
- Wat voor hun belangrijk is (LN5 10.4)
- Waar kunnen ze tegenaan lopen? (LN5 10.4)
- Op level afstemmen (LN5 10.4)
- Ik ben wel de volwassene hoe kan ik zorgen dat ze dat niet voelen (LN5 10.5)
- Niet hetzelfde als moeder en vader (LN5 10.5)
- Met jongere praktisch werken (LN5 13.1)

E3 Erkenning geven

- Puber gevoel geven: “Je bent net zo belangrijk.” (O&C 7.3)
- Kinderen groter maken (O&C 8.10)
- Puber in verdomhoekje (O&C 8.10)
- Muts af (BKW 8.1)
- Houding: ik mag hier wel zijn (BKW 8.1)

- Puber begrepen voelen (AVO 24.2)

E4 Anticiperen op puberend gedrag

- Sterke persoonlijkheid (PTC 10.1)
- Puber is verschrikkelijk eerlijk (PTC 10.3)
- Ondersteuner niet in balans maakt het moeilijk (PTC 10.3)
- Ondersteuner afhaken (PTC 10.4)
- Coach op de kast (PTC 10.4)
- Puber soms op slot (PTC 16.6)
- Schoorvoetend (O&C 2.9)
- Puber geen zin in (O&C 2.9)
- Niet met ondersteuner willen praten (O&C 2.10)
- Puber komt moeilijk met antwoord (O&C 7.2)
- Puber kan moeilijk over zichzelf nadenken (O&C 7.2)
- Bij jongen zorgen dat ik niet uitdagend gekleed ben (LN5 10.1)

F. Probleem verhelderen

- Ouders bewust maken van keuzes (O&C 4.2)
- Probleem verhelderen (O&C 5.1)
- Ouders bewust maken (O&C 5.3)
- Helpen ordenen (O&C 5.12)
- Ordenen (O&C 5.15)
- Prioriteiten stellen (O&C 5.15)
- Ruimte voor: "Wat vind ik belangrijk?" (O&C 9.3)
- Vragen hoe broer en zus ermee omgaan geeft ander plaatje (BKW 3.3)
- Verschillen benoemen waardoor het genormaliseerd wordt (BKW 3.4)
- "Wat speelt er in systeem?" (BKW 13.1)
- "Hoe zit het in elkaar?" (BKW 13.1)
- Zoeken naar functie (BKW 13.2)
- Helemaal uitpluizen (BKW 13.3)
- "Hoe gaat het precies?" (BKW 13.3)
- "Wat maakt dat het zo loopt?" (BKW 13.4)
- "Wat betekent het?" (BKW 13.4)
- Eerst plaatje krijgen (BKW 15.5)
- Vragen wat ouders kunnen loslaten en wat niet (AVO 4.4)
- Kijken naar ieders rol (AVO 13.2)
- "Is dat je bedoeling?" (AVO 13.3)
- "Wat was je bedoeling?" (AVO 13.3)
- Rijtje maken van verschillende dingen die er zijn (AVO 26.3)
- Moeilijkheden naar boven halen (AVO 31.1)
- Kijken naar de vraag en probleem (CBW 9.2)
- Onderzoeken wat precies gebeurt in gezin (CBW 9.4)
- Vraag duidelijk hebben (DOW 15.1)
- Oorzaken in kaart brengen (DOW 15.1)
- Ouders niet bewust dat ze zelf veel kunnen betekenen (DOW 19.1)
- Kijken wat aanpak ouders is (DOW 19.2)
- Uitgangspunt is: "Jullie hebben gedaan wat in je bereik lag om te doen" (LN5 5.3)
- 'Goed en fout' moet er zo snel mogelijk uit (LN5 5.4)
- Ontschuldigen is heel belangrijk (LN5 5.6)
- Kijken wat pijn is (LN5 11.7)
- Beeld van de opvoeding (LN5 13.6)

G. Positieve insteek

G1 Zoeken naar wat goed gaat

- "Wat gaat wel goed?" (O&C 3.3)
- "Wat hebben jullie aan elkaar?" (O&C 3.3)
- "Zijn er leuke momenten?" (O&C 3.3)
- Wat is er nog wel? (O&C 3.4)
- Gericht op wat goed gaat en wat beter kan (BKW 9.1)
- In gezinsgesprekken gericht op wat gaat goed wat kan beter (BKW 9.2)

- Vragen wat er wel goed gaat (AVO 20.3)
- Problemen worden minder (AVO 20.3)
- Kijken wat goed gaat en haalbaar is (AVO 26.4)
- Sterke kanten en krachten naar boven halen (AVO 31.1)
- Vragen wat ze goed samen kunnen (AVO 31.2)
- Vragen naar succesverhalen (DOW 14.1)
- Wat gaat er goed? (DOW 14.1)
- “Wat gaat er goed?” (DOW 15.1)
- “Wat heb je nodig?” (DOW 15.1)
- Kracht aanboren (LN5 8.6)
- Hoe zorgen dat het weer beter gaat (LN5 11.8)
- Wat gebeurt er voor leuks? (LN5 12.6)
- Wat werkt nog? (LN5 12.6)
- Gaat erom om positieve dingen van elkaar te zien (LN5 12.8)
- Filteren wat krachten zijn, waar ze elkaar aanvullen, zwakke plekken (LN5 13.6)
- Positieve houding (LN5 15.5)
- Zoeken naar mogelijkheden (LN5 15.5)

G2 Belonen

- Positieve vergroten (O&C 8.6)
- Negatieve negeren (O&C 8.6)
- Succesje (O&C 13.5)
- Helemaal blij (O&C 13.5)
- Positieve feedback (BKW 9.2)
- Positief gedrag stimuleren (AVO 11.1)
- Negatief gedrag negeren (AVO 11.1)
- Extra laten zien dat we dat gaan halen (AVO 23.1)
- Belonen dat mensen komen (CBW 9.1)
- Veranderingen opmerken (LN5 12.3)

H. Gebruik van methodieken

H1 Waardering

- Geen methodieken (PTC 6.7)
- Tools (PTC 7.1)
- Gezin niet aanpassen aan methodiek (PTC 7.1)
- Methodiek nodig (O&C 13.1)
- Niet veel tijd verliezen (O&C 13.1)
- Zwabberen (O&C 13.1)
- Methodiek nodig voor houvast (O&C 13.2)
- Methodiek belangrijk voor houvast en efficiëntie (O&C 13.3)
- Methodiek is niet alles (O&C 13.4)
- Gezinnen passen niet in methodiek (O&C 13.4)

H2 Gebruikte methodieken

- Insteek bij ouders (O&C 2.7)
- Gespreksvoeringstechnieken als methodiek (O&C 5.1)
- Oplossingen genereren (O&C 5.15)
- Vraag van ouders doen (O&C 13.5)
- Vraaggericht werken (O&C 13.7)
- Aansluiten bij ouders (O&C 13.7)
- Meer-generationeel kijken (BKW 9.3)
- Op gedragsniveau bezig (BKW 9.9)
- Heel erg dat dingen vraaggestuurd moeten (BKW 17.1)
- Gezin bepaalt zelf wat verstandig en nodig is (BKW 17.2)
- Pubers willen met rug naar camera toe zitten (BKW 18.2)
- Uitleggen dat VHT nodig is om werk goed te doen (BKW 18.3)
- Spelregels moeten duidelijk zijn (BKW 18.4)
- Geen geheimen over DVD (BKW 18.4)
- Spelregels van tevoren helder zijn (BKW 18.4)
- Duidelijke kleine stapjes (AVO 3.2)

- 1 ding doen, dan de volgende stap (AVO 3.2)
- Veel gedragstherapie (AVO 11.1)
- Gekozen voor en opdracht om met Triple te werken (CBW 8.1)
- Concreet doel (CBW 9.3)
- Houden van Positief Opvoeden (CBW 9.6)
- Helemaal Triple P (DOW 3.1)
- Vraaggericht (DOW 13.2)
- Voorstander van oplossingsgericht werken (LN5 11.6)
- Doelen vaststellen (LN5 12.5)

I. Inzetten van interventies

I1 Oefenen

- Ouders en puber aan de slag (PTC 7.4)
- Huisregels opstellen (O&C 5.4)
- Oefenen (O&C 8.5)
- Leren onderhandelen (O&C 8.9)
- Voordoen hoe je kunt reageren op iemand die thuis komt (AVO 8.1)
- Leren onderhandelen (AVO 18.2)
- Eerst voordoen (CBW 8.2)
- Altijd aan de slag (CBW 8.2)
- Oefenen (CBW 9.5)
- Aan de slag (CBW 9.7)

I2 Uitleggen

- Pubergedrag uitleggen (AVO 3.3)
- Uitleggen hoe het kind kijkt (AVO 4.1)
- Met ouders bespreken hoe je onderhandelt (AVO 4.2)
- Uitleggen (AVO 4.4)
- Uitleggen dat het gezond is wat er gebeurt (AVO 4.5)
- Bij hoger opgeleide gezinnen kun je uitleggen (AVO 7.3)
- “Je kunt kiezen voor gedrag” (AVO 13.2)
- Lagere milieus kunnen moeilijk kijken naar de situatie (AVO 19.3)
- Situatie voor situatie uitleggen (AVO 20.1)
- Uitleggen (CBW 9.9)

I3 Communicatie inzichtelijk maken

- Ik ben vertaler (O&C 8.2)
- “Begrijp je wat hij zegt?” (O&C 8.3)
- Elkaars verhaal vertalen (AVO 31.1)
- Gericht op communicatie (BKW 10.2)
- “Hoor u dat van uw dochters?” (BKW 10.3)
- “Hoe is de interactie” (DOW 8.1)
- Letten op communicatie en interactie (DOW 13.1)
- Gaat om de interactie (LN5 10.6)

I4 Adviseren

- Wachten met tips geven (O&C 9.5)
- Tips, adviezen en voorbeeldgedrag laten zien (bij ouders met laag niveau) (AVO 7.2)
- Vol praktische tips (CBW 9.6)
- Alleen zeggen: “Dit kan en dat kan.” (CBW 9.8)

I5 Wondervraag stellen

- Het principe van de wondervraag (O&C 5.13)
- Enthousiast over wondervraag (LN5 11.7)
- Er gebeurt een wonder waardoor het probleem weg is, waaraan merk je dat? (LN5 12.1)
- Relatievragen stellen (LN5 12.2)
- Tovervraag (LN5 12.4)

I6 Opdrachten voor thuis geven

- Puber laten bijhouden wat dwars zit (O&C 7.2)

- Opdrachtje mee (O&C 8.5)
- Opdrachten geven voor thuis (BKW 9.7)
- Dingen doen met z'n drieën, viere, vijve (BKW 9.7)
- Feedback om op terug te komen (BKW 9.8)
- Hier praten daar uitvoeren (BKW 9.9)
- Na tien keer kamer opruimen samen naar de film (AVO 9.1)
- Beloningssysteem inzetten op iets kleins wat vrij goed gaat (AVO 23.1)
- "Wat vinden ze leuk om samen te doen?" (AVO 31.2)
- Samen naar de bioscoop vinden pubers leuk (AVO 31.3)
- Veel niet stoer om met ouders te doen, naar de film wel (AVO 31.3)
- Vijf keer op jouw tijd thuisgekomen dan leuke dingen doen (AVO 31.3)
- Bij dochter en moeder: ga samen shoppen (AVO 31.4)
- Samen shoppen lost veel op (AVO 31.4)
- In kaart brengen hoe vaak te laat, hoe vaak op tijd (CBW 9.4)
- Kijken naar vaardigheden (CBW 9.4)
- Kind laten schrijven wat er veranderd is (CBW 10.2)
- Met pubers een contract afspreken (DOW 1.1)
- Leuke activiteiten (DOW 12.1)
- Lekker met puber zitten (DOW 12.2)
- Praten met puber (DOW 12.3)
- Luisteren naar puber (DOW 12.3)
- Dagboeken maken (LN5 13.3)

17 Telefonische follow-up

- Bellen om te horen hoe het gaat (O&C 10.1)
- Eigen nieuwsgierigheid (O&C 10.1)
- Effectiviteit onderzoeken (O&C 10.1)
- Bijdrage aan sfeer in gezin onderzoeken (O&C 10.1)
- Telefonische follow-up (BKW 2.4)
- Telefonische follow-up (BKW 3.7)
- Over vijf weken terugbellen (BKW 17.3)
- Soort follow-up (BKW 17.3)
- In vijf zes weken nog doorleven in hun hoofden werkt bestendigend (BKW 17.4)
- Alle drie aan de telefoon (BKW 17.5)
- Moment afspreken om te bellen (BKW 17.5)
- Alle drie eigen verhaal (BKW 17.5)

18 Rekening houden met verschillen ouders en pubers

- Kijken naar manier van leren van ouders (O&C 13.8)
- Aansluiten bij manier van leren van ouders (O&C 13.9)
- Opdrachten en modellen gebruiken (LN5 13.1)
- 5 G model bij jongeren (LN5 13.2)
- Buiten lopen en over het doel praten (LN5 13.2)
- Met ouders via gesprek (LN5 13.4)
- Opvoedingscirkel (LN5 13.4)

J. Ondersteuner als instrument

J1 Bewust zijn van positie

- Component van de hulpverlener bepaalt groot deel resultaat en effectiviteit interventie (O&C 5.5)
- Jezelf als instrument (O&C 9.4)
- Hulpvraag maakt dat je dingen mag zeggen (BKW 17.1)
- Tips, adviezen en voorbeeldgedrag laten zien (bij ouders met laag niveau) (AVO 7.2)
- Ik heb al die kennis (CBW 9.6)
- Je bent doorgeefluik (CBW 9.6)
- Voorbeeldfunctie geven (DOW 10.3)
- Als voorbeeldfunctie fungeren (DOW 16.2)

J2 Vaardigheden inzetten

- Open mind policy (PTC 5.2)

- Communicatief sterk (PTC 10.2)
- Kritische vragen stellen (PTC 15.4)
- Mening geven, maar ouders bepalen uiteindelijk (PTC 15.5)
- Mening geven (PTC 15.6)
- Empatisch zijn (PTC 16.1)
- Stimulerend zijn (PTC 16.1)
- Kunnen begrijpen (PTC 16.2)
- Emoties uitschakelen (PTC 16.3)
- Niet willen scoren (PTC 16.4)
- Wel benoemen (O&C 4.3)
- Geen mening wanneer ouders halsstarrig blijven vasthouden (O&C 4.4)
- Begripvol opstellen (O&C 5.7)
- Duidelijk zijn (O&C 12.4)
- Flexibel blijven (O&C 13.4)
- Eerlijk over muziek dan heb je belangstelling en geef je feedback (BKW 7.4)
- Eigen mening erin gooien (BKW 10.6)
- Begrip tonen (BKW 12.2)
- Basisvoorwaarde dat je laat weten dat je iemand begrijpt (BKW 15.2)
- Basis is heel goed luisteren naar wat en hoe iemand iets zegt (BKW 15.2)
- Goed kunnen communiceren (BKW 18.6)
- Inleven in een ieder (AVO 16.2)
- Je moet goed luisteren (AVO 27.1)
- Refereren aan kennis van godsdienst (CBW 12.2)
- “Vraag maar” (CBW 12.4)
- Belangrijk om gevoel te erkennen (DOW 2.2)
- Luistervaardigheden (DOW 10.1)
- Samenvatten (DOW 10.2)
- Bevestiging geven (DOW 10.2)
- Iets over mezelf zeggen: “Ik ben ook moeder” (LN5 5.7)
- Transparant werken super belangrijk (LN5 8.7)
- Flexibiliteit omdat je moet afstemmen (LN5 15.1)
- Voortdurend aanpassen en afstemmen moet je volhouden (LN5 15.2)
- Draagkracht om verdriet te kunnen zien bij de gezinnen (LN5 15.3)
- Kennis van zaken (LN5 15.4)

K. Oppassen voor valkuilen

K1 One-up positie

- Niet belerend zijn (PTC 5.1)
- Bij door laten eigen mening gaat kind niets meer zeggen (PTC 5.4)
- Niet waarden opdringen (PTC 15.2)
- Niet eigen normen en waarden opdringen (O&C 4.2)
- Niet oordelen (O&C 8.1)
- Hulpverleners onvoldoende in de gaten dat kind achilleshiel is (O&C 8.11)
- Puber niet veroordelen om gedrag (BKW 12.2)
- Veel te vroeg advies gegeven (BKW 15.4)
- Niet direct een oplossing (BKW 15.5)
- Niet opleggen hoe het moet (DOW 3.2)
- Altijd in de bovenste positie zitten werkt absoluut niet (LN5 14.1)

K2 Geheimen

- Geen geheimen (PTC 8.1)
- Niet het eerste gesprek puber erbij (O&C 2.7)
- Nooit iets bespreken wat ze niet goed vinden (O&C 7.6)
- Niet achter rug van puber eerste contact aangaan (BKW 6.1)
- Niet dat puber helemaal niks ervan afweet (BKW 6.1)
- Overleg ouders eerst betekent dat puber niet meer wil komen (BKW 6.3)
- Niet dingen denken zonder te zeggen in gezin (LN5 8.8)

K3 Partij kiezen

- Niet partij kiezen (O&C 8.1)

- Onvoorwaardelijk achter de eisen staan is slecht (BKW 16.1)
- Als je eenzijdig kant van kind kiest doe je dingen fout (BKW 16.2)
- Niet partij kiezen voor één van beiden (AVO 26.1)
- Niet alleen op kind richten (DOW 16.1)
- Niet ouders er buiten laten (DOW 16.1)

K4 Negatieve insteek

- Niet te veel nadruk leggen op wat fout gaat (AVO 26.2)
- Niet benaderen wat er nog beter moet (AVO 26.4)
- Niet benaderen wat er niet goed gaat (AVO 26.4)
- Niet op het probleem concentreren (LN5 11.7)
- Het werkt niet als je ouders het schuldgevoel of schaamte niet kunt afnemen (LN5 14.2)
- Uitstralen dat je het spannend vindt werkt niet (LN5 14.4)

K5 Bevooroordeling

- Van te voren aanname doen (PTC 5.3)
- Vooroordelen (CBW 12.3)
- Verwachtingen (CBW 12.3)

K6 Metapositie verliezen

- Niet op slaapkamer gesprek voeren (PTC 8.2)
- Nooit met kind alleen op slaapkamer ter bescherming (PTC 8.3)
- Zorgen dat je er niet in gezogen wordt (LN5 8.11)
- Meegezogen (LN5 9.6)
- Geen grip meer hebben (LN5 9.6)
- Dingen niet meer benoemen (LN5 9.6)
- Geen keuze meer (LN5 9.6)
- Verwateren in oplettendheid (LN5 9.7)
- Onzekerheid (LN5 9.8)
- Match gezin en ondersteuner (LN5 9.9)
- Goedlachs (LN5 9.10)

Kernlabels bij deelvraag 4:

Waar hebben opvoedingsondersteuners behoefte aan bij het bieden van opvoedingsondersteuning aan gezinnen met kinderen in de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar?

A. Voorlichting puberteit aan ouders

- Cursus over puberteit op uitnodiging gemeente (PTC 14.1)
- Weinig aandacht voor pubergroep (O&C 11.2)
- Gemeentelijk aanbod (O&C 15.2)
- Geloof in groepen (CBW 11.1)
- Ouderavond (CBW 11.1)
- Jongerenavond (CBW 11.1)
- Samen doen (CBW 11.1)
- Voorlichting geven (LN5 16.1)
- In groep 7 en 8 voorlichtingsavonden voor ouders (LN5 16.2)
- Wat kan je verwachten? (LN5 16.2)
- Hoe kun je je aanpassen? (LN5 16.2)
- Avonden voor ouders op een basisschool (LN5 16.6)
- Gewone avond (LN5 16.6)
- “Wees alert op signalen” (LN5 16.6)
- Gemis in voorlichting en kennisoverdracht naar ouders (LN5 16.8)

B. Andere beeldvorming van opvoedingsondersteuning

B1 Bereiken ouders

- Eén en ander mag ontwikkeld worden (O&C 14.1)
- Twaalfplus niet vergeten (O&C 15.1)
- In jaren die vooraf gaan aan puberteit een gat (LN5 16.1)
- Voorkomen (LN5 16.1)
- Ouders van pubers moeilijke groep (CBW 3.1)
- Voor ons ook een probleem (CBW 3.2)
- Aantal ouders neemt af (CBW 3.2)
- Functioneert vaak niet om met een vraag naar hulpverlening te gaan (LN5 16.12)
- Angst rondom (LN5 16.13)

B2 Toegankelijkheid opvoedingsondersteuning

- Ouders lang zoeken (O&C 11.1)
- Ouders in de kou (O&C 15.3)
- Praten over opvoeden gewoon gaan vinden (CBW 2.2)
- Geen grote drempel (LN5 16.6)
- Meer uitdragen als opvoedingsondersteuner of bureau (LN5 16.12)
- Vanuit het vak aan het beeld werken (LN5 16.14)
- Tv-programma's verschrikking (LN5 16.15)
- Waar zoeken ouders van tieners hulp? (NJI 4.1)
- Als je ouder wilt bereiken moet je zijn waar ze komen (NJI 4.1)
- Ouders van tieners moet je op school vinden. (NJI 5.1)
- Ouders van tieners komen niet op CJG (NJI 5.1)
- Komen we formeel op school (NJI 5.2)
- Ouders zijn daar waar hun kinderen zijn (NJI 5.2)
- CJG moet functie vervullen op school (NJI 5.2)
- Kijken waar ouders hulp zoeken (NJI 7.1)
- Verantwoordelijkheid van het beleid om dat te bieden (NJI 7.1)
- Waar hebben ouders van kinderen iets aan? (NJI 8.1)
- Losmaken van eigen persoonlijke sores (NJI 8.1)
- Pedagogische advisering van één, drie, vijf gesprekken hebben ouders wat aan (NJI 8.2)
- Per ouders verkennen (NJI 8.2)
- Mogelijkheid hebben advisering te bieden (NJI 8.2)
- Bij systemisch werken alle betrokkenen erbij betrekken (NJI 8.3)

Kernlabels overig en interessant:

A. Doel van ondersteuning

A1 Begrip voor elkaar creëren

- Ouders in reine komen met kind (O&C 1.8)
- Begrip leren hebben voor elkaar (O&C 5.3)
- Respect leren opbrengen (O&C 9.2)
- Ruzies blokkeren (BKW 10.2)
- Tussen puber en ouder weer goed gaan (BKW 10.5)
- Begrip krijgen (AVO 18.2)
- Proberen te verplaatsen in je kind (AVO 20.1)
- Samen om de tafel proberen te krijgen (AVO 20.2)
- Belangrijkste om ze met elkaar in gesprek te krijgen (AVO 24.1)
- Contact krijgen en beide kanten begrijpen (AVO 24.1)
- Beide kanten zijn prima, maar samen één weg vinden (AVO 24.2)
- Laten merken dat je wilt afstemmen op jonge tiener (LN5 16.11)

A2 Gezamenlijk doel creëren

- Met elkaar weer verder kunnen (AVO 16.1)
- Gezamenlijk doel krijgen (AVO 18.2)
- Afspraak maken waar ze zich beiden in kunnen vinden (AVO 20.2)
- Belangrijkste om gezamenlijke doelen te krijgen (AVO 27.2)

A3 Ouders gaan het zelf doen

- In hoeverre nog hulp nodig? (BKW 17.2)
- Hebben jullie mij nog nodig? (BKW 17.2)
- Volgende opvoedprobleem (CBW 9.9)
- Ouder zelf uitleggen (CBW 9.9)
- Ouder zelf leren nadenken (CBW 9.9)
- "Ik doe het beter" (CBW 10.3)
- Zelfvertrouwen belangrijk (CBW 10.3)
- Zelf oplossingen bedenken (DOW 2.1)
- Ouder zelf aan het werk (DOW 10.1)

A4 Inzicht creëren

- Ouders inzicht krijgen (DOW 2.1)
- Inzicht krijgen in onderhandelen (DOW 2.1)
- Ouder inzichten creëren (DOW 10.1)
- Snel weer een ander probleem op tafel (AVO 28.1)
- Blijft van het ene probleem in het andere rollen (AVO 28.1)

Kader met citaat wat pubers als resultaat zien

- Strenger (CBW 10.2)
- Leuker (CBW 10.2)
- Gezelliger (CBW 10.2)

B. Voorwaarden voor ondersteuning

B1 Erkenning probleem bij ouders

- Erkenning bij ouders dat het niet helemaal loopt (LN5 6.2)
- Van belang dat ouders probleem aanvoelen (LN5 7.1)

B2 Gemotiveerd voor hulp

- Ouders die zelf opzoeken zijn gemotiveerd (O&C 12.3)
- Problematiek durven bespreken met hulpverlener (BKW 1.6)
- Haalt wat onderuit als ouders niet samenwerken (AVO 10.1)
- Fijn als ouders samen komen (CBW 6.2)
- Ouder overtuigen (CBW 6.2)
- Mooiste om met allebei de ouders te werken (DOW 11.1)
- Geen zin als ouder niet wil (DOW 11.2)
- Bij opvoedingsondersteuning zelf stap zetten om aan te geven (LN5 4.6)

- Mensen met inzicht zullen eerder stap zetten (LN5 4.6)
- Geen schuldgevoel (LN5 6.2)
- Vraag stellen (LN5 6.2)
- Openheid van ouders om iets te willen horen (LN5 7.1)

C. Verwachtingen van ouders

- “Coach gaat mijn lijn verdedigen” (PTC 13.1)
- Hooggespannen verwachtingen ouders (O&C 12.4)
- Verwachting ouders: doe er wat aan (BKW 3.1)
- Sommigen denken dat je de oplossing hebt (AVO 3.1)
- Verwachting en hoop samengevoegd in begin (LN5 5.1)
- “Opgelost en klaar” (LN5 5.1)
- Verwachting is meedenken en adviseren (LN5 5.2)
- We kunnen het straks weer zelf (LN5 5.2)

D. Wat als lastig wordt ervaren

- Basisschoolkinderen lastig door niveau van coachen (PTC 12.1)
- Jongste kind er bij betrekken is moeilijk (PTC 12.2)
- Gescheiden gezinnen complex (PTC 12.3)
- Grootste problemen bij nieuwe leg (PTC 12.4)
- “Het antwoord moet van mij komen.” (O&C 5.10)
- Ouders hebben eigen antwoorden (O&C 5.11)
- Lastig dat pubers niet onderzocht willen worden (O&C 10.2)
- Hoe moet ik dat aanpakken? (CBW 7.1)
- Het is spannend (CBW 7.1)
- Te maken met relatie die je voor je ziet (CBW 7.2)

E. Weerstand

- Onttrekken kan (O&C 3.1)
- Erbij neerleggen dat er meer had gekund (O&C 3.2)
- Weerstand ouder (DOW 16.2)

F. Duur traject ondersteuning

- Ouders bepalen (duur traject) (O&C 4.1)
- Hulpverleningsplan (O&C 9.6)
- Eindverslag (O&C 9.6)
- Bij dezelfde valkuil niet nog een keer bellen naar ondersteuner (O&C 9.7)
- Gezinnen met laag niveau waar je lang komt (AVO 7.4)
- Gezinnen met laag niveau hebben je continu nodig (AVO 7.4)
- Ondersteuner zegt dat het kan stoppen (AVO 30.1)
- Ouders zeggen dat het langer kan duren, waardoor je minder vaak komt (AVO 30.1)
- Laatste stap om helemaal los te laten is eng (AVO 30.1)
- Nog één keer over drie maanden dan is het klaar (AVO 30.1)
- Spanning als ouders het weer zelf moeten kunnen (LN5 8.1)
- Uitloop nodig (LN5 8.1)
- Bevestigen (LN5 8.1)
- Minder komen (LN5 8.2)
- Afbouw (LN5 8.2)

G. Wat ondersteuners leuk vinden

- Het gaat ergens om (PTC 11.1)
- Elke keer bij iemand anders (PTC 11.2)
- Eigen ideeën en mening puber is leuk (DOW 18.1)

H. Dit onderzoek is relevant

- Weinig wijsheid over vragen ouders in die leeftijd (NJI 1.1)
- Veel te weinig van bekend (NJI 1.2)
- Jullie onderzoek relevant (NJI 1.2)
- Elke stap welkom ook al is het kleine stap (NJI 1.3)
- Aanbod tieners meer zorggericht (NJI 2.1)

- Probleemgerichte punten: drugs, alcohol, ADHD, schoolverzuim (NJI 2.1)
- Algemeen gesignaleerd beeld dat bureaus jeugdzorg mensen gaan afwijzen en terugverwijzen naar CJG (NJI 3.1)
- CJG zijn er niet voor toegerust, dat wordt een gat (NJI 3.1)
- Om antwoord te geven op hoe je met vragen van ouders kunt omspringen, sta je met lege handen (NJI 6.1)
- Leemte door weinig experimenten met gesprekken met jongere en de ouders samen (NJI 8.3)